

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

ÚSTAV GERMÁNSKÝCH STUDIÍ

Diplomová práce

Lucie Korecká

**Sturla Þórðarson: hans verk i konteksten av hans tid
og analysen av forfatterintensjonen**

Sturla Þórðarson: jeho dílo v kontextu jeho doby
a analýza autorského záměru

Sturla Þórðarson: his work in context of his time
and an analysis of the authorial intent

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Starý, Ph.D.

Jeg vil først og fremst takke min veileder, PhDr. Jiří Starý, Ph.D., for hans verdifulle råd og inspirerende kommentarer. Jeg vil også takke norsklektoren Cand. philol. Thor Henrik Svevad for hans hjelp med språkkorrekturen.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20.3. 2014

Sturla Þórðarson: jeho dílo v kontextu jeho doby a analýza autorského záměru

Cílem práce je rozbor literárně-historiografických děl Sturly Þórðarsona s ohledem na specifickou historickou situaci v době jejich vzniku a analýza metod a autorského záměru tohoto islandského dějepisce 13. století. V úvodní části práce podávám stručný přehled o životě Sturly Þórðarsona v širším historickém kontextu na základě dochovaných primárních zdrojů a o jeho literárních a literárně-historiografických dílech. Hlavním tématem práce je analýza a srovnání dvou děl tohoto autora, *Ságy o Island'anech* a *Ságy o Hákonu Hákonarsonovi*, v kontextu různých badatelských pohledů na středověkou historiografii. První z těchto děl se řadí do žánru tzv. ság o současnosti, druhé patří mezi tzv. královské ságy. Obě díla popisují totéž historické období. Předmětem analýzy jsou především rozdíly v přístupu autora k historické látce v literárně-historiografických dílech rozdílného žánru, dále následuje pokus o jejich zdůvodnění. První část práce je zaměřena na rozbor každé ságy samostatně v kontextu daného žánru. Obě ságy patří v rámci svého žánru k nejpozdnějším dochovaným dílům a stojí tedy na konci vývoje žánru. Cílem je zaměřit se na jejich specifika i na rysy shodné se staršími ságami a pokusit se vývoj žánru zdůvodnit. V rámci každého žánru se nejprve zkoumá práce s historickými prameny a zdroji a následně ideologie a celkové pojetí dějin, z nichž autor ságy vycházel, s přihlédnutím k historickým okolnostem v době napsání ság. Pojednání o starších ságách vychází převážně ze sekundární literatury, v rozboru děl Sturly Þórðarsona je cílem zapojit více vlastních poznatků založených na práci s primární literaturou. V druhé části práce následuje vzájemné srovnání obou ság a analýza jednotlivých rozdílů. Zkoumá se především forma a účel skrytého autorského komentáře a vztah mezi nepřímou psychologickou charakteristikou postav, zobrazením politických a mocenských vztahů a celkovým vyzněním ságy, tj. autorovým pojetím dějin. Hlavním cílem práce je určit, zda je rozdílnost určována pouze žánrovou konvencí, kterou se autor řídil, nebo zda vychází z toho, že se v jednotlivých ságách lišilo autorovo pojetí dějin a autorská intence.

Klíčová slova: islandské ságy, středověká historiografie, autorský záměr, islandské dějiny, 13. století

Sturla Þórðarson: his work in context of his time and an analysis of the authorial intent

The purpose of this thesis is to analyse the literary-historiographical works of Sturla Þórðarson with regard to the specific historical situation at the time of their origin and the methods and authorial intent of this 13th century Icelandic historian. The introductory chapters give a brief overview of Sturla Þórðarson's life in a broader historical context, based on the extant primary sources, and of his literary and literary-historiographical works. The major topic of the thesis is an analysis and comparison of two of the author's works, *Íslendinga saga* and *Hákonar saga Hákonarsonar*, in context of various scholars' views of medieval historiography. The former saga belongs to the genre of *samtíðarsögur* (contemporary sagas), the latter to the genre of *konungasögur* (kings' sagas). Both works present the same historical period. The major object of analysis is the differences in the author's approach to the historical material in his literary-historiographical works of different genres; this analysis is followed by an attempt to explain the differences. The first part of the thesis presents a separate analysis of each saga in context of the given genre. Both sagas are among the latest extant works in their respective genres and represent the final stages of the genres' development. Therefore the thesis shall concentrate on these sagas' specific features as well as traits that are common with the older sagas and it shall discuss the development of the genres. I will first discuss the author's work with sources and then the ideology and approach to history that the author's work was based on, with regard to the historical circumstances of the sagas' origin. The discussion of the older sagas is mostly based on other scholars' research, while the analysis of Sturla Þórðarson's works is to a greater extent based on my own work with the primary sources. The final chapters of the thesis present a comparison of the two sagas and an analysis of the differences. The main objects of analysis are the form and purpose of the underlying authorial comments and the relationship between the indirect psychological characteristics of the protagonists, the depiction of politics and power and the general idea of the saga, i.e. the author's concept of history. The major purpose of the thesis is to decide whether the differences are based solely on the genre conventions that the author followed, or whether they are based on a different concept of history and a different authorial intent.

Keywords: Icelandic sagas, medieval historiography, authorial intent, Icelandic history, 13th century

Sturla Þórðarson: hans verk i konteksten av hans tid og analysen av forfatterintensjonen

Målet med avhandlingen er å analysere Sturla Þórðarsons litterær-historiografiske verk med hensyn til den spesifikke historiske situasjonen i perioden da de ble skrevet, og å granske denne 1200-tallets islandske historiografis metoder og forfatterintensjon. I de innledende kapitlene presenterer jeg en kort oversikt over Sturla Þórðarsons liv i en bredere historisk kontekst, med grunnlag i de bevarte primærkildene, og over hans litterære og litterær-historiografiske verk. Avhandlingens hovedtema er en analyse og sammenlikning av to av forfatterens verk, *Íslendinga saga* og *Hákonar saga Hákonarsonar*, i kontekst av ulike forskeres tilnærming til middelalderlig historiografi. Det førstnevnte verket er en *samtidssaga*, mens det sistnevnte er en *kongesaga*. Begge sagaene framstiller den samme historiske perioden. Analysen er konsentrert om forskjellene i forfatterens tilnærming til det historiske stoffet i litterær-historiografiske verk av ulik sjanger og er fulgt av et forsøk på å begrunne disse forskjellene. I avhandlingens første del analyseres hver av sagaene i kontekst av sjangeren. Begge sagaene er blant de seneste bevarte verkene i sine sjangrer og utgjør sluttfasen av sjangrenes utvikling. Derfor vil jeg konsentrere meg om både deres spesifikke trekk og om trekkene som er felles med de eldre sagaene, og forsøke å forklare sjangrenes utvikling. Innenfor hver sjanger granskes først forfatterens arbeid med kildene og deretter ideologien og historiesynet som forfatteren tok utgangspunkt i med hensyn til de historiske omstendighetene. Utreiingen av de eldre sagaene er basert hovedsakelig på sekundær litteratur, mens analysen av Sturla Þórðarsons verk i større grad er basert på mitt eget arbeid med primærkildene. Avhandlingens avsluttende kapitler presenterer en sammenlikning av begge sagaene og en analyse av forskjellene. Granskningen er konsentrert om den skjulte forfatterkommentarens form og formål og om forholdet mellom den indirekte psykologiske karakteristikken av protagonistene, skildringen av politikken og maktforholdene og sagaens generelle budskap, dvs. forfatterens historiesyn. Avhandlingens hovedformål er å fastsette om forskjellene er basert utelukkende på sjangerkonvensjonene som forfatteren fulgte, eller om de tar utgangspunkt i et forskjellig historiesyn og en forskjellig forfatterintensjon.

Nøkkelord: islandske sagaer, middelalderlig historiografi, forfatterintensjon, Islands historie, 13. århundre

Innholdsfortegnelse

| | |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Innledning..... | 10 |
| 1. Ulike standpunkter til forfatterintensjonen i middelalderlig historiografi..... | 12 |
| 2. De bevarte primærkildene til Sturlas liv og tid. Sturla Þórðarsons literære og literær-historiografiske verk..... | 15 |
| 2.1 Sagaframstillingen av Sturla Þórðarsons liv og tid..... | 15 |
| 2.2 Sturla Þórðarsons litterære og literær-historiografiske verk..... | 19 |
| 2.2.1 Skrivningens omstendigheter..... | 21 |
| 3. <i>Hákonar saga</i> i konteksten av kongesaga-sjangeren..... | 24 |
| 3.1 Kongesagaene..... | 24 |
| 3.2 <i>Hákonarsaga</i> som en fortsettelse eller en nyutvikling av kongesagatradisjonen?..... | 24 |
| 3.2.1 Kildene og kildeopplysningenes overlevering..... | 24 |
| 3.2.2 <i>Hákonarsaga</i> : en syntese av norrøn saga og europeisk krønike.. | 29 |
| 3.2.3 Historiesyn og ideologi i kongesagaene..... | 34 |
| 3.2.3.1 Historiesyn og ideologi i <i>Heimskringla</i> | 34 |
| 3.2.3.2 Historiesyn og ideologi i <i>Sverris saga</i> | 39 |
| 3.2.3.3 Historiesyn og ideologi i <i>Hákonar saga</i> | 40 |
| 3.3 Konklusjon..... | 43 |
| 4. <i>Íslendinga saga</i> i konteksten av samtidssaga-sjangeren..... | 45 |
| 4.1 Samtidssagaene..... | 45 |
| 4.2 Forholdet mellom <i>Sturlunga saga</i> og <i>Íslendinga saga</i> | 46 |
| 4.2.1 <i>Sturlunga saga</i> som <i>Íslendinga sagas</i> kontekst..... | 46 |
| 4.2.2 Historiesyn i samtidssagaene: <i>Sturlunga saga</i> som <i>Íslendinga sagas</i> fortolkning..... | 47 |
| 4.2.3 Oppfatningen av Sturlungetiden som en oppbruddsperiode..... | 50 |
| 4.3 Konklusjon..... | 54 |
| 5. <i>Íslendinga saga</i> og <i>Hákonar saga Hákonarsonar</i> : to sjangrer av historiografiske sagaer..... | 55 |
| 5.1 Forfatterstemmen i bakgrunnen..... | 55 |
| 5.1.1 Forfatterstemmen i panoramisk framstilling..... | 56 |
| 5.1.2 Forfatterstemmen i scenisk framstilling..... | 57 |
| 5.1.3 Konklusjon..... | 61 |

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.2 Personskildring og karakteristikk i sagaene: mangel på psykologi, eller psykologisk karakteristikk som uttrykk for ideologi?..... | 62 |
| 5.2.1 Viktigste egenskaper..... | 63 |
| 5.2.1.1 De viktigste egenskapene i <i>Íslendinga saga</i> | 63 |
| 5.2.1.2 De viktigste egenskapene i <i>Hákonar saga</i> | 64 |
| 5.2.2 Høvdingportrettene i <i>Íslendinga saga</i> | 67 |
| 5.2.3 Høvdingportrettene i <i>Hákonar saga</i> | 71 |
| 5.2.4 Dyptgående psykologisk karakteristikk..... | 76 |
| 5.2.5 Konklusjon..... | 81 |
| 5.3 Samfunn, politikk og makt i sagaene..... | 83 |
| 5.3.1 Maktforholdene i <i>Hákonar saga</i> | 83 |
| 5.3.2 Maktforholdene i <i>Íslendinga saga</i> | 85 |
| 5.3.3 Ledernes forhold til alminnelige folk..... | 88 |
| 5.3.4 Kongens maktforhold til Island..... | 92 |
| 5.3.5 Konklusjon..... | 94 |
| 6. Konklusjon: Ideologi vs. ideal som sagaenes utgangspunkt..... | 96 |
| 6.1 Fellestrekkene i <i>Íslendinga saga</i> og <i>Hákonar saga</i> | 96 |
| 6.2 Forskjellene mellom <i>Íslendinga saga</i> og <i>Hákonar saga</i> | 96 |
| 6.3 Avvikene fra sjangertrekkene som et uttrykk for ideologien og idealet..... | 97 |
| 6.4 Forskjellene mellom kommentarene og narrativet som et uttrykk for forfatterens avstand..... | 99 |
| 6.5 Vurderingen av Sturla Þórðarsons verk..... | 99 |
| Litteraturliste..... | 101 |
| Vedlegg 1: Utvalgte avsnitt fra primærkildene..... | 106 |

Forkortelser

Gd – Guðmundar saga dýra

GÞ – Geirmundar þáttur

HsÞ – Hrafnar saga ok Þorvalds

Hs – Hákonar saga Hákonarsonar

Isl – Íslendinga saga

Ks – Konungs skuggsjá

PGg – Prestssaga Guðmundar góða

StS – Sturlu saga

Stu – Sturlunga saga

ÞsH – Þorgils saga ok Hafliða

ÞsK – Þórðar saga kakala

ÞsS – Þorgils saga skarða

Innledning

Perspektiv

Målet med avhandlingen er en analyse av Sturla Þórðarsons litterær-historiografiske verk, metoder og forfatterintensjon. *Íslendinga saga* og *Hákonar saga Hákonarsonar* skal granskes fra to perspektiver: som historiografiske og som litterære verk. De skal imidlertid ikke oppfattes som historiske kilder i den forstand at jeg skulle applisere kildekritiske metoder til dem og forsøke å fastsette enkelte faktiske opplysningers sannhetsverdi. Sagaene skal derimot granskes som kilder til kunnskap om et middelalderlig samfunn og dets verdier. Jeg skal ta utgangspunkt i de historiske omstendighetene av sagaenes tilblivelse og av begivenhetene som skildres i sagaene, og forsøke å utforske ulike forbindelser mellom disse omstendighetene og sagaenes betydning. Sagaene kvalifiseres som litterære verk ved å være narrative, ikke dokumentariske eller annalistiske tekster, selv om ordningen av stoffet ligger den annalistiske metoden nær. Jeg skal ikke vurdere tekstenes litterære verdi for nåtidens leser, men deres narrativitet som betydningssskapende middel. Først og fremst skal jeg oppfatte tekstene som forfattede historiografiske verk, preget av forfatterens holdninger og historiesyn.

Problemstilling

I forskningen har Sturla Þórðarsons sagaskrivning blitt stilt i skyggen av Snorri Sturlusons verk. Det kan være flere grunner til det: Først det at Snorris verk oppfattes som bedre fra det litterære synspunktet, men også det at mytologi og fornhistorie har fått mer oppmerksomhet innenfor forskningen i norrøn kultur. Det er imidlertid nødvendig å påpeke at Snorri bidro lite til Islands historiografi, for hans sagaverk (unntatt verkene om mytologi) handler om norske konger. Dessuten skrev Snorri ikke om sin egen samtid, så samtidens innflytelse på hans historiefortolkning er mer indirekte. Ettersom min avhandlings hovedtema er nettopp sagaforfatterens historiefortolkning i kontekst av hans tid, synes Sturla Þórðarsons verk å være det mest passende materialet for granskningen, ikke minst fordi hans sagaer omhandler både Island og Norge i og like før hans samtid. Avhandlingen består først og fremst i en sammenlikning av forfatterens to største verk, *Íslendinga saga* og *Hákonar saga Hákonarsonar*. Det førstnevnte verket er en *samtidssaga*, det sistnevnte en *kongesaga* – men begge omtaler omtrent den samme tidsperioden. Hovedpunktet i analysen er forskjellene i forfatterens tilnærming til det historiske stoffet i historiografiske verk av ulik sjanger.

Ifølge William Ker skyldes den store ulikheten mellom *Íslendinga saga* og *Hákonar saga Hákonarsonar* i en stor grad forskjellen mellom det islandske og det norske samfunnet. Det norske kongedømmet var heller ikke svært stabilt: Først rådde flere småkonger over landet, så kom Sverris opprør, fulgt av et «nytt kongedømme» under Sverris faste styring, og så igjen anarki og strid mellom birkebeinerne og baglerne etter hans død i 1202, omtrent motsvarende den på Island der brødre sloss på motsatte sider. Forskjellen bestod imidlertid i at fra Sverris tid hadde Norge alltid et prinsipp å kjempe om – det var Sverris idéer som forente landet. Hákon vokste opp blant birkebeinere, dvs. i Sverris lære, så han var i stand til å fornye det sterke kongedømmet som Sverrir hadde skapt (Ker, 1906, 16-20). Jeg er enig i at begivenhetenes bakgrunn avspeiles mye i sagaene, så jeg vil ikke motsi Kers påstand, men jeg vil forsøke å vise at historiefremstillingen i sagaene også er preget av andre, mer litterære faktorer, særlig av forfatterens intensjon. Min hypotese er at *Íslendinga saga* gir en ideologifri framstilling av begivenheter og personer, til tross for at Sturla selv deltok i begivenhetene og hans ætt ble sterkt rammet av dem. I *Hákonar saga*, skrevet etter Magnús Hákonarsons oppdrag og under hans tilsyn, forventes derimot en sterkere ideologisk bakgrunn.

Begrepet *ideologi* (etter *Bokmålsordboka* «bærende ideer i et politisk system eller et livssyn») defineres her som et tankesystem som er innført av styrerne, er offisielt anerkjent og gradvis får gjennomslag i allmennheten. Begrepet *ideal* (etter *Bokmålsordboka* «forbilde, fullkomment mønsterbilde, høyeste mål for det en strever mot») betegner i denne sammenhengen en forestilling om hvordan samfunnet bør være som er felles for mesteparten av samfunnet. Begrepet *tendens* brukes her til å betegne forfatterens individuelle motiver som tar utgangspunkt i hans personlige meninger og hans ætteforhold eller troskapsforhold til protagonistene.

1. Ulike standpunkter til forfatterintensjonen i historiografiske verk

For å kunne utføre analysen av Sturlas historiefortolkning og framstillingsmetoder er det nødvendig å klarlegge forfatterintensjonen i middelalderlig historiografi generelt. Alle middelalderlige historiografer brukte muntlige utsagn, helst av øyevitner, som kilde. Til tross for sin samtidighet og autentisitet er en saga imidlertid et forfattet verk, i motsetning til dokumentariske kilder. Det vil si at en historiografisk framstilling, i motsetning til dokumentarisk arkivmateriale, er fortolkende og preges av forfatterens eller oppdragsgiverens individuelle intensjon og synspunkt (Einarsdóttir, 1995, 4). Dette gjelder først og fremst framstillingen av fjern fortid der både forfatteren og publikumet har en større avstand til stoffet. Samtidsframstilling er mer fragmentarisk, for et helhetssyn på historien kan oppstå bare på avstand og gjennom framtidens vurdering. Samtidshistoriens forfattere har imidlertid ofte vesentlige politiske grunner til å modifisere det de skriver. Dette gjelder også Sturla (jf. nedenfor); et enda tydeligere eksempel er 700-tallets engelske historiograf Beda venerabilis. Han valgte å ikke omtale samtidens sekulære politikk; fra den senere *Angelsaksiske krønike* vet vi at vedkommende tronskifte innebar et mord på forgjengeren og en stor ufred. Beda måtte og ville skrive til kongens og statens ære, mens ettertiden var mer objektiv i begivenhetenes skildring (Einarsdóttir, 1995, 45-6). Det samme gjelder Matthaueus Parisiensis, en samtidig av Sturla: i *Chronica majora* kritiserer han hyppig både konger og paver, mens *Chronica minora* som var tilegnet kong Henry III, er sterkt preget av selvsensur (Einarsdóttir, 1995, 75).

Et eksempel på en middelalderlig historiograf som lager stor avstand til sitt verk, er Theodoricus monachus, forfatteren av den latinske historien om norske konger, *Historia de Antiquitate Regum Norwagiensium*. Han fremhever at det han har skrevet, er andres meddelelser, ikke hans egne opplevelser, og at hans egne inntrykk og vurderinger derfor ikke er til stede i verket. Likevel er verket preget av et implisitt kirkelig synspunkt, en uunnngåelig innflytelse av at både Theodoricus og oppdragsgiveren, erkebiskop Eysteinn, var geistlige. Dessuten velger Theodoricus å ikke skrive om samtiden: verket slutter med året 1130, men ble skrevet ca. 1180. Han begrunner valget med at det «foregikk for mange forbrytelser mot Gud og ære i tiden etter 1130», dvs. at han følte at det ikke var mulig å ta avstand fra begivenhetene og forbli upartisk; derfor foretrekker han å skildre «den gode fortiden». Den samme tidsperioden ble senere framstilt i *Fagrskinna* og *Heimskringla*; disse inkluderer også perioden 1130-77, men de framstiller den som god fortid. Forskjellen skyldes deres verdslige synspunkt: de skiller ikke mellom godt og ondt, men vurderer hva som er bra for landets velstand (Einarsdóttir, 1995, 38-41). Derimot skildrer *Konungs skuggsjá* og Saxo

vedkommende tid fra et kirkelig synspunkt igjen som ulykkelig. Dette eksempelet viser at også historiografien som bevisst unngår vurderinger, er avhengig av forfatterens synspunkt (Einarsdóttir, 1995, 44).

P. Meulengracht Sørensen hevder at en sagaskriver var både historiker og forteller, og at det å sette sammen en saga av bruddstykker av kildemateriale innebar å formulere en analyse av det historiske materialet i form av en fortelling, dvs. å skape sammenheng og fortolkning ved episke midler (Meulengracht Sørensen, 1988, 114). Sverre Bagge tar det samme utgangspunktet i sin analyse av *Heimskringla* (jf. nedenfor). Han oppfatter en saga som både en narrativ tekst og en historisk analyse. Teksten formidler en middelalderlig syn på begivenhetene og dermed ikke alltid tilbyr muligheten til å rekonstruere historisk sannhet, heller sin samtids ideologi og synspunktene som var felles for tidens samfunn, samt den individuelle forfatterens meninger og intensjon. Siden en saga er en fortolkning av historien, og til tross for sin objektive stil og mangel på eksplisitt vurdering utformes av subjektive synspunkter som står i bakgrunnen, bør man utforske teksten både som idékilde og som litterær tekst (Bagge, 1991, 3-7; jf. Lönnroth, 1970, 157 ff.). Bagge ser to måter å oppdage forfatterens intensjon på: en sammenlikning av verket med dets kilder, dersom noen av dem er bevart, og en analyse av komposisjonen av verket som helhet (Bagge, 1991, 61-3).

Den opprinnelige kildekritikken ønsket å dedusere sikre fakta fra dokumentarisk kildemateriale, men uten sammenheng og fortolkning sier disse stort sett ingenting om fortiden (Einarsdóttir, 1995, 36-7). Derfor mener Michael H. Gelting at kildekritikkens konklusjoner, enda de i og for seg er riktige, mangler forbindelse med den historiske konteksten og dermed en kompleks forklaring. Da Lauritz Weibull oppdaget faktiske feil i Adam av Bremens framstilling av kristningen av Danmark, tilskrev han dem forfatterens mangel på eller misforståelse av tilgjengelige kilder. En granskning av de historiske omstendighetene viser imidlertid at de heller skyldtes en bevisst inngrep basert på forfatterens intensjon. Verket ble skrevet i en kriseperiode for erkebispesetet Hamburg-Bremen,¹ og dets formål var å forsvare erkebiskopene, ikke minst ved å fremheve deres rolle i kristningen av Norden (Gelting, 2011, 126-30).

Nåtidens forskning i middelalderlige narrative kilder konsentrerer seg først og fremst om historiens betydning og fortolkning i forhold til forfatterens og hans samtids kulturelle forutsetninger: «Det vesentlige er forfatterens budskap, enten som en bevisst konstruksjon eller som et ubevisst produkt av hans implisitte kulturelle ballast» (Gelting, 2011, 136). Skildringen som er

1 *Sturlunga saga* ble også skrevet i en kriseperiode, dvs. at den ifølge denne teorien bør være mer forfatterpreget enn mange andre sagaer. Jf. nedenfor.

bevart, må ha forekommet meningsfull i sin samtid – og i granskningen gjelder det å utforske denne meningen og dens bakgrunn.

2. De bevarte primærkildene til Sturla Þórðarsons liv og tid.

Sturla Þórðarsons litterære og litterær-historiografiske verk

2.1 Sagaframstillingen av Sturla Þórðarsons liv og tid

Kildene til opplysninger om Sturla Þórðarsons liv og om situasjonen på 1200-tallets Island er først og fremst *Íslendinga saga*, *Þórðar saga kakala*, *Þorgils saga skarða* og *Sturlu þátr*, som er bevart som deler av *Sturlunga saga*. Sturla nevnes også i islandske annaler og i *Hauksbók*, *Grettis saga*, *Hákonar saga*, *Árna saga biskups* og sagaene om biskup Guðmundr (Grímsdóttir, 1988, 9), men det er de førstnevnte kildene som gir en mest detaljrik framstilling av tiden. De er narrative, ikke dokumentariske kilder, og dermed gir de innblikk i hvordan begivenhetene ble oppfattet av samtidsfolket. Dette aspektet er viktig i avhandlingens sammenheng.

Sturla Þórðarson var høvding, lagmann, skald og historiograf. Han tilhørte Islands mektigste ætt på begynnelsen av 1200-tallet og levde under ufredstiden da hans ætt kjempet om makt, samtidig som den norske kongemakten søkte herredømme over Island.

Íslendinga saga begynner med beretningen om Sturlas far Þórðr Sturluson, sønnen til Sturla Þórðarson í Hvammr. Þórðr Sturluson var først gift med Helga, datter til Ari Þorgilsson den sterke, og av Ari fikk han en halvdel av Þórsnesingagoðorð i 1186 (Isl, ii);² den andre halvdel av goðorðet fikk han av Þorgils Snorrason ti år senere (Isl, v). Þórð Sturlusons andre kone var Guðrún Bjarnadóttir (Isl, iii), og med henne fikk han sin eneste ektefødte sønn, Þoðvarr á Stað.

Sturla Þórðarson og hans brødre Óláfr hvítaskáld, Guttormr og Þórðr tiggvi var uekte sønner av Þórðr og Þóra. Sturla Þórðarson ble født 29. juli 1214 (Grímsdóttir, 1988, 9). Han ble sannsynligvis oppfostret hos sin farmor, Guðný Þoðvarsdóttir, i Reykholt: *Guðny hafði andaz með Snorra, ok tok hann alla gripi, þa er hon hafði att, ok var þat mikit fe. Enn hon hafði gefit adr allt feit Sturlu, syni Þorþar, fostra sinum;*³(Stu I, 372). Guðný var lærd i ættehistorien, og muligens var det farens formål at Sturla skulle lære av henne og av klerkene i Reykholt og bli en lærd mann, siden han som uektefødt ikke kom til å arve makten: *Þorðr suaraði sva, at hann quað Þavðvar hava gnotgt manna-forrað, enn letz eiga adra sunv vnga ok uskilgetna, ok quað þat o-synt, at þeir yrði til þess færir at*

2 Se *Vedlegg 1*, del 1 for avsnittene fra *Íslendinga saga*. Kapitlene angis her etter Kålunds oversettelse, siden hans utgave av originalen ikke atskiller kapitler. Hele den avsluttende delen av *Sturlunga saga* betegnes av ham som *Þorgils saga skarða*, men med all sannsynlighet ble vesentlige deler av den skrevet av Sturla Þórðarson og stammer fra den opprinnelige *Íslendinga saga*. Det markeres ikke her.

3 Guðný var død i Snorris hus, han tog da alle de kostbarheder hun hadde ejet, og det var meget gods, men hun hadde i forvejen givet alt godset bort til sin fostersøn, Þórðs søn Sturla (Isl, lxi)

hafa manna-forrad.⁴ (Stu I, 372)

Senere oppholdt Sturla seg hos sin farbror Snorri Sturluson. Her står formålet å gjøre Sturla til en lærd mann og historiograf enda klarere fram (1227, Isl, lxxvii o.fl.). I 1234 oppstod det uvennskap mellom Þórðr og Snorri på grunn av Urækja Snorrasons herjing; Sturla bodde da på Staðarhól (Isl, lxxxiii-iv), men så ble brødrene forlikte og Sturla reiste tilbake til Snorri (1235, Isl., lxxxvi).

Sturlas far var en nær venn av biskop Guðmundr, og det er sannsynlig at han ønsket at sønnen skulle skriftfeste historien om Guðmundr. Ifølge *Íslendinga saga* fikk Þórðr sin sønn Sturla til å være til stede ved samtalene da Guðmundr besøkte ham i 1231 (Isl, lxxv) og da Guðmunds sendebud kom til ham i 1237⁵ (Isl, xci).

Sturla var gift med Helga av Skarðverjar-ætten; han fikk sannsynligvis Staðarhól som hennes medgift. Sturla framstilles i voksen alder først og fremst som de betydeligste islendingenes tilhenger. Først inngår han og hans brødre forbund med sin frende Sturla Sighvatsson (Isl, xciv) og støtter ham i alle hans anliggender, særlig i hans maktkamp mot Gissurr Þorvaldsson: *Þa er Sturla Sighvats son spurdi lið-draáttinn sunnan vm lannd, dró hann lið saman vm aull heruð fyrir vestan Bláa-skóga-heiði; hann sendi orð Bauðuari til Staðar ok stefndi honum inn i Dali, (...) Bauðvar hafði aa auðrv hundraði manna, Sturla broðir hans L manna*.⁶ (Stu I, 508)

Sturlas stilling som en lærd mann framgår av flere steder i denne delen av sagaen. Han fulgte med Sturla Sighvatsson til slaget på Örlygsstaðir, men deltok ikke i kampen. Men ifølge *Íslendinga saga* sov han natten før slaget ved siden av sengen til Sturla Sighvatsson (Isl, xcix), slik som skalden Þormóðr skal ha sovet nær Óláfr helgi natten før slaget på Stiklastaðir (jf. Grímsdóttir, 1988, 31).

Etter Sighvats og Sturlas død ble gården Sauðafell gitt til Snorri som gav den til Sturla Þórðarson, men han gav den til Tumi Sighvatsson (Isl, ci). I 1239 fikk Sturla to tredjedeler av Snorrunga-goðorðet (Isl, ci); som høvding ble han støttet av prestene Páll Hallsson av Staðarhól-ætten, Snorri Narfason av Skarðverjar-ætten og Ketill Þorláksson av Híttdælir-ætten. Sannsynligvis var det fordi de oppfattet ham som en fredsommelig mann, og som geistlige kunne de kjempe mot ufredsmennene bare indirekte ved å støtte ham (jf. Grímsdóttir, 1988, 14).

Sturla var uenig med Urækja Snorrason på grunn av gården Staðarhól, men de ble forlikte. Da både Sighvatr og hans sønner og Snorri var døde, måtte Sturla slutte seg til

4 Þórðr svarede hertil, at Bøðvarr hadde tilstrækkelig høvdingdømme, og at det var usikkert, om hans andre unge uægtefødte sønner blev i stand til at have høvdingdømme. (Isl, lxi)

5 I *Íslendinga saga* er det mange Guðmunds utsagn som kan være tilføyd fra *Guðmunds saga*, men Jón Jóhannesson mener at de ble forfattet av Sturla (Jóhannesson, xl).

6 Da Sturla Sighvatsson erfarede troppesamlingen på sydlandet, trak han folk sammen fra alle herreder vest for Bláskogaheið; han sendte bud til Bøðvarr fra Stað og stævnedde ham til at møde i Dalene, (...). Bøðvarr hadde mellem 1 og 2 hundred mand, hans broder Sturla 50 mand. (Isl, xcvi)

Urækja mot Gissurr og Kolbeinn. De hevnet Snorri ved å drepe Klængur Bjarnarson (Isl, civ) og forsøkte å angripe Gissurr på Skálholt, men klarte ikke å overvinne ham (1242, Isl, cvi). Etter det mislykkede forliksmøtet ved Hvítárbrú (Isl, cvii) ble Urækja og Sturla tatt til fange. Sturla opptreer igjen i skaldens rolle: han dikter om sitt eget nederlag, noe som nesten minner om Egil Skallagrímssons måte å lette sitt hjerte på med diktning.

Etter Þórð kakalis tilbakekomst til Island fikk Sturla en ny anledning til å delta i maktkampen. Þórðr ville hevne slektningene som hadde falt ved Örlygsstaðir; han dro til Staðarhól til Sturla for å be ham om hjelp. Sturla måtte avslå hjelpen fordi han hadde svoret Kolbeinn ed, men likevel lovet han Þórðr støtte (ÞsK, iv). Senere brøt imidlertid Kolbeinn eden ved å la sine menn angripe Sturla og forsøke å drepe ham (ÞsK, xiii). Deretter slo Sturla seg sammen med Þórðr (ÞsK, xvi) og fikk en del av hans høvdingdømme i 1248 (ÞsK, xxxiii). Etter Þórðs bortreise fikk Sturlas frende Þorgils skarði Snorris land av kong Hákon (1252, ÞsS, viii), men Sturla og andre forsvarte Þórðs rett til det (ÞsS, ix-xii). Sturla uttrykte eksplisitt motvilje mot kongen: (...) *Sagði Sturla, sem allir þeir er ríki heldu af Þórði kakala, at þeim var óþokki mikill á allri skipan Hákonar konungs.*⁷ (Stu II, 155) Det ble ufred mellom Sturla og Þorgils (ÞsS, xii), men frendene fikk dem til å forlikes (ÞsS, xx) og vennskapet varte mens Þorgils levde.

I 1253 forlikte Sturla seg med Gissurr og Hrafn, og et giftermål ble planlagt mellom Ingibjörg Sturludóttir og Hallr Gissursson (ÞsS, xxii). Under bryllupet på Flugumýri ble gården brent ned av Gissurs fiender (ÞsS, xxiii). Þorgils, Sturla og Þorvarðr Þórarinsson angrep Hrafn Oddsson og Eyjólfur ofsi for å hevne Þorvarðs bror Oddr og Sturlas mág Hallr Gizurarson. De sloss ved Þverá i Eyjafjörðr 19. juli 1255; Þorvarðr vant seier og Eyjólfur ble drept (ÞsS, xlv). Deretter tok bøndene i Skagafjörðr Þorgils til høvding (ÞsS, xlvi). Senere ble det strid mellom Þorgils og Þorvarðr som førte til Þorgils' død i 1258 (ÞsS, lix). Deretter drog Sturla med Sighvatr Þoðvarsson til å hevne ham (ÞsS, lxiii), men Þorvarðr rømte og de fikk istand forlik. I *Sturlunga saga* gjengis fire strofer av en drápa som Sturla forfattet om Þorgils (ÞsS, xlv) og som roser hans tapperhet i kampen ved Þverá. Det er tradisjonell kampdiktning i de gamle skaldenes stil:

Rym-gæðir nam rjóða
ríkr varslongu brikar
vt, þar er aldir létuz,
odd i ferðar-brodde.⁸ (Stu II, 241)

Sturla bodde skiftevis i Hítardal, Staðarhól og Svignaskarð for å få oversikt over

7 Sturla sagde, ligesom alle de andre, som styrede noget rige på Þórðr kakales vegne, at de følte megen misnøje ved hele kong Hákons anordning. (ÞsS, x).

8 Rødt den frygtede farved / forrest i hæren spæret; / ej det på mod ham mangled, / mangen faldt på vangen. (...) (ÞsS, xlv)

det som skjedde i herredene som han skulle rå over. Han hadde store stridigheter med Hrafn Oddsson, både på Þorgils' vegne og om makten i Borgarfjörðr (ÞsS, xxxv-lv). Da Gissurr kom tilbake til Island som jarl i 1258, ble Sturla hans lendmann og *skildu þeir Gizurr jarl ok Sturla með vináttu mikilli, hét Gizurr jarl Sturlu Borgarfirði og þar öðrum sæmdum með.*⁹ (Stu II, 310) Men i 1261 kom Hallvarðr Gullskór med kongebrev: (...) *hann fór með bréfum Hákonar konungs. Þá var Hrafn Oddssyni skipaðr Borgarfjörðr, en tekinn af Gizuri jarli, en jarl hafði skipat áðr Sturlu Þórðarsyni; þótti Sturlu þá eigi efnd við sik af Gizuri jarli þau in föggru heit, er fram váru mælt við hann*¹⁰ (Stu II, 311). Her tilføyer Sturla også et kvad som uttrykker hvor sveket han føler seg.

I *Sturlu þáttr* omtales et mislykket angrep av Sturla og hans sønn Snorri mot Þórðr kakalis tidligere tilhenger, kongsmannen Hrafn Oddsson, fulgt av Hrafn's angrep mot Sturla og Hrafn's seier. Han fordrev Sturla Þórðarson til Norge (jf. Stefánsson, 1988; Þorláksson, 1988). Sturla hadde vært en av lederne for de islandske selvstendighetsforkjemperne, så kong Hákon var fiendtlig innstilt mot ham. Sturla håpet sikkert å kunne komme overens med kong Magnús, dronningen og forvalteren Gautr á Mel under kong Hákon's fravær. Han tok opphold i Bergen hos Gautr, Sturlungenes venn, som fulgte ham til kong Magnús. Kongen nektet å ta Sturla i sin tjeneste, men lofte å ikke true hans liv. Gautr mente at Sturla var blitt baktalt mye overfor kongen, og Sturla trodde at det skyldtes Hrafn Oddsson. Kongen samtykket til slutt i å ta Sturla sørover med seg. Kongens menn var fiendtlige mot Sturla, men så ble han bedt om å fortelle, og fortalte så godt at han vant mange menns interesse, og etter hvert også dronningens. Han hadde yrket dikt om kong Magnús og hans far, og for diktene fikk han stor ros og kongens vennskapslofte (ÞsS, lxxiii).

Sturla oppholdt seg i Norge i 1263-1271 sammen med sin kone og sine sønner; hans sønn Þórðr ble kong Magnús' hirdprest (ÞsS, lxxiii). Sturla fikk oppdraget å skrive *Hákonar saga: Ok lítlú síðarr kom Sturla í ina mestu kærleika við konunginn, ok hafði konungr hann mjök við ráðagerðir sínar ok skipaði honum þann vanda at setja saman sögu Hákonar konungs föður sínseptir sjálfs hans ráði ok inna vitrustu manna forsögn. En áðr konungr lét setja söguna saman, hafði Hákon konungr andaz í Orkneyjum*¹¹ (...) (Stu II, 327) Annalene og *Sturlu þáttr* nevner at i 1271 kom Sturla til Island med en ny lovsamling som kong Magnús hadde satt sammen, *Járnsíða*. Det er sannsynlig at Sturla deltok i arbeidet på lovsamlingen (jf. Grímsdóttir, 1988, 196-197). *Járnsíða* ble akseptert i 1271-1273, og i 1272 ble Sturla *lögmaðr* over hele landet og beholdt virket til

9 Gissurr jarl og Sturla skiltes med stort venskab, og Gissurr lovede Sturla Borgarfjörðr og andre æresbevisninger. (ÞsS, lxxviii).

10 Han medbragte breve fra kong Hákon; Hrafn fik nu Borgarfjörðr tildelt, men den blev frataget Gissurr jarl, som i forvejen havde tildelt Sturla denne. Da mente Sturla, at Gissurr jarl ikke havde holdt de fagre løfter, som han havde givet ham. (ÞsS, kap. lxxix)

11 Snart blev Sturla meget yndet af kongen, som ofte søgte hans råd og overdrog ham det ansvarsfulde hverv at sammensætte hans fader Hákon's saga efter hans egen anvisning og de forstandigste mænds beretning. Før kongen lod sammensætte sagaen, var kong Hákon død i Orkneyene (...) (ÞsS, lxxiii).

1276. I 1277 sendte Þorvarðr Þórarinsson og biskop Árni et klagebrev om Sturla til kongen på grunn av at Sturla som *lögmaðr* ikke dømte i *staðamál*, striden mellom kirken og høvdingene. Det var forståelig, for både kongens velde over herredene og biskopens makt over kirkeeiendommen stridde mot bøndernes og Sturlas interesser. Men samtidig hadde Sturla tilslutning av rike geistlige og var kongens edsvorne embetsmann, så han kunne ikke opptre direkte imot noen av maktene. Sommeren 1277 seilte Sturla for andre gang til Norge sammen med Þorvarðr Þórarinsson og Hrafn Oddsson. Sannsynligvis reiste de til kongen for å få hans dom i *staðamál*, enten frivillig eller på stevning. Samtidig skulle de sannsynligvis diskutere de islandske lovene og samarbeide med kongen om utferdigelsen av den nye lovsamlingen, *Jónsbók*. Ifølge annalene kom Sturla tilbake til Island i 1278 og hadde fått herretittel av kongen; han var også *lögmaðr* over nord og vest til 1282 (Grímsdóttir, 1988, 20-21). Han hadde beholdt kongens gunst til tross for klagebrevet, og kongen hadde gitt ham oppdraget å skrive *Magnús saga* (ÞsS, lxxiv).

De siste årene bodde Sturla på Fagrey i Breiðafjörður, og hans sønn Snorri hadde fått Staðarhól. Sturla døde på Fagrey 30. juli 1284. Han var berømt for sin visdom og folk henvendte seg til ham for råd: (...) *Þykjumst ek þinna ráða mjök þurfa, þar sem þú ert kallaðr inn vitrasti maðr.*¹² (ÞsS, xxxix)

Gjennom sitt liv satte Sturla både islandske og sine egne interesser over personlig lojalitet. Han var først tilhenger av Snorri Sturluson og hans sønn Urækja, så av Sturla og Þórðr (kakali) Sighvatsson, og senere av Þorgils skarði Bøðvarsson. Til slutt støttet han jarl Gissurr, og en tid gikk han også i forbund med sin fiende Hrafn Oddsson. Dette var ikke uvanlig under den kompliserte maktkampstiden; Sturla forsøkte først og fremst å forbli trofast den gamle islandske fristaten og de høvdingene som verget den, selv om han til slutt også måtte bli kongens håndgangne mann (Grímsdóttir, 1988, 24).

2.2 Sturla Þórðarsons litterære og litterær-historiografiske verk

I denne avhandlingen granskes Sturlas narrative verk om samtidshistorien, men forskerne er enige om at han også forfattet andre skrifter, delvis bevarte. Stefán Karlsson mener at Sturla skrev *Resensannáll*, som skal ha vært skrevet omtrent 1280 og er ubevart, men var ifølge forskerne kilden til alle de bevarte annalene (Grímsdóttir, 1988, 24-25). Sturla deltok sannsynligvis også i sammensetningen av lovsamlingen *Járnsíða* under sitt opphold hos kong Magnús i 1263-1271 (Grímsdóttir, 1988, 196-197).

En av de fem bevarte versjonene av *Landnámabók*, *Sturlubók*, tilskrives også

12 (...) Þorgils sagde: «(...) jeg trenger i høj grad til dine råd, da du anses for den forstandigste mand.

Sturla Þórðarson. Kilden til denne opplysningen er en annen versjon av *Landnámabók*, *Hauksbók*, der forfatteren Haukr Erlendsson (d. 1334) hevder at han skrev sitt verk *eptir þeirri bók, sem ritat hafði herra Sturla lögmaðr, hinn fróðasti maðr* (*Landnámabók*, 395). *Sturlubók* er bevart i Jón Erlendssons avskrift i AM 107 fol., og sammenlikningen med *Hauksbók* antyder at avskriften er svært nær originalen. *Sturlubók* ble sannsynligvis fullført mellom 1275 og 1280, men det er mulig at Sturla begynte å arbeide med verket mye tidligere. Finnur Jónsson mener at Sturlas *Landnámabók* var ment som begynnelsen på hans historiografiske samling fra *landnám* til samtiden; samlingen skulle fortsette med *Kristni saga*, *Þorgils saga ok Hafliða* og *Sturlu saga*, og avsluttes med *Íslendinga saga*. Det er uklart om Sturla også er forfatteren av *Kristni saga*, men mange forskere, bl.a. Sigurður Nordal og Jón Jóhannesson, mener at han er det (Grímsdóttir, 1988, 28).

Grímsdóttir mener at det kan tilskrives Sturla flere verk enn han har skrevet¹³ på grunn av at han er en av de svært få forfatterne i sin tid som er kjent ved navn i dag. Det er sannsynlig at han hadde både lærere og elever som tilhørte en slags «sagaskrivningsskole» som hadde en enhetlig stil, så det er umulig å skille mellom de enkelte forfatters verk (Grímsdóttir, 1988, 30).

Dessuten var Sturla også skald; det er bevart 7 dikt og diktfragmenter av hans poetiske verk, bl.a. *Hrynhenda*, *Hákonarkviða*, *Hrafnsmál* og *Hákonarflokkur* (jf. Pálsson, 1988). Hans diktning var sterkt påvirket av andre skaldar som Arnórr jarlaskáld eller Egill Skallagrímsson. Hans bror Óláfr hvítaskáld forfattet også rospoesi om kong Hákon, men den er lite bevart. Mye av denne diktningen gjengis i *Hákonar saga*; ved siden av brødrenes diktning siteres bl.a. Snorris *Háttatal* i sagaen, tilsammen ca. 130 strofer. Skaldediktningens stilling på 1200-tallet var visst sterkere enn mange formoder. Ifølge *Sturlu þáttr* var kong Magnús begeistret av *Hrynhenda*, og det finnes ingen grunn til å anta at det var et unntak. Det er sannsynlig at kongene generelt satte stor pris på skaldekunsten, medtatt kenningene med hedensk bakgrunn. Disse utgjorde en forbindelse med gamle konger, som de samtidige kongene hadde ære av (Sprenger, 2000, 84-87, jf. Einarsdóttir, 1995, 7). Det var også flere skaldar blant Sturlungene hvis diktning omtales i *Íslendinga saga* – men helst ikke som kilde, men som «kulturkapital» – dvs. at skaldediktning, både lovprisning og niddiktning, hadde en stor sosial betydning. Snorri framstilles som en mann hvis skaldekunst – ikke hans høye stilling som *lögsögumaðr* – åpner dørene for ham til betydelige personligheter i utlandet. Og

13 Árni Magnússon var den første å komme med teorien om at Sturla også skrev noen av ættesagaene. Ifølge ham ble *Grettis saga* interpolert etter en versjon skrevet av Sturla, som han også tilskriver versene i sagaen. Árni Magnússon tar utgangspunkt i at sagaen refererer til Sturlas to utsagn og en gang til Sturlas liv som kronologisk middel («á ofanverðum dögum Sturlu») (*Grettis saga*, 1936: 157, 226, 289). Sigurður Nordal støttet formodningen om at Sturla skrev en ubevart versjon av *Grettis saga*, og ifølge andre forskere skal Sturla ha skrevet *Eyrbyggja saga* og *Laxdæla saga*.

islendirer svarer på dikt med andre dikt – først med ros da skalden Máni omtaler Snorris vennskap med Hákon galinn, så med hån da han forenes med jarl Skúli. Og akkurat i dette tilfellet virker det at Sturla bruker den generelt aksepterte oppfatningen av skaldekunstens «makt» til å dekke over sin frendes kontroversielle politiske stilling: han hevder i *Íslendinga saga* at Snorri fikk et skip av Skúli i skaldelønn, mens det er ytterst sannsynlig at Snorri i virkeligheten fikk belønningen for å ha blitt Skúlis politiske agent (Jensson, 2010, 202-203). Da spørs det om ikke også *Sturlu þáttir* ved sin konvensjonelle skildring av en islendingss fortellerkunst dekker over Sturlas andre måter å forsone seg med kongene på, men det er i denne sammenhengen umulig å fastsette.

Sturlas hovedverk er sagaene om samtidshistorien: *Íslendinga saga*, *Hákonar saga Hákonarsonar* og *Magnús saga Hákonarsonar*. Av den sistnevnte er bare en fragment bevart,¹⁴ så dens innhold kan ikke granskes i detalj. Derfor blir denne avhandlingen konsentrert om de to førstnevnte verkene.

2.2.1 Skrivningens omstendigheter

Íslendinga saga ble sannsynligvis forfattet i perioden 1271-1284 (Grímsdóttir, 1988, 34). Siden den bare er bevart som en del av *Sturlunga saga*, er det vanskelig å fastsette dens opprinnelige form og omfang (jf. Jóhannesson, 1946). *Sturlunga saga* ble forfattet kort etter 1300¹⁵ og er bevart i to pergamenthåndskrifter fra 1300-tallet: AM 122a fol. (110 blad ut av ca. 139, ca. 1350, betegnet av Kålund som *Króksfjarðarbók*) og AM 122b fol. (30 blad ut av ca. 180, fra århundrets slutt, betegnet av Kålund som *Reykjafjarðarbók*). Det er en stor forskjell mellom håndskriftene, så ingen av dem var sannsynligvis helt trofast originalen; *Reykjafjarðarbók* ble utvidet ved mange tilføyelser. Håndskriftene inndeler enkelte sagaer ved hjelp av store bokstaver og mellomrom; sagaenes og kapitlenes titler er tilføyd i moderne tid. Håndskriftenes struktur var forskjellig fra den av de moderne utgivelsene (Tranter, 1987, 10-19; Jóhannesson, 1946, xvii). Papirkopiene¹⁶ avledet av begge håndskriftene fra ca. 1650

14 Hele verket var bevart på 1600-tallet da Arngrímur Jónsson forfattet sine skrifter; han siterer deler av sagaen (Grímsdóttir, 1988, 26).

15 *Sturlunga saga* ble sannsynligvis satt sammen av Þórðr Narfason av Skarð, Sturlas venn og elev. Det er flere aspekter som antyder dette: Kompilatorens tilføyelser legger særlig vekt på Skarð-ætten; kompilatoren må ha vært en lovkyndig mann; han hevder i forordet at han kjente Sturla vel; han refererer i en genealogi i Gd til sin egen morfar (om hans ætteopphav se Jóhannesson, 1946, xvii). Ifølge *Sturlu þáttir* oppholdt Þórðr seg hos Sturla i Fagrdal vinteren 1271-1272, og det er sannsynlig at han lærte om Sturlas sagakunst og historiografiske intensjoner der. Þórðr Narfason døde 12. mai 1308 (Jóhannesson, 1946, xviii-xix; jf. Bragason, 2000, 473-475).

16 Den eldste papirkopien (AM. 114, fol.) ble skrevet ca. 1630 av Jón Gizurarson á Núpi í Dýrafjörðr; han brukte begge håndskriftene (mest *Króksfjarðarbók*) og kombinerte dem uten å markere kilden, og han forandret også uttrykksmåten – derfor er avskriften av lite verdi. Den andre avskriften ble skrevet ca. 1630 av Björn Jónsson á Skarðsá som skrev etter *Reykjafjarðarbók*, med utfyllelser fra *Króksfjarðarbók*. Denne avskriften er ikke bevart, bare dens flere avskrifter.

bevarer materiale som ikke lenger er bevart på pergament (Jóhannesson, 1946, xiv-xvi; jf. Kålund, 1904, 2-8).

Prologen til *Sturlunga saga* er sannsynligvis basert på Sturlas prolog til *Íslendinga saga* (Tranter, 1987, 16). Prologen omtaler Sturlas kilder av tre slags – øyevitneberetninger, skriftlige kilder av dokumentarisk karakter og Sturlas egne opplevelser:

*Flestar allar sogor, þær er her hafa gorz a Islandi, voro ritadar adr Brandr biskup Semundar son andaðiz. Enn þær sogor, er síðan hafa gorz, voro lit ritapar adr Sturli skalld Þorþar son sagði fyrir Íslendinga sogor, oc hafdi hann þar til visindi af fröþvm monnum, þeim er voro a avndverþvm dagom hans, enn svmt eptir brefvm þeim, er þeir ritvþv, er þeim voro samtíða, er sogornar erv fra. Marga lvti matti hann sialfr sia, þa er a hans dagvm gerdvz til stortíþinda. Oc træystvmz mer honum bæþi vel til vitz oc einarþar at segia i fra, þviat hann vissa ek alvitraztan oc hofsamastztan; lati gvd honum nv ravn lofi betri.*¹⁷ (Stu I, 120)

Omtalen understreker kildenes samtidighet, på samme måte som i *Íslendingabók*. Lengre skriftlige kilder (*rit, sögur*) angis ikke, men det nevnes at de *váru lítt ritaðar*, dvs. at Sturla hadde den vanskelige oppgaven å samle en saga – i ordets begge betydninger, fortelling og historiografi – av bruddstykker av kildemateriale (Meulengracht Sørensen, 1988, 113).

Hákonar saga er bevart i flere avskrifter, de eldste fra tidlig 1300-tallet. Hovedkilden er *Skálhóltsbók yngsta*, AM 81a fol., men den slutter med kapittel 297. Resten av sagaen må supleres etter andre håndskrifter (Björgo, 1967, 186).

I *Sturlu þáttur* er det direkte henvisninger til *Hákonar sagas* tilblivelse (Stu II, 327; jf. ovenfor). Ifølge avsnittet fikk Sturla oppdraget for sagaen bare etter Hákons død; kongen døde i desember 1263, men budet nådde Norge først i mars 1264.¹⁸ Selve *Hákonar saga* omtaler tidspunktet da den ble forfattet: *Enn eptir hann fell niðr keisaradomrinn sua at eíngi hefír verit síðan þar til er þesi bok uar saman-sett ok Magnus hafði verit íj uestr konungr at noregi, síðan hakon konungr for uestr um haf*¹⁹ (Hs, cclxxv), dvs. i 1265.

William Ker fremhever at andre historikere på den tid (særlig Mattheus av Paris, en venn av kong Hákon) stort sett er enige med Sturla når det gjelder kong Hákons liv og skikk (Ker, 1906, 21), noe som antyder at sagaen må være forholdsvis objektiv i sin framstilling av kongen, til tross for Sturlas ambivalente forhold til Norge. Med all sannsynlighet skrev han sagaen først og fremst for å gjenvinne kongens vennskap etter sine

17 Næsten alle de sagaer, som har tildraget sig her på Island, var skrevne för biskop Brandr Sæmundsson døde, men de sagaer, som senere har tildraget sig, var kun i ringe grad nedskrevne, för skjalden Sturla Þórðarson forfattede Islændinge sagaerne, og dertil havde han kundskab fra indsigtfulde mænd, som levede i hans første dage, men noget havde han fra breve, som de havde skrevet, som var deres samtidige, som sagaerne handler om. Meget kunde han selv se af de vigtige begivenheder, som i hans levetid tildrog sig. Og vi tiltroer ham vel både forstand og oprigtighed til at fortælle, ti ham kendte jeg som den forstandigste og sindigste mand. Gud unde ham nu den løn, som overgår vor ros.

18 Siden denne delen av *Sturlunga saga* ikke er forfattet av Sturla, men er av senere opphav, kan opplysningens sannhet ikke fullstendig bekreftes, men gir i og for seg ingen grunn til tvil.

19 Men efter ham faldt keiserdømmet ned, saa det ikke har været nogen keiser siden og til den tid, da denne bok blev sat sammen, og da hadde Magnús været konge i Norge i to aar, efter at kong Hákon for vester over havet.

misgjerninger mot ham.²⁰ Det samme gjelder *Magnús saga Hákonarsonar* som sannsynligvis ble skrevet under eller etter Sturlas andre opphold i Norge i 1278, da kongen hadde fått klagebrev om ham av biskop Árni og Þorvarðr Þórarinsson (Grímsdóttir, 1988, 26).

20 Stefán Karlsson mener at Sturla også hadde med seg *Kringla*, en avskrift av *Heimskringla*, under sitt første opphold i Norge. Han mener at Sturla kan ha ønsket å vinne kongenes vennskap ved både å ha med seg en sagabok som gave og å fortsette sagaskrivningen for dem. Han påpeker at det framgår av *Hákonar saga* at Hákon fikk *Fagrskinna* og *Sverris saga* opplest til seg på dødssengen, men ikke *Heimskringla*. Det kan antyde at de norske kongene ikke hadde fått tak i *Heimskringla* før 1263 (Grímsdóttir, 1988, 32-33).

3. *Hákonar saga Hákonarsonar* i kontekst av kongesaga-sjangeren

3.1 Kongesagaene

De fleste kongesagaene om norske konger ble forfattet av islendinger under eller like før Norges storhetstid, men med unntak av Sturlas verk omtaler de eldre historiske perioder. Norges storhetstid omfatter årene 1240-1319 og preges av et sterkt monarki under Sverris ætt, sentralisering og indre fred. De fleste kongesagaene (*Heimskringla*, *Morkinskinna*, *Fagrskinna*) ble fullført på 1220-tallet. Den bevarte delen av *Morkinskinna* slutter med 1157,²¹ og både *Fagrskinna* og *Heimskringla* slutter med Magnús Erlingssons seier over birkebeinerne i 1177; her overtar *Sverris saga* som imidlertid er eldre enn *Heimskringla*: første del ble skrevet i 1185-88, andre del i ca. 1214-30 (Bagge, 1991, 10). Den urolige borgerkrigsperioden framstilles i de såkalte *Baglersagaene* (*Bøglunga sögur*) som i sin yngre versjon ble skrevet tidlig på 1220-tallet; *Hákonar saga* derimot er vesentlig yngre enn de fleste kongesagaene, fullført i 1265, to år etter kong Hákons død. *Magnús saga Hákonarsonar* var den siste kongesagaen om norske konger; Sverre Bagge mener at den ble skrevet først etter kong Magnús' død i 1280 (Bagge, 1996, 90). Sturlas kongesagaer utgjør altså det siste leddet i sjangeren og avslutter og fullfører dens utvikling. I det følgende forsøker jeg å drøfte kongesagaenes utvikling ved å sammenlikne historiografens tilnærming til det historiske stoffet i tre av de viktigste kongesagaverkene. Forfatterintensjonen i *Heimskringla* omtales først, enda den er yngre enn *Sverris saga*, for den omhandler en eldre tidsperiode og er en «klassisk» sagasamling forfattet av en islending, mens *Sverris saga* med all sannsynlighet ble delvis diktert av selve kongen.

3.2 *Hákonar saga* som en fortsettelse eller en nyutvikling av kongesagatradisjonen?

3.2.1 Kildene og kildeopplysningenes overlevering

For å oppdage faktorene som påvirket Sturlas framstillingsmetode, er det nødvendig å se på hvilke typer kilder han brukte og hvordan han behandlet dem i sammenlikning med sine forgjengere.

I fortalen til *Heimskringla* oppregner Snorri Sturluson sine kilder og klargjør sin tilnærming til dem. Han synes at skaldediktene er de mest pålitelige kildene fordi de ble

²¹ Håndskriftets sluttdel er tapt, men den kan ikke ha fortsatt mye lengre i tid enn *Heimskringla*, da Snorri brukte *Morkinskinna* som kilde.

kvedet for selve kongene eller deres etterfølgere, og kan altså ikke inneholde løgn. I sine tekster siterer han mange vers for å bekrefte det han sier, og han bruker skaldediktningen som kilde også for den eldste historien; han angir også alltid skaldens navn for å underbygge kildens pålitelighet. Dernest henviser han til gamle muntlige fortellinger av *kunnige menn* (*fróðir menn*); han mener altså at informantens karakter nesten kan garantere opplysningenes pålitelighet. Av skriftlig materiale nevner Snorri ættelister og Ari Þorgilssons *Íslendingabók*; han oppregner Aris informanter og hevder at (*Ari*) *hafði numit at gömlum mönnum ok vitrum, en var sjálfr námgjarn ok minnigr*²² (Heimskringla, Prologus, s. 2-3). Forskerne har også bevist at Snorri i en stor grad benyttet seg av narrative skriftlige kilder, først og fremst *Morkinskinna* og *Fagrskinna*, men disse nevner han slett ikke i fortalen (Bagge, 1991, 16-20). Bruk av skriftlige narrative kilder innebærer imidlertid at Snorri nødvendigvis måtte ta standpunkt til dem. Han tok selvfølgelig også standpunkt til sine muntlige kilder, men som Lars Boje Mortensen påpeker, inneholder skriftlige forelegg i større grad et historiesyn som bearbeideren må ta stilling til (Mortensen, 2010, 127). Et godt eksempel er en scene som Snorri må ha overtatt direkte eller indirekte fra *Passio Olavi* og *Legendariske saga*, hvor kong Óláfr straffer seg selv for å ha arbeidet på søndag ved å brenne ved på sin hånd. Forelegget inneholder en skutilsveins replikk: «det er mandag i morgen, herre» (*mánadagr er á morgin, dróttinn*) samt en forklaring om at han ikke torde si det direkte. Snorri bevarer replikken, men styrker dens virkning ved å sløyfe forklaringen og dermed la den «snakke for seg selv». Men den største forandringen skjer i scenens avslutning: Snorri utelater omtalen av at Gud utførte et mirakel og hånden ble uskadd. Det vil ikke si at han ikke ønsket å framstille kongens hellighet, men det var kongens fromhet han ville fremheve, ikke mirakler (Bagge 2010, 167-72). *Heimskringlas* komposisjon styres altså ikke bare av tematisk tilnytning og kausale forhold, men viser også bevisste forfatterintensjoner. Det vil si at Snorri var en historiograf med sine egne metoder og kriterier; han skiller bare ikke mellom narrativet og fortolkningen så tydelig som moderne historiografi (Bagge, 1991, 56-60).

I *Hákonar saga* brukes skaldestrofene som kilde eller bekræftelse på opplysningene i mindre grad og på en annen måte. Kong Hákon hadde ingen hoffskald; de fleste strofene ble forfattet av Sturla selv, og han bruker dem oftest til å framstille andre aspekter av Hákons liv enn dem som han omtaler i prosa. I vers roser han krigeren, mens i prosa, medtatt direkte tale, skildrer han Hákon som en tankefull styrer innsatt av Guds vilje. Ulrike Sprenger mener at dette mest skyldes den tradisjonelle høvdingframstillingen i skaldepoesien, men delvis også det at Sturla ønsket å få det krigerske aspektet med i sagaen,

22 (...) han hadde lært av gamle og kloke folk, og sjølv hadde han god hug på å lære, og god minne.

men følte et behov for å skjule det ved bruk av den kompliserte formen (Sprenger, 2000, 92-94). Hákon skildres som kriger i strofer også i sin begravelse; det vil si at Magnús må ha anerkjent denne rollen i det minste i forbindelse med skaldetradisjonen (Sprenger, 2000, 85-92).

Hákonar saga refererer derimot til ca. 100 skriftlige dokumentariske kilder.²³ Bruk av dokumentarisk kildemateriale var på Sturlas tid et nytt fenomen i norrøn historieskrivning, sannsynligvis inspirert av engelske mønstrer, og den erstattet skaldestrofer som opplysningskilde (Einarsdóttir, 1995, 7-9).

Sturlu þáttir nevner dessuten Sturla Þórðarsons muntlige kilder til *Hákonar saga: eptir sjálfs hans (Magnús) ráði ok inna vitrustu manna forsögn* (Stu II, 327). Finnur Jónsson påpeker at Sturla også må ha hatt tilgang til det kongelige arkivet til å utfylle sine opplysninger, og at han brukte en skriftlig narrativ kilde, *Boglunga sögur* (Jónsson, 1923, 735). Den rådende meningen har vært at hele kildematerialet var norsk, og at Sturla først ble kjent med det etter sin ankomst til kong Magnús i 1263. Lennart Sjöstedt forsøker å utforske om kildene underbygger denne meningen og om det er mulig at Sturla begynte arbeidet før han fikk oppdraget som nevnes i sagaen.

Hákonar saga omtaler begivenheter i årene 1203-1264, og det legges stor vekt på kronologi i sagaen. Sagaens stil er imidlertid svært skiftende, med omfattende skildringer og korte notiser. Dette antyder at ulike slags kildemateriale ligger til grunn for fortellingen: ved korte notiser er det sannsynligvis kongekanselliets dokumenter, mens mer omfattende skildringer bør granskes videre. Sjöstedt påpeker tre klart avgrensede avsnitt i sagaen som er særlig detaljrike: 1217-1227, 1239-1240, 1256-1263 (Sjöstedt, 1957, 397-400). Han forsøker å fastsette opplysningenes opphavskilde og finner tre hovedgrupper: direkte eller indirekte referat av menn i hoffkretsene, dvs. hirdmennene og andre kongsmenn, beretninger av menn som besøkte hoffet, og skriftlige kilder som brev, itinerarer osv. (Sjöstedt, 1957, 417-418).

Halvdan Koht mener at flere framstillinger i *Hákonar saga* antyder at

²³ Men bare svært få av disse kildene er direkte eller indirekte bevart i dag. Derfor er granskningen av Sturlas bruk av dem meget begrenset, og må bygge på indre kriterier i sagateksten og forholdene til europeisk historieskrivning (Bjørge, 1967, 187). Blant de skriftlige kildene dominerer over 50 brev, men mindre enn en tredjedel av dem er innkomne brev – de fleste ble utferdiget av kongekanselliet. Bare ett brev – brevet fra lendmennene i Gulatingslag som Dagfinnr hadde med seg ved kongevalget – blir gengitt ordrett; de andre gjengis i korte sammendrag. Derav slutter Koht at kanselliet hadde innholdslistor over alle brevene. Koht henviser til flere eksempler på hendelser som nødvendigvis må ha vært fortalt i sagaen etter brevkilder:

- slittungeopprøret i 1218 etter brev fra Andres Simonsson og Arnbjørn Jonsson,
- bybrannen i Nidaros i 1219 etter brev fra Gregorius Jonsson,
- ribbungeopprøret i 1220 etter brev fra lendmennene i Vika,
- bispevalget og Sigurðr ribbungs rømning i 1224 etter brev fra Skúli jarl,
- kongsdatter Ingibjörgs reise til Norge i 1261 etter brev fra biskop Hákon som var med på ferden.

Videre mener Koht at brevsammendragene ikke stod selvstendig, men utgjorde en del av en skriftsamling ved kanselliet. Like ens var der lister over lendmennene; slike opplysninger siteres også i sagaen, slik som den omfattende oppregningen av sysselmennene, lendmennene og rådgiverne av 1218 eller av deltakerne på Bergensmøtet i 1223 og i kroningen i 1247. Slike navnelister kan ikke ha holdt seg i muntlig tradisjon. (Koht, 1927, 22-24).

beretningens opphavsmann var Dagfinnr bóndi, lagmannen i Gulatingslag.²⁴ Direkte muntlig tradering fra Dagfinnr til Sturla er imidlertid ikke tenkbar, for den førstnevnte døde lenge før den sistnevntes ankomst til Norge. Sturla må ha fått beretningene enten fra noen som Dagfinnr hadde meddelt dem til, eller fra Dagfinns egne optegnelser. Koht mener at det fantes optegnelser, og han hevder også at optegnelsene ikke kan ha vært private, men at de var en del av en større skriftsamling i kongekanselliet som nettopp hadde blitt grunnlagt; den første navngitte kansleren var Ívarr Bodde, den neste var sannsynligvis Dagfinnr (Koht, 1927, 17-21).

Sjøstedt er enig i at en av de viktigste primærkildene for beretningene var lagmannen Dagfinnr. Han mener imidlertid at det er svært sannsynlig at en tredje person kan ha skrevet notater som Sturla senere brukte, og at nedtegneren var blant islendingene eller nordmennene som oppholdt seg i Norge på begivenhetenes tid og senere reiste til Island. De tilgjengelige kildene, dvs. *Hákonar saga*, *Íslendinga saga* og islandske annaler, omtaler 18 menn som dette gjelder for (Sjøstedt, 1957, 421). Men siden undersøkelsen forutsetter Dagfinnr bóndi som primærkilden, kan vi ta i betraktning bare mennene som med stor sannsynlighet har truffet ham: Snorri Sturluson, hans sønn Jón Snorrason og svigersønn Árni Magnússon óreiða, den norske hirdmannen Bárðr ungi og skalden Guðmundr Oddsson (Sjøstedt, 1957, 418-21).²⁵

Sjøstedt påpeker at alle de nevnte mennene er tett tilknyttet Snorri Sturluson, og konkluderer dermed at det var Snorri som utgjorde mellomleddet mellom Dagfinnr og Sturla i opplysningenes tradering. Det er imidlertid usannsynlig at Snorri ville begrenset sine kunnskapskilder i Norge til bare Dagfinnr bóndi; formodentlig brukte han flere norske kilder. Etter Sjøstedts mening var det Snorris formål å skaffe seg mest mulig opplysninger om skandinaviske historiske forhold under sitt opphold i Skandinavia, blant annet hos lagmann Áskell. Han skal systematisk ha samlet materiale til samtidshistorien, for han skal ikke ha planlagt å avslutte *Heimskringla* med året 1177, men å føre den videre til sin samtid (Sjøstedt,

24 Dagfinnr var opprinnelig kong Sverris hirdmann, men han omtales bare lite i *Sverris saga* og i *Boglunga sǫgur*. I *Hákonar saga* opptrer han derimot som kongens nærmeste og viktigste rådgiver og som hovedvitnet for rettferdigheten av Hákons tronarv, som han fremmer både ved kongevalget i Niðarós i 1217 og før. Flere ganger gjengis hans private samtaler som ikke kan ha kommet inn i fortellingen fra andre kilder. Lagmannen spiller en forholdsvis viktig rolle i noen av hendelsene, medtatt islendingenes forhandlinger med jarl Skúli (Sjøstedt, 1957, 404-7). Deretter omtales han bare en gang, på riksmøtet i Bergen i 1233 der han fikk i stand et forlik mellom Hákon og Skúli.

25 Sturlas farbror Snorri Sturluson oppholdt seg i Norge 1218-1220. Vinteren 1218-1219 var han hos jarl Skúli som på den tiden oppholdt seg i Tünsberg sammen med kong Hákon. I 1219 besøkte Snorri lagmann Áskell i Västergötland, og så var han hos jarlen og kongen til han forlot landet i 1220. Det finnes direkte henvisninger i sagaene til at han forhandlet med Dagfinnr, som ifølge *Íslendinga saga* var «islendingenes største venn» (Stu I, 340). Jón og Árni reiste til Norge sammen, og med stor sannsynlighet traff de Dagfinnr ved flere anledninger. Bárðr ungi var gift med Dagfinns datter, og han besøkte Snorri på Island vinteren 1226-1227, på samme tid som Sturla Þórðarson oppholdt seg der. Skalden Guðmundr Oddsson var en av de islendingene som forhandlet med Dagfinnr om fredsavtalen med jarl Skúli (Sjøstedt, 1957, 422-425).

1957, 425-8).²⁶

Sjöstedt hevder at også det andre detaljrike avsnittet hadde vært tradert på Island. Beretningenes opphavsmenn kan ha vært Árni óreiða, nordmannen Eyvindr og Sturlungene Óláfr hvítaskáld og Þórðr kakali.²⁷ Snorri fikk ikke anledning til å utnytte materialet som han hadde samlet, på grunn av sin heftige deltakelse i tidens stridigheter på Island. Sturla Þórðarson var sterkt politisk og personlig tilknyttet Snorri (jf. ovenfor); derfor er det svært sannsynlig at han fikk tak i farbrorens oppteget og valgte å fullføre hans livsverk ved å forfatte en fortsettelse til *Heimskringla*. Denne konklusjonen innebærer at Sturla hadde det vesentligste materialet for *Hákonar sagas* tidligere deler med seg fra Island, og at han formodentlig hadde sine egne planer om å skrive sagaen allerede før han fikk oppdraget av kong Magnús. Denne formodningen bekreftes blant annet av det at Sturla i sitt skaldekvad om kong Hákon, som var fullført før han fikk oppdraget, viser usedvanlig god kunnskap om norske historiske forhold (Sjöstedt, 1957, 429-431).

Når det gjelder den tredje utførlige sagadelen (1256-1263), er det mest sannsynlig at Sturla fikk opplysningene direkte fra kong Magnús hirdmenn, for hendelsene var meget samtidige og hirdmennene kan ha vært øyevitner (Sjöstedt, 1957, 429). Det siste kapitlet om den døende Hákons hverdagsliv er svært uttrykksfullt. Det er sannsynlig at Sturla skrev den etter direkte muntlig beretning av et øyevitne, trolig Sighvatr Bøðvarsson, broren til Þorgils skarði, som kanskje selv leste opp *Sverris saga* for den døende kongen (Sprenger, 2000, 125; Einarsdóttir, 1995, 13-14). Ólafía Einarsdóttir mener at Sighvatr var kilden for hele beretningen om Skottlandstoget (Einarsdóttir, 2000, 12-14).

Dersom vi aksepterer antakelsen at Sturla brukte både skriftlig og muntlig materiale fra Snorri og andre Sturlunger og deres slektninger og venner, kan det formodes at deres tilnærming til det historiske stoffet påvirket Sturla. Dessuten benyttet Sturla seg imidlertid også av birkebeinernes muntlige fortellinger som kilde – det kjennes i hvor godt fortalt begivenhetene er, medtatt de fra Hákons barndom som viser forkjærlighet for barnekongen og inneholder morsomme scener:

Þa voru so mikil frost ad fraus allann dryckenn og so var smiorid hartt at eigi matti klijna aa braudit fyrer kongsson. Hann villdi jafnann framme vera med hyrdenni þviat aller voru vel til hans þeir best er fornmaster voru. Jall gaf kongssyne flurbraud þickt bakad so blautt at vefia matti samann. Kongsson stod fyrer hyrdinni og var miog kallt. Hann sa at sumer aatu annann bita af braudi enn annann af smiore. Hann tok smiorid og vafdi j braudenu og mællti: «Binndu vier nú smiorid byrkibeinar» sagdi hann, enn aller hlogu ad

26 For hendelsene etter sin avreise fra Norge måtte han imidlertid bruke andre personers beretninger. Siden Jóns og Árnis opphold hos henholdsvis kongen og jarlen stemmer overens med sagaens avsnitt som framstiller hendelsene atskilt fra begge perspektivene, er det svært sannsynlig at Sturla fikk disse opplysningene fra Snorri, som hadde nedtegnet dem etter Jón og Árnis fortelling. Andre opplysninger kan ha blitt formidlet av blant annet Bárðr ungi (Sjöstedt, 1957, 425-428).

27 Det nevnes i *Sturlunga saga* (Stu I, 554) at Árni og Eyvindr kom fra Norge til Island sommeren 1240 og «fortalte om vinterens ufred og hertug Skúlis fall». Óláfr og Þórðr reiste til Norge sommeren 1237 sammen med Snorri, men forble der etter at Snorri hadde vendt hjem våren 1239.

*honum er heyrdur. Og var þad ord so frægt j hernum ad aller hofdu þad ordtak «binndumm vier nu smiorid byrkibeinar, so byder kongsson».*²⁸ (Hs, iv)

En ikke-islandsk historiograf ville sannsynligvis utelate slike episoder, men Sturla legger stor vekt på beretningen og på privatlivet. Likevel måtte Sturla skifte fokus i *Hákonar saga* til større politiske begivenheter. Han måtte også fremheve Hákons høviske, nesten pompøse, opptreden og hans internasjonale forhold – noe som ikke var aktuelt på Island (Ker, 1906, 21-24).

3.2.2 Hákonar saga: en syntese av norrøn saga og europeisk krønike

Som sagt hevder Halvdan Koht at stoffutvalget og framstillingsmåten avspeiler sagaens grunnlag i annaler.²⁹ Koht bemerker at uten et slikt hjelpemiddel ville det vært umulig for Sturla å fullføre sagaen på så kort tid. Han må ha hatt et godt forberedt materiale på forhånd, og Koht tviler ikke på at dette var kongekanselliets årbøker. Dette oppfatter han også som grunnen til at mange deler av sagaen utpreges av en tørr stil. Kohts konklusjon er at sagaen bygger på skriftlige kilder i større omfang enn bare de enkelte brevene (jf. ovenfor), og at det norske kongekanselliet må ha arbeidet for regjeringen i større omfang enn bare å utferdige og motta brev: at det skrev annaler som var eldre enn de islandske, og var et mønster og forbilde for dem, et grunnlag for norrøn annalskrivning (Koht, 1927, 27-29). Jeg aksepterer imidlertid heller Sjøstedts teori om at Sturla hadde fått sitt materiale på Island av Snorri og andre frender, noe som også forklarer hvorfor han kunne fullføre sagaen så raskt.

Narve Bjørgo påpeker dessuten at Koht tar feil i sin formodning om et organisert kansellikontor før og under Hákons tid, og han mener at Kohts argumentasjon for et fast organisert kongelig embetskontor ikke er tilstrekkelig.³⁰ Bjørgo hevder at den annalistiske

28 Da var det saa koldt, at al drikken frøs, og smørret blev saa haardt, at de ikke kunde faa klint det paa brødet for kongssønnen. Men han vilde stadig være fremme hos hirden; ti alle var snille mot ham, og mest de, som var ældst. Jarlen gav kongssønnen hvetebrød, som var bakt tykt og bløtt, saa en kunde rulle det sammen. Kongssønnen stod mellem hirdmændene, og det var meget koldt. Han saa, at somme tok en bit av brødet og en anden av smørret. Da tok han smørret, rullet det ind i brødet og sa: «La os binde smørret, birkebeiner!» Men alle, som hørte det, lo av det. Dette ord blev saa kjendt i hæren, at alle hadde det ordtak: «La os binde smørret, birkebeiner! Saa byder kongssønnen.»

29 Sagaen er svært streng i kronologien: hvert eneste år mellom 1217 og 1263 er markert. Dersom det ikke skjedde noe betydelig, omtales bare kongens oppholdssted og året markeres. Denne stilen minner heller om annaler enn om den gamle sagaskrivningen. Koht hevder at stilen ble innført fra kanselliets årbøker som omtalte hvert års dokumenter og hendelser som angikk landsstyringen, slik som biskopers og lendmenns dødsfall – disse nevnes i sagaen selv om de ofte ikke har noen sammenheng med sagaens handling. Sagaens begynnelse henviser først til hvem som var pave på den tiden, så til årstallet regnet fra Kristi fødsel, så til rømerske keisere og etterpå til kongene i Norden. I løpet av hele sagaen får vi opplysninger om paveskifter og kongeskifter i utlandet. Dette må ifølge Koht ha kommet inn i sagaen fra kanselliets årbøker som må ha vært forholdsvis utførlige og omfattende og var Sturlas hovedkilde til faktiske opplysninger og begivenhetenes tidsfesting (Koht, 1927, 25-26).

30 Bruk av ordet *kanslar* har ingen betydning i sammenhengen, for dokumenter på latin bruker en internasjonal terminologi som ikke nødvendigvis motsvarer lokale tjenestestillinger. I selve *Hákonar saga* finnes tittelen ikke. Det fantes visstnok en «klerk» som tok seg av kongens korrespondanse (Ívarr Bodde), men det betyr

stilen og ordningen av stoffet var et preg av selve Sturlas arbeidsmetode (jf. Einarsdóttir, 1964, 293-326), basert på Sturlas utvilsomme kunnskap om samtidig og eldre europeisk krønikeskrivning, både engelsk og tysk, noe som var vanlig blant norrøne historiografer (jf. Einarsdóttir, 1964, 36; Ellehøj, 1965, 64-80). Denne krønikelitteraturen (f.eks. *Gesta Henrici secundi*, *Chronica majora*) bygger i stor grad på kansellimateriale, og er strengt annalistisk oppbygd. Sturla må ifølge Bjørgo ha overtatt sin annalpregede framstillingsmåte fra den (Bjørgo, 1967, 219-221).

Bjørgo vurderer *Hákonar saga* som et litterært og historiografisk verk forholdsvis negativt: «Hákon ble biografert av en sagaforfatter uten særlig evne til dyptgående personskildring. Kongeportrettet er matt, konturløst og uinteressant. Jeg (Bjørgo) vil tro at dette forteller mye om forfatteren og en del om objektet» (Bjørgo, 1983, 161). Et annet sted påstår han også at «i alle sine verk syner (Sturla) en utpreget evne til presis detaljskildring, men mangler fantasien, tankekraften og kombinasjonsevnen til å se sammenhengen og skape syntesen» (Bjørgo, 1967, 227). Dette stiller han i sammenheng med den annalistiske europeiske historiografiens påvirkning.

Jeg er enig i at noen avsnitt av *Hákonar saga* preges av betraktelig annalistisk stil:

Þetta sumar komu uestan um haf sendi-menn Jons Jarls af orkneyvím með morgvím goðum fornum er Jarl sendi hakoni konungi. En um haustið sendi konungr Jarli lang-skip gott ok margar aðrar goðar gíafir. Hakon konungr satt þenna vetr j biorgyn ok var þessi hinn tolfthi vetr ríkis hans þa uar friðr goðr j landi ok gott samþycki milli konungs ok Jarls. Vm vetrin sendi Þorir erchibiskup orð aullum biskupum j Noregi at þeir skyldo koma norðr til þrandheims afund hans vm sumarit.³¹ (Hs, clxii; videre se Hs, xlix, liii, lvi, lxxv, lxxxvi, cxxx, clviii, clix, ccxlv, ccxvi, ccliii, ccliv, cclxiv o.a.)

Slike avsnitt gir vanligvis enten opplysninger om kongens reiser og opphold, hvor sagaene om islendinger ville ha «ingenting skjedde den vinteren», eller lange lister over deltakerne i en begivenhet, hvor andre sagaer ville ha uttrykk som «mange ypperlige menn». Dessuten gjør annalistisk stil seg gjeldende i scener med dramatisk innhold, som f.eks. kampscener, som imidlertid er veldig kortfattet og mangler scenisk framstilling:

ikke at det fantes et organisert kanselli med en offisiell kanselliannalistikk. *Hákonar saga* gir bevis bare for at det i denne tidsperioden ble stadig vanligere å skrive epistolære brev, dvs. brev som meddeler en begivenhet på en narrativ måte

(i motsetning til skriftfesting av avtaler og vedtak). Det at brevene refererer nøye til hverandre, og at Sturla må ha hatt noen av dem foran seg, antyder at de også ble arkivert; de fleste i Bergen, der også mesteparten av sagaen ble skrevet under Sturlas opphold hos kong Magnús. Det er også trolig at innholdslistene ble ført over utgående brev. Men sagaen viser også at dette gjelder ikke bare kongsgården, men også Skúli jarls og kirkens arkiver.

Bjørgo er enig i at diverse dokumenttyper er relevante i forbindelse med *Hákonar saga*: avtaler og forordninger, lovsamlinger, brevsendinger, itinerarier, lister over deltakere ved møter, obituaries, kirkelige kalendarier, ordines (seremoniforskrifter). Men han påstår at disse ble utferdiget av en gruppe løslig organiserte geistlige som ved siden av andre oppgaver også utførte skrive- og arkiveringsarbeid. Et fast organisert embetskontor som kjerne i sentralforvaltningen kan ikke ha eksistert. Men likevel ble det i Hákons tid dannet et grunnlag for utviklingen av en slik institusjon: det foregikk en generell differensieringsprosess i statslivet, og skrift ble vanligere brukt til administrative formål (Bjørgo, 1967, 226).

- 31 Denne sommer kom sendemænd fra Jón jarl paa Orknøene vestenfra over havet med mange gode sendinger fra jarlen til kong Hákon, og om høsten sendte kongen et godt langskib og mange andre gaver til jarlen. Kong Hákon sat denne vinter i Bergen; det var den 12te i hans kongedømme. Det var da god fred i landet og god enighet mellem kongen og jarlen. Om vinteren sendte erkebiskop Þorir bud til alle biskoper i Norge, at de om sommeren skulde komme nord til ham i Trondheim.

Kongur giordi til þeira menn og mættust aa skogi einum og vard þar bardagi. Og flydu ribbungar og lietu fimmtuge manna. Enn Byrkibeinar foru aptur til kongs.³² (Hs, clii)

Ofte legges også vekt på detaljer om stedsnavn, reiser og navn, mens selve kampen skildres nesten ikke:

(...) Hann hafdi ætlad ad draga skipin vpp j Tyri og þadann j Ronnd. Enn er jall kom j Draufn, skilldu þeir leida skip vpp j hinn ytra straumenn. Þa komu ribbungar og skutu aa þa vmm hrijd. Var þa laust skipid. So lauk þar ad ribbungar flydu aa Marker vp, enn jall for til Tunnsbergs og þadann austur j Vijk ad leita ribbunga. Þeir Kolbu-syner hofðu Elfarösyslu afhendi ribbunga. Jall giordi til þeira Þord drafla og Þorfinn jüla og funndu þeir Kolbu-syne vid Hliesey og drapu þar þa mikinn landz-afla. Hofðu ribbungar þa austann-fiardar so ad þad var eigi minna enn xiiij hundrud manna Sigurdi handgeingner. Þesser voru j Borgarsyslu af Ribbolldumm: Heriolfur dynntill og Eyrekur driegill. Þeir aattust morg skipti vid Arnnbiornn Jonsson og veitti ribbungumm lenngstumm þyngru. Jall dualdist þann vetur j Vijkj og aattust þeir morg slog vid byrkibeinar og ribbungar þau er eigi eru hier ritud.³³ (Hs, lxxxii)

Det er imidlertid vesentlig å påpeke at selv om de annalistiske avsnittene preger hele sagaens stil, betrakter jeg *Hákonar sagas* stil som helhet ikke som annalistisk, heller som episodisk. Til forskjell fra krønikestilen har *Hákonar saga* en stor andel direkte tale, til og med betraktelig større enn *Íslendinga saga*. En lang tale kan utgjøre et helt kapittel, som f.eks. Hs, lxxxvii. Slike taler «snakker for seg selv» og trenger ikke kommentar, de gir heller selv uttrykk for forfatterstemmen (jf. nedenfor). Talene er imidlertid veldig forskjellige fra *Íslendinga saga* i stil, særlig i at de inneholder utsagn med mange tomme ord:

Gunar grion-bakr tok seint til orða ok mælti sua: «Per anefnit mik til þessa herra, sagði hann, at ek skula segia milli yðvar hófþingianna huer yðuar Noreg a. En þat er mikil byrðr einv kotkarls-barni og kení ek þat a mik er ek uentí at fleirum fylgi, at skialfandi ok hreddr mun ek þat gera, þuiat þa er Sverrir konungr feck mer þetta starf buað hann mer at skipa milli kaotkarla en eigi milli haufþingia. Allra hellz er þeir heyra a sialfir er varðar. Ek heyrða nv vm hrið at laugmennirnir duldu þess er þeim var kenti ok með þui at flestir erv hreddir fyrir valldinv þa mun ek eck þessa vyrði a mik binda at leysa þetta mal. En með þui at flestir uer kotkarla-synir kunnnum litla skynsemd til þess at skipa sua storum malum fyrir sakir kunnattu-leysis, ma ok uera at sumir se nóckut uinhallir þa latum þann fram segia er ueit huat satt er ok satt segir huart sem aheyrir rikr eða orikr en aungan ottaz þott einhuerium misliki. En þat er laugbok ens helga Olafs konungs (...)»³⁴ (Hs, xci)

32 Kongen sendte da nogen sveiter mot dem. De møttes i en skog. Der blev det strid; ribbungene flygtet og mistet 50 mand. Men birkebeinerne for tilbake til kongen.

33 (...) Han hadde tenkt at la skibene dra op i Tyri og saa i Rand. Men da jarlen kom op i Dravn og de skulde føre skibene gjennom den ytre strøm, kom skibet paa grund. Ribbungene kom da og skjøt paa dem en stund. Da kom skibet løs, og enden der blev, at ribbungene flygtet helt øst paa Marker. Men jarlen for til Túnberg og snart efter øst i Viken for at lete efter ribbungene. Tobbessonene hadde da elvesyssel for ribbungene. Jarlen sendte Simon Kyr, Þórðr Dravle og Torfinnr Ilde mot dem; de møtte Tobbessonene ved Lesøy og dræpte dem der. Ribbungene hadde da en stor styrke østenfor fjorden, ikke mindre end fjorten hundrede mand, som var gaat Sigurd til haande. I Borgesyssel var Herjulfr Dyndill og Eirik Dregill ribbungenes høvdinger. De hadde mange møter med Arnbjørn Jonsson; men det gik oftest daarlig for ribbungene. Jarlen var tre vintre i Viken og holdt mange slag med ribbungene, som det ikke her er skrevet om.

34 Gunnarr tok sent til orde og sa: «I nævner mig til det, herre konge, at jeg skal sige, hvem av eder høvdinger eier ret til Norge. Men det er en stor byrde for et kotkarlsbarn at skifte saa stor magt, at sige den fra én og til en anden, og jeg kjender det paa mig, som jeg venter det vil gaa flere, at jeg kommer til at gjøre det skjælvende og ræd. Ti da kong Sverrir gav mig denne gjerning, bød han mig at skifte ret mellem kotkarler, og ikke mellem høvdinger, allermindst naar de, som saken gjælder, selv hører paa. Jeg hørte nu for en stund siden lagmændene negte det, som de blev skyldt for. Men fordi de fleste er rædde for magten, saa vil jeg da heller ikke lægge denne byrde paa mig at løse denne sak. Men saasom jeg venter, at de fleste kotkarlsønner for sin kundskapsløshets skyld har litet skjøn paa at greie slike store saker, og det vel og kan være, at somme er noget vennehulde, saa vil vi la den tale, som vet, hvad der er ret, og som siger sandheten, hvad enten mægtig eller ringe hører paa det, og ikke frygter nogen, selv om alle misliker det, men det er den hellige kong Óláfs lovbok, (...)

En slik stil må også skyldes innflytelsen av europeisk aristokratisk historiografi; samtidig var Sturla imidlertid også tilknyttet den norrøne sagatradisjonen, noe som innebærer at han forsøkte å overføre dokumentarisk materiale til en episk og fortolkende framstillingsform. De fleste scenene i *Hákonar saga* skildres med beskrivende og vurderende detaljer og med virkemidler som skaper sammenheng og fortolkning. I sammenlikning med de eldre kongesagaene og *Íslendinga saga* brukes visstnok ofte en mindre episk framstilling i form av beskjeder, som f.eks. i Hs, lxxii der kongen først får beskjed om manndrap, så fortelles det til kongen hvordan drapet foregikk og deretter følger kongens reaksjon. Andre sagaer ville helst først ha en direkte skildring av drapsscenen og deretter nevne beskjeden til kongen og kongens reaksjon. Ellers er imidlertid framstillingsmetoden der episke avsnitt skiftes med oppsummeringer av fakta vanlig allerede i *Heimskringla*. Som eksempel kan angis scenen fra *Óláfs saga Tryggvasonar* om Harald Gráfells død:

Gull-Haraldr kom til Háls í Limafirði. Bauð hann þegar Haraldi gráfeld til orrostu. En þótt Haraldr hefði lið minna, þá gekk hann þegar á land ok bjóst til orrostu, fylkti liði sínu. En áðr fylkingar gengi saman, þá eggjar Haraldr gráfeldr hart lið sitt ok bauð þá bregða sverðum, hljóp þegar fram í öndverða fylking ok hjó til beggja handa. Svá segir Glúmr Geirason í Gráfeldardrápu:

*Mælti mætra hjalta
malm-Óðinn sá, blóði
þróttar orð, es þorði
þjóðum völl at rjóða.*

*Viðlendr of bauð vinda
verðung Haraldr sverðum,
frægt þótti þat flotnum
fylkis orð, at morði.*

*Þar fell Haraldr gráfeldr. (...) Svá segir Ari prestur Þorgilsson, at Hákon jarl væri þrettán vetr yfir föðurlífð sinni í Þrándheimi, áðr Haraldr gráfeldr fell, en sex vetr ina síðustu, er Haraldr gráfeldr lífði, segir Ari, at Gunnhildarsynir ok Hákon börðust, ok stukku ýmsir ór landi.³⁵ (*Óláfs saga Tryggvasonar*, xiv)*

Snorri bruker andre slags kilder enn Sturla, men han arbeider med dem på en liknende måte idet han skiller mellom narrative kilder og skaldestrofer som materiale for de episke avsnittene, og et skriftlig historiografisk verk som faktakilde, nettopp som Sturla skiller mellom narrativ og dokumentarisk kildemateriale og bruker ulike framstillingsformer. Det kan være bare et kort innledende uttrykk som gjør en «statistisk» framstilling om til episk: *Enn þat var avarp manna at fallit mundi hafa aukin ccc ok margir godir dreingir or þrænda-lôghum.*³⁶ (Hs, ccxxxvii), men det kan også være en utførlig episk skildring av heltmodige utenlandsreiser (Hs, lxxxix) som nesten ikke har historiografisk, men heller fantastisk preg. Også noen andre scener framstilles veldig dramatisk, f.eks. birkebeinernes flukt fra baglerne med den nyfødte

35 Gull-Haraldr kom til Háls í Limafjörðr og bauð straks Haraldr Gráfeldr slag. Men enda Haraldr hadde mindre folk, gjekk han straks i land og laga seg til å slåst og fylkte hæren sin. Før fylkingane gjekk mot kvarandre, eggja Haraldr Gráfeldr hæren sin kvast og bauð þá dra sverda, og sprang straks fram í fremste fylkinga og hogg til begge sider. Sá sier Glúmr Geirason í *Gráfelddrápa*:

Malm-hoggaren mælte / eit modig ord, han som torde / vigvollen væte / vidt med blod av hærmenn:

Harald bauð sine hirdmenn / hardt sverda á svinge / í malm-ria, manneleg tyktest / for mennene kongeordet.

Der fall kong Haraldr Gráfeldr. (...) Sá seier presten Ari Þorgilsson, at Hákon jarl rádde trettán vintrar for farsarven sin í Trondheimen før Haraldr Gráfeldr fall; men om þá seks síste ára Haraldr Gráfeldr levde, seier Ari at Gunnhildssönnene og Hákon slost og rómde frá landet skiftesvis.

36 Folk fandt ut, at det var faldt vel tre hundrede mand; mellem dem var mange gode mænd fra Trøndelagen.

Hákon (Hs, iii) eller drapet på Skúli (Hs, ccxli).

Derfor er jeg enig med Sverre Bagge som reagerer på oppfatningen av at *Hákonar saga* er tørr og upersonlig på grunn av Sturlas forhold til Hákon og Magnús, eller fordi Hákons personlighet var uinteressant, eller på grunn av at Sturla var mindre begavet som forfatter enn hans forgjengere (jf. Koht, 1924, 429; Paasche, 1924, 404; Bjørge, 1967, 227; Pálsson, 1973, 53). Bagge mener at sammenlikningen med *Sverris saga* gjendriver de førstnevnte argumentene: *Sverris saga*, som ligger mye nærmere den «klassiske sagaen», var også en offisiell kongebiografi – i alle fall den første delen – og Hákons historie likner i flere aspekter på den av Sverrir, og er dermed like «interessant». Den litterære kvaliteten på noen scener i *Hákonar saga* og *Íslendinga saga* gjendriver det sistnevnte argumentet ved å bektrefte at Sturla hadde evner til uttrykksfull handlingsframstilling og livfull personskildring. *Íslendinga saga* legger større vekt på individuell personlighet enn *Hákonar saga*, men også f.eks. skildringen av Hákons barndom er usedvanlig livlig og omfattende – det er typisk i sagatradisjonen at protagonistens karakter og forutsetninger skildres tydelig og at barnet tilskrives egenskapene som utpreger mannen hele livet. Bagge hevder at forskjellen i stil skyldes det at Sturlas formål var forskjellig: han ville gi uttrykk for den nye kongeideologien som legger vekt på kongedømmet som institusjon, ikke på kongens individuelle personlighet (Bagge, 1996, 92-97; jf. nedenfor). Derfor mener Bagge at idéen om europeiseringen av narrativ litteratur kan utvikles videre og forbindes med den nye oppfatningen av monarkiet (jf. nedenfor) – dvs. at innflytelsen ikke bare var litterær, men også ideologisk-politisk (Bagge, 1996, 92).

Sagaskrivningen har en særegen stilling i kontekst av samtidig europeisk historiografi, men det er visst en forenkling å tilskrive forskjellen bare skillet mellom folkelig og lærd stil eller mellom «resonnerende og beskrivende» historieskrivning, mellom «argument og representasjon». Ifølge Bagge er begge framstillingsmåtene kunstprodukter på samme intellektuelle nivå – men de bruker forskjellige virkemidler for å oppnå forskjellige mål med utgangspunkt i vidt forskjellig kulturell og historisk kontekst (Bagge, 2010, 172-84).³⁷ På Island, men også i Norge, var aristokratiet mye nærmere «folkeledere» enn

³⁷ Bagge sammenlikner Snorris *Óláfs saga helga* med Saxos fortelling om Knútr helgi; begge bygger på hagiografiske forelegg og endrer dem i en verdslig retning, kongene blir drept av eget folk i opprør med årsak i verdslige forhold. Saxo skal representere den europeiske tradisjonen som går tilbake til antikken: hans historieskrivning legger vekt på fromhet og heltedåd og skildrer først og fremst kampen mellom godt og ondt og forherliger kongene. Den har grunnlag i en forbindelse av geistlig og aristokratisk tradisjon, dvs. kristelig og heroisk ideal. Han fordømmer opprøret mot styreren fordi det er makt, ikke tilslutning, som er avgjørende – det fredelige folket framstilles som feigt og dovent. Saxo henviser ikke direkte til at kongen er innsatt av Gud, men han har en klar oppfatning av kongemakten som institusjon, mens private konflikter spiller en mindre rolle. Snorri legger større vekt på politisk analyse enn på moral, og han tilskriver Óláfs fall hans politiske uklokkhet – at han ikke skjønnte hvor viktig høvdingenes tilslutning er. Snorri hyller individuell tappet, men ikke store krigstog som fører til at kongen mister allmenn tilslutning. Saxos moraliserende

i resten av Europa. Derfor motsvarer nordisk verdslig historiografi ikke den aristokratiske historiografien: Sagaframstillingen er mer fortellende og forklarende enn hyllende i forhold til samtidige historikere som Otto von Freising eller William of Malmesbury.³⁸ 1200-tallet preges i Europa av to kulturretninger: den lærde kulturen (latin, skolastisisme, abstrakte fag: jus, teologi, politisk teori) og den høviske kulturen (hjemspråket, estetisk, idealistisk, narrativ). Disse blir stadig fjernere fra hverandre; historiografien ligger imellom og får mindre oppmerksomhet. I Europas utkantområder fortsetter derimot 1100-tallets humanistiske tradisjon: intellektuelle som skriver historien involveres direkte i verdslig politikk og tar de verdslige ledernes standpunkt, dvs. deres tankemåte er heller pragmatisk enn idealistisk, og de er mindre interessert i abstrakte prinsipper. I denne henseenden kan Skandinavia sammenliknes med Italia i kontrast til Europas sentralområder. Til forskjell fra det stabile, stratifiserte føydale samfunnet bestemtes individets sosiale stilling mye mer av vedkommendes evner til å vinne tilhengere; den aktive politiske striden, knyttet til posisjonen til «folkelederne», var mye sterkere, og korttidsformål spilte en større rolle enn den evige sannheten (Bagge 1991, 242-7).

Hákonar saga er altså en syntese av norrøn saga og europeisk krønike, skrevet i en overgangstid med nye tendenser innenfor historiografien og en generell europeisering av det norsk-islandske åndslivet, men basert på den særegne nordiske samfunnsmodellen.

3.2.3 Historiesyn og ideologi i kongesagaene

3.2.3.1 Historiesyn og ideologi i *Heimskringla*

Meningene om historiesynet i eldre kongesagaer har variert betraktelig. Halvdan Koht diskuterer spørsmålet om kongesagaene i *Heimskringla* er preget av synspunktene fra tidsalderen da de ble forfattet. Han mener at sagaframstillingen er mindre nøytral enn man tror, og at hver saga er basert på et konkret historiesyn (Koht, 1927, 43). Ifølge Koht kan sagaenes oppfatning av Norges historiske utvikling før kong Sverris tid være en fortolkning basert på et generelt syn på samtidens samfunn, dannet av sagaskriverne. Oppfatningen innebærer idéen om en kamp mellom kongemakt og aristokrati: Snorri ser en bestemt utviklingslinje i historien, som er basert på konflikten mellom kongen og høvdingene, dvs. at kongen enten bygger sin makt på høvdingene eller forsøker å bli enevoldskonge (Koht, 1927,

forfatterkommentarer skaper ikke noen dypere analyse av årsaker og kausale forhold enn Snorris episoder med sin nøye indre tilknytning.

³⁸ Bagge sammenlikner forskjellen mellom europeisk og nordisk 1200-tallets verdslige historiografi med forskjellen mellom aksjonsfilm og psykologisk thriller; han mener imidlertid at *Hákonar sagas* avslutning går mer i retning av den førstnevnte (Bagge, 1986, 55).

44-49). Koht forsøker å bevise med eksempler fra *Heimskringla* at en slik framstilling er oppkonstruert av Snorri, for striden mot kongen angår bare mindretallet av høvdingene og ble bevisst generalisert av Snorri (Koht, 1927, 50-53). Både *Heimskringla*, *Fagrskinna* og *Morkinskinna* ble forfattet i ca. 1220, dvs. omtrent samtidig med den senere delen av *Sverris saga* og kort etter Sverris regjeringstid (1177-1202). Koht hevder at det er *Sverris saga* som mest fremhever kongens kamp mot høvdingene, og som dermed satte preg på sin tids historieoppfatning. Og det er ikke bare sagaen, men selve tidens hendelser og kong Sverris politikk: Han bygde kongemakten på en embetsstand istedenfor det jordeiende aristokratiet, noe som markerer et betydelig samfunnsskifte. Kampen mellom kongen og høvdingene begynner altså ifølge Koht med kong Sverrir, og idéen ble overført til eldre historie av denne tidens historiografer, ikke minst Snorri (Koht, 1927, 54-55).

Fredrik Paasche er uenig med Koht og problematiserer også sagaenes politiske standpunkt (Paasche, 1967, 68).³⁹ Sverre Bagge beviser det samme i sin analyse av Snorris *Óláfs saga helga*. Han finner flere eksempler på høvdingenes store ambisjoner og sterke ætteforband som overvinnes lojaliteten til kongen, men mener ikke at det innebærer en ideologisk konflikt mellom monarki og aristokrati (Bagge, 1991, 64-5; 1986, 147 ff).

Kohts oppfatning at sagaenes historiesyn er grunnlagt på påvirkningen av stridighetene i samfunnet rundt 1200, er basert på moderne politiske forhold som har grunnlag i sosiale grupper, mens middelalderlige forhold åpenbart heller var basert på personlig lojalitet. Derfor påstår Bagge at selv om Snorri sikkert vurderte fortiden etter mønstre fra samtiden, tenkte han på individuelle konflikter, ikke på sosiale klasser eller motstående ideologier (Bagge, 1992, 67).⁴⁰ Dette framgår av Bagges granskning av både *Sverris saga*, en samtidshistoriografisk tekst skrevet i tett tilknytning til kongen, og den mer «uavhengige» *Heimskringla*. Bagge hevder at generaliserende utsagn må prøves mot narrativet for å finne ut om de virkelig gir uttrykk for en mening. Han finner at Snorris narrativ – til forskjell fra hans forgjengeres – legger vekt på den personlige politiske kampen, mens han i kommentarene og direkte tale «låner» ideologiske forklaringer, helst av geistlige forfattere (Bagge, 1992,

39 *Fagrskinna* oppfattes som skrevet for Hákon Hákonarson med en sterk tendens til støtte av kong Sverris ætt. Paasche innrømmer at verket har en viss «kongelig tendens», men påpeker mange steder i teksten som både er kritiske mot kongene og uttrykker seg positivt om Skúli jarl. På en liknende måte har det vært påstått at *Ágrip* ble skrevet for kong Sverrir og avspeiler hans meninger – men det må ha vært et annet verk som omtales som det Sverrir «lot skrive», for *Ágrip* uttrykker fiendskap mot Sverris far og farbror, men ikke mot kong Ingi som beseiret dem (Paasche, 1967, 62-67). Paasche avviser idéen om helhetssynet i Snorris verk, og heller ikke i selve *Sverris saga* ser han en systematisk politisk propaganda, enda sagaen roser kongen. Paasche hevder at en saga i sitt vesen er episk og nøytral, og gir lite rom for partipåstander eller et historisk helhetssyn (Paasche, 1967, 69-75).

40 Religiøs ideologi finnes i kongesagaene, men spiller omtrent den samme rollen som andre interesser: den fører til feider (f.eks. ved Óláfr den helliges innføring av kristendom) eller brukes som et middel i en feid (*Sverris saga*).

65-67). Det kan illustreres med scenen om Håkon jarls drap. Av narrativet framgår det tydelig at trelen vil drepe jarlen for å vinne seg en bedre stilling:

Pá talaði Óláfr, ok var þat í ræðu hans, at hann myndi þann mann gæða bæði fé ok virðing, er Hákoninjarli yrði at skaða. Þessa ræðu heyrði jarl ok Karkr. Þeir höfðu ljós hjá sér. Jarl mælti: «Hví ertu svá bleikr, en stundum svartr sem jörð. Er eigi þat, at þú vilir svikja mik?»⁴¹ (Óláfs saga Tryggvasonar, xlix)

Deretter følger en detaljert skildring av drapsscenen, men i neste kapittel forekommer en forfatterkommentar med en utpreget ideologisk fortolkning:

Manna örvastr var Hákon jarl, en ina mestu óhamingju bar slikr höfðingi til dánardægrs síns. En þat bar mest til, er svá varð, at þá var sú tíð komin, at fyrirdæmast skyldi blótskaprinn ok blótmennirnir, en í stað kom heilög trúa ok rétir síðir.⁴² (Óláfs saga Tryggvasonar, l)

Eksempelet angår religiøs ideologi, men det illustrerer at også der de fortolkende avsnittene nevner ideologiske konflikter mellom sterk monarki og «konstitusjonalisme», kan selve hendelsene ta utgangspunkt i høvdingenes personlige interesser. Dessuten framstilles kongen i *Heimskringla* ikke som institusjon, men høvdingenes forhold til enkelte konger bestemmes av disses individuelle personlighet. I konfliktene har kongen omtrent den samme stillingen som andre mektige menn, dvs. at han må vinne tilslutning for å beholde makten. Det er viktig å merke at det finnes to typer sosialt organisasjon: horisontal, dvs. grupper av motstandere i maktkampen, og vertikal, dvs. sosial hierarki. I moderne tid motsvarer begge deler som regel hverandre, men i det middelalderlige samfunnet var det ikke tilfellet (Bagge, 1991, 69-70).

Bagge er enig i at Snorri tok utgangspunkt i den verdslige historiografiens tradisjon, men heller i framstillingsmetoden enn i historiesynet. Den verdslige historieskrivningen preges av en narrativ framstilling uten direkte forfatterkommentar. Grunnen dertil er at det verdslige aristokratiets verdier var felles og implisitte, mens den kristelige ideologien var eksplisitt og systematisk formulert.⁴³ Likevel finnes det forskjeller mellom Snorris verk og denne tradisjonen. Først og fremst fremhever Snorri de politiske aspektene ved makten og er usedvanlig systematisk og nøye i sine forsøk på å forklare hendelsenes motivasjoner (Bagge, 191, 234-236). Mens «en aristokratisk krønikes formål er

41 Der tala Óláfr til folket, og i talen sin sa han at han ville gje den mann både gods og ære som gjorde Hákon jarl mein. Denne talen hýrde jarlen og Karkr. Dei hadde lys med seg. Jarlen sa: «Kvifor er du så bleik, men stundom svart som jord? Det er vel ikke så at du vil svike meg?» (...)

42 Framifrå romhendt var Hákon jarl. Ei stor ulykke førte denne hovdingen til en slim død. Men at det gjekk så, kom seg mest av at no var den tid kommen da blotinga og blotmennene skule bli fordømde, og heilag tru og rette seder komme i staden.

43 Kirkelige krøniker legger derimot stor vekt på moral: Den indre hensikten bak en persons handling er viktigere enn dens følger. De er basert på allegorisk fortolkning: alle hendelser har en indre betydning og kan forklares ved analogi med andre hendelser som ikke er knyttet til dem i tid og rom. Prologene til kirkelige krøniker inneholder ofte formulasjonen om at forfatteren ønsker å skildre det gode og det onde for å få folk til å avsky det onde og dyrke det gode. Snorri fremhever fornuftig (politisk) opptredende heller enn kontrasten mellom godt og ondt.

å hylle, ikke å forklare» (Brandt, 1966), tar Snorri utgangspunkt i at menn søker å fremme sine egne interesser, noe som utgjør hovedmotivasjonen til deres handlinger (Bagge, 1991, 226-231). Utvalget av stoffet er altså basert på hva som var viktigst for å gjennomføre en politisk analyse av perioden, ikke for å danne et heroisk bilde av en protagonist. Bagge illustrerer dette med en analyse av *Óláfs saga helga* der noen kommentarer visstnok gir en ideologisk fortolkning av hendelsene og presenterer Óláfr som den heltemodige nasjonalhelgenen, men narrativet viser tydelig de politiske årsakene til kongens framgang og fall (Bagge, 1992, 70).

I *Heimskringla* er politikk, dvs. forhandlinger og overbevisende argumentasjon, og folkets tilslutning like viktige som militær styrke for kongen, men det å demonstrere (militær) makt og evnen til å være en god (militær) leder spiller en viktig rolle – det virkelige formålet med å vinne et slag er å vinne tilslutning, for tilslutning er avhengig av suksess. En annen måte å vinne tilslutning på, er å bevise sine kravts rettferdighet og samtidig henvende seg til publikumets interesser (Bagge, 1991, 90-99). Selv om det også finnes ideologiske, dvs. nasjonale, religiøse eller «konstitusjonelle» aspekter i de politiske konfliktene, er det personlige interesser som er avgjørende i *Heimskringla* (Bagge, 1991, 109-112). Et illustrerende eksempel fra *Heimskringla* er *Óláfs saga helga*, xxxvi, som skildrer en konflikt mellom to brødre, Hringr og Hrærekr, som begge er fylkeskonger og skal bestemme om de heller vil støtte en utenlandsk konge eller hjelpe sin frende Óláfr Haraldsson til og bli enevoldskonge. Hrærekr mener at en enevoldskonge bare verger landets interesser før han vinner tilstrekkelig tilslutning, og så blir han en urettferdig hardstyrer som tar all friheten fra folket. Hringr hevder derimot at det er bedre å ha en sterk konge hvis vennskap og takknemlighet han kan være sikker på fordi han hadde hjulpet ham til makten. I denne sammenhengen er det ikke relevant å diskutere brødrenes motivasjoner. Men når to brødre som styrer det samme fylket ikke er enige i sine interesser, er det åpenbart at mindre relaterte høvdinger må ha enda forskjelligere interesser, og at de sikkert ikke vil oppgi dem for å forene seg med de andre (jf. Bagge, 1991, 71-72).

Det er likevel sannsynlig at Snorris generelle samfunnsmodell avledes av hans egen oppfatning av hans samtid. Det er en rekke kilder som er tilgjengelige for oss for sammenlikning: for Norge er det 1200-tallets lovsamlinger og *Konungs skuggsjá*, for Island er det samtidssagaene. Sammenlikningen viser imidlertid at Norge i første halvdel av 1200-tallet ikke motsvarer Snorris samfunnsbilde: Tidens aristokrati var i kongens tjeneste og opptrådte neppe som selvstendige høvdinger; gruppene i den uendelige borgerkrigen var forholdsvis konstante, og seier førte ikke til generell tilslutning for den seirende. Snorris verdensbilde motsvarer heller samtidens islandske samfunnsforhold, som de skildres i *Sturlunga saga*.

Dette forklarer blant annet *Heimskringlas* mangel på forståelse av store militære strategier og utenrikspolitikk og dens skildring av høvdingene som «folkeledere», samt det at Snorri fremhever individuelle politiske interesser som årsaken til konfliktene. Det at Island på Snorris tid gjennomgikk et radikalt samfunnsskifte da høvdingenes antall ble betraktelig redusert, danner grunnlag for hans skildring av politiske ledere som vinner tilslutning ved seier, gavmildhet og en sterk personlighet. Dette innebærer imidlertid ikke at Snorri nødvendigvis måtte avvike stort fra sitt kildemateriale: Flere av hans skriftlige kilder var eller kan ha vært islandske, og lovsamlingene og andre samtidsdokumenter viser at feider og hevn spilte en viktig rolle også i Norge (Bagge, 1991, 239-240). Dessuten er det svært sannsynlig at det norske samfunnet på 900-/1000-tallet som skildres i *Heimskringla*, liknet mer på 1220-tallets Island enn på 1220-tallets Norge, så Snorris islandske forbilde betyr ikke nødvendigvis at hans framstilling ikke er passende (Bagge, 1992, 72).

I *Heimskringla* skildrer Snorri en usedvanlig lang tidsperiode, noe som innebærer at han må ha vært bevisst en viss utvikling og forandring av fenomenet han fokuserte på, kongemakten. Karl G. Johansson inndeler Snorris oppfatning av kongene i tre perioder: tiden til de euhemeristisk tolkede gudekongene, heltenes tid og de kristne kongenes tid (Johansson, 2010, 163). Inndelingen er uttrykt i *Heimskringla* ved bruk av symbolske ord (jf. nedenfor), og det er klart at Snorri måtte også oppfatte begrepet som noe foranderlig dersom han ville formidle noen eldre tradisjoner, dvs. skaldedikt og muntlige fortellinger, og bevare deres historiesyn, mens hans egen oppfatning av begrepet var utformet av hans samtid. Derfor finner Johansson en dobbel historisitet i verket: Det gjenspeiler både skaldenes opprinnelige historiesyn og Snorris fortolkning av diktene (Johansson, 2010, 136-140).

Begrepet *konungr* brukes først om heltekongene som motsvarer de senere fornaldarsagaenes helter. Tittelens innføring fremheves av både Snorri og Saxo og må tolkes som markering av en ny periode. Det siste gjennombruddet, innføringen av kongemakten som forenende kraft som legger grunn for kristningen, markeres av Haraldr Hárfagri; scenen om gjestebudet hos bonden Aki symboliserer Haraldr som «den nye kongen», mens den svenske kongen er «gammel». Haraldr var selv hedensk, men framstilles som stamfaren til de kristne kongene Óláfr Tryggvason og Óláfr Haraldsson. Disse to skildres både i sagaene og *Historia Norwegiæ* med påfallende likhet, og sammen utgjør de det siste leddet i utviklingen av kongemakten etter Snorris oppfatning, med Óláfr helgi som *perpetuus rex Norwegiæ*. Til ham henviser idéen om kongen som Guds utvalgte som var i ferd med å få gjennomslag i Snorris tid, men videreutviklingen av denne idéen framstilles ikke i *Heimskringla* (Johansson, 2010, 148-159). Den fortsetter i andre kongesagaer.

3.2.3.2 Historiesyn og ideologi i *Sverris saga*

Sverris saga legger i sin første del stor vekt på Guds jærtegn og mirakler i forbindelse med kongen, i tydelig motsetning til hans motstanderes tvil på hans kongelige opphav. Dessuten understreker sagaen vanskelighetene som Sverris hær undergår, dens enorme mindretall i slagene mot motstanderne, og det elendige opphavet av hans tilhengere. Det motsvarer heller skildringen av en hellig mann enn av en seierrik konge. Den tradisjonelle oppfatningen blant forskerne er at Sverrir lot den religiøse ideologien bruke i sin saga som en bekreftelse på sin kongerett, for drømmene i sagaen forbinder ham med både kong Óláfr helgi som kjempet mot opprørsgrupper i Norge, og kong David som vant over kong Saul som sammenliknes med Sverris motstander Magnús Erlingsson. Slik skildres Sverrir som det norske dynastiets fortsetter og dessuten får han en plass innenfor den kristne verdens historie. En slik analogisk framstilling er typisk for den middelalderlige oppfatningen av historie som baserte et individs identitet eller en hendelses mening på analogier med fortiden. Derfor kunne Sverrir bruke analogier til å skape en ideologi som støttet hans stilling (Gurevich, 1992, 82-86).

I denne sammenhengen er det imidlertid igjen nødvendig å vurdere kommentarene i kontrast til narrativet. Drømmer i en saga er et litterært middel som kan oppfattes som indirekte forfatterkommentar, og derfor må narrativet utforskes for å fastslå hvilken rolle den nevnte ideologien virkelig spiller i *Sverris saga*.

Som andre kongesagaer handler *Sverris saga* hovedsakelig om kamp og slag, og selv om flere begivenheter er eksplisitt uforklarlige og skal tolkes som Guds inngrep, framstilles Sverrir på det verdslige nivået som en usedvanlig evnerik hærfører og en leder som kan inspirere sine menn til å gjøre sitt beste i vanskelige situasjoner. Derfor har Gud omtrent samme funksjon i *Sverris sagas* begynnelse, med unntak av drømmene, som lykken, *hamingja*, i sagaens andre del og i andre sagaer: Den er uforutsibar, men foretrekker gjerne menn med framstående evner. Det er først og fremst Sverris suksess som snakker for ham, og den overdrives sikkert for at dens rolle skal fremheves, men større partisitet er det ikke i sagaen. Magnús og Erling, Sverris motstandere, skildres ikke negativt, heller nøytralt, og anerkjennes som tapre menn, enda de er skyldige i å bryte arveloven (Bagge, 1993, 3-7).

I *Sverris saga* forklares altså Sverris usedvanlige suksess både ved Guds vilje og ved hans individuelle, særegne kvaliteter. Hans suksess er derfor ikke bare et bevis på Guds vilje og Sverris rettferdighet, men også en forklaring på hvorfor folk var villig til å akseptere hans ideologi og slutte seg til ham. I sagaens narrativ dominerer framstillingen av Sverrir som en fremragende hærfører, noe som antyder at det var den «naturlige» forklaringen på hans

makt og framgang, dvs. forklaringen som var i samsvar både med tidens politiske situasjon⁴⁴ og med kongesagatradisjonen (jf. ovenfor). Ideologien gjør seg gjeldende i de mer eller mindre indirekte kommentarene, dvs. at den er tilføyd av forfatteren, eller Sverrir selv, som et uttrykk for den nye kongeideologien (jf. nedenfor) som ble innført av kong Sverrir, men som bare gradvis slo fullt igjennom. Birkebeinerideologien som framstiller kongen som Guds representant er mye mer dominerende i *Hákonar saga*, som delvis motsvarer samtidige europeiske kongeportretter. Fra Sverris tid og videre ble allmennhetens tilslutning viktigere, og partiene ble mer stabile, noe som medførte et større behov for ideologi (Bagge, 1993, 11-15). I *Sverris sagas* narrativ er imidlertid de «gamle» verdiene fremdeles dominerende. Sagaen uttrykker beundring for gode krigere, men forakt for menigmenn på grunn av deres mangel på kampdyktighet. Individuell tapperhet vurderes som den viktigste egenskapen ved menn av begge partier. Dette er en krigers generelle holdning, ikke en spesifikk birkebeinerideologi. *Sverris saga*, som andre sagaer, søker å danne et helhetsbilde av de dramatiske hendelsene og gir uttrykk for verdiene som var felles i samfunnet, eller i dette tilfellet en bestemt samfunnsgruppe: krigeraristokratiet (Bagge, 1993, 11-15).

3.2.3.3 Historiesyn og ideologi i *Hákonar saga*

Det tradisjonelle norrøne høvdingidealet hvis viktigste aspekter ikke består i kongens forhold til folket og hans rolle som riksstyrer og lovgiver (jf. Bagge, 1983, 170), svekkes i *Hákonar saga* til fordel for et nytt kongeideal, *rex iustus*. Til forskjell fra *Heimskringla* og *Sverris saga* fremhever *Hákonar saga* ikke protagonistens personlighet og evner som hovedgrunnen til hans suksess, men hovedsakelig det at hans krav er rettferdig, dvs. dynastisk:

*Þa komu bænnður af hierodumm bædi innþrænnder og uotþrænnder, og sogdu so flester ellre menn fyrer sig og sijna sonu og þa sem heima saatu, ad þeir villdu þann til kongs taka yfer sig, er kongborenn være ad faderne allt til heidne, so ad ecki hefði kuennkne i milli komid.*⁴⁵ (Hs, xii)

Dertil kommer at den rette kongen oppfattes som utvalgt og innsatt av Gud. Det vil si at selv om menneskene kan støtte flere evnerike kongsemners tronkrav, er det alltid bare én som skal være konge etter Guds vilje. Dette fremheves også i *Sverris saga*, og i *Hákonar saga* henvises i denne sammenhengen ofte til kong Sverrir:

44 Fra moderne historiografis synspunkt skyldes hans suksess selvfølgelig tidens samfunnsbakgrunn: samfunnet var mye mindre stratifisert enn senere (og enn andre steder i Europa), noe som gjorde det mulig for en evnerik mann uten direkte dynastisk støtte å bli konge, for det var først og fremst suksess som førte til tilslutning i dette samfunnet, fordi man forente seg med et parti for å fremme sine egne interesser (Bagge, 1996, 88; jf. ovenfor). Det ville være utenkelig i Norge 50 eller 100 år senere (jf. Bagge, 1991, 127-140, 237-240).

45 Det kom da bønder, baade uttrønder og indtrønder, og de fleste ældre mænd sa for sig og sine sønner, som sat hjemme, at de vilde ha den til konge, som var av kongesæt paa farssiden helt til hedendommen, uten at noget kvindekne var kommet imellem.

Síþan talaði Dagfinnr bondi sua: «Varla munv demí til finaz at bonda-synir eða kotkarla skulu góra einualldyþkonungi ok konungs-syni slíka afar-kostí, ofriðar-laust ok þraungva honum til jarnburðar. Síþan hann uar konungr gôr yfir allt land þk allir menn hafa honum eiða svarít. Ok etla ek os lítlu þíckia verra, at lata bera eckí jarn nema þeim kallt, er hans ouinir eru ok lata allz-ualldanda guð skipta millum hans ok ouína hans, sem hann skiptí millum Sveris konungs ok hans motstoðu-manna.»⁴⁶ (Hs, xli)

Vekten på Guds vilje er knyttet til den nye oppfatningen av kongemakten. I 1200-tallets litteratur framstilles kongen i økende grad som representant for Guds vilje: delvis i *Sverris saga*, og mye mer i *Konungs skuggsjá*, et didaktisk skrift om samfunnet og riksstyret, skrevet på 1250-tallet for sønnene til kong Magnús Hákonarson. Der framstilles Gud til og med som kongens direkte forbilde (jf. Bagge, 1983, 166) og det fremheves at kongens hovedoppgave er å styre riket etter Guds vilje: *bæra ahyggju firi allu ríki sinu hværso hann skal þærs skipa eða síða er guði mæghi hællzt lica (...)* (Ks, 74). *Konungs skuggsjá* og *Hákonar saga* legger størst vekt på kongens rolle som folkestyrer og en rettferdig dommer og lovgiver (*rex iustus*), og visdom forbindes uatskillelig med rettferdighet, noe som også forbindes med Guds vilje: *Fyrir þui at (...) gud hefir gefit þer spekt ok manuit, þa gættu ríkisstíornar med uítrlígu rettdæmi (...)* (Ks, 118). *Rex iustus* kan oppfattes som det fjerde og siste trinnet i kongemaktens utvikling som først drøftes i *Heimskringla* (jf. ovenfor). Det har flere fellestrekk med det foregående trinnet, men det viser en tydelig utvikling fra Óláfr helgi gjennom Sverrir til Hákon Hákonarson i retning av en fredsommelig folkebeskytter. Fredsommelighet (*friðsemi*) fremheves også i *Konungs skuggsjá* som Magnús Hákonarson selv bygget sine innenrikspolitiske og etiske normer på, noe som lar seg tydelig bevise i hans landslov som tar utgangspunkt i kristelige verdier som barmhjertighet og fredsommelighet og legger stor vekt på kongens rolle som dommer (Sprenger, 2000, 128).⁴⁷

Den nye oppfatningen av kongemakten er imidlertid sterkt basert på arvelig kongerett, noe som var problematisk i kong Hákons tilfelle. Hákons opphav og kongerett stilles under tvil flere ganger i sagaen, og dette utgjør en vanskelighet for forfatteren som måtte følge samtidens dominerende teori i sitt verk. Derfor fremhever han eksplisitt Hákons tilknytning til Óláfr helgi, og helt fra fødselen sammenlikner ham med Óláfr Tryggvason som tronarvingen beskyttet av Gud. I denne forbindelsen nevner han flere jærtegn og mirakler. Han understreker også Hákons kristelige karakteregenskaper, særlig hans beskjedenhet og ubetinget tillit til Gud; direkte arbeid for kristendomsfordring nevnes imidlertid bare i den karakteriserende epilogen etter Hákons død (Sprenger, 2000, 77-78). Sagaen viser Hákon som

⁴⁶ Siden talte Dagfinnr saaledes: «Det findes neppe dømme til, at bønder og kotkarlers sønner ustraffet tør byde en enevoldskonge og kongssøn slike haarde vilkaar og tvinge ham til jernbyrd, etterat han er blit konge over hele riket, og alle mænd har svoret ham eder. Og jeg tænker, at det vil tykkes os litet værre ikke at bære andet jern end koldt jern mot hans uvenner, og la den almægtige Gud skifte mellem kongen og hans uvenner, som han har skiftet mellem kong Sverrir og hans motstandere.»

⁴⁷ I Magnús Hákonarsons lovsamling fra 1274 ble privat hevning fullstendig forbudt, etter å ha vært erstattet i norske lover av plikten å bringe konflikter under kongens dom i 1260 (Bagge, 1986, 48-54). Det er bare én av forandringene i den kongelige myndigheten som ble iverksatt i praksis.

en god kristen som imidlertid samtidig bruker små stridigheter med kirken som anledninger til å fremheve at han som konge er overordnet. Til forskjell fra Sverrir verger han imidlertid monarkiets interesser,⁴⁸ ikke sine personlige, i sin konflikt med kirken (Bagge, 1996, 118-121).

Kong Hákons dynastiske arverett fremheves også ved tallrike henvisninger til hans tilknytning til kong Sverrir. Flere steder i *Hákonar saga* omtales Sverris militære suksess som bevis på hans kongerett; denne sammenhengen antydes også hver gang Sverrir nevnes, særlig når Hákons oppførsel i kamp sammenliknes eksplisitt med Sverris:

*Geck konungr vpp með þui liði er þa var með honum. Ok aðr enn þeir kíæmi j sýn vi bæinn talaði konungr fyrir liðinu ok hafði slikan haatt a ræðu sinni sem suerrir konungr aðr enn hann berðiz.⁴⁹ (Hs, ccxxviii)
Eptir þat huatti hann lið sítt ok sagði þeim dæmi-sôghu þa er suerrir konungr var uanr at segja fra bondasyni þeim er fara skyllði til liðs manna.⁵⁰ (Hs, ccxxix)*

Konflikter og det militære er fremdeles hovedemnet i sagaen, men skildres mindre dramatisk enn i *Sverris saga* på grunn av sagaens forskjellige formål og en forskjellig karakter av kamp i Hákons tid. Hákon tar stort hensyn til sivil befolkning, mens hans forhold til hæren er mindre personlig; han gir ordre istedenfor å overtale og oppmuntre sine menn. De klassiske sagaene konsentrerer seg om øyeblikkelig taktikk og individuell taperhet, mens *Hákonar saga* ligger nærmere «sjakkspillframstillingen», dvs. krig der hver aksjon får betydning som et ledd i en helhetsstrategi (Bagge, 1996, 146). Oppmerksomheten veksler mellom konflikten mellom Hákon og Skúli (1217-1223, 1232-1240) og krigen mot opprørsgruppene. Mens Hákon i den sistnevnte konflikten framstår rent som *rex iustus* og folkebeskytter, likner den førstnevnte konflikten vesentlig mer på det klassiske kongesagamønsteret, dvs. en kamp om makt mellom to jevnbyrdige motstandere, men med den vesentlige forskjellen at kongen først og fremst kjemper for å verge rikets enhetlighet. Framstillingen av slaget i Oslo likner på klassisk sagastil med krigstaler som minner om *Sverris saga*, taktikkbeskrivelse og individuelle kampscener (Hs, ccxxxiv-v). Etter nederlaget mister Skúli tilslutning i samsvar med sagapolitikken av suksess, men Hákon tilgir sine motstandere, noe som forklares ved *rex iustus*-ideologien, men kan ha hatt pragmatiske grunner (jf. nedenfor).

I utenrikspolitikken framstilles Hákon også som *rex iustus*: han vil ikke gi opp sine rettigheter, men samtidig erkjenner han andres rettigheter og vil ikke opptre som

48 Sverris kirkepolitikk var også meget klok – han befrikk kongemakten fra geistlighetens inngrep, ved å argumentere med avsnitt fra selve den kanoniske loven (Ker, 1906, 20).

49 Kong Haakon gikk i land med sine mænd. Men før de fikk byen i syne, talte han til hæren, slik som det hadde vært Sverris sed, før han holdt slag.

50 Derefter egget han sine mænd og fortalte en dømme-saga, som Sverrir var vant til at fortælle, om en bondesøn, som skulde fare til høvdingens mænd.

aggressoren, bare forsvare sitt rikes interesser.⁵¹ Han er trofast mot sine allierte og holder avtaler. Som i talene og kommentarene, følger Hákon også i narrativet de generelle prinsippene om dynasti og monarki; hans politikk skildres ikke som et individs kamp for å fremme sine personlige interesser (Bagge, 1996, 126-128). Den viktigste forskjellen i krigsoppfatningen innenfor sjangeren er imidlertid forholdet mellom kongemakten og indre og ytre konflikter. I *Heimskringla* er krigerkongens viktigste rolle å verge landsgrensene fra utenlandske fiender, eventuelt å vinne nye områder ved krigstog, og kongens inngrep i indre konflikter mellom høvdingene vurderes negativt. I *Hákonar saga* skildres også krigstog, men kongens nøkkelrolle består i at han skal skape fred innenfor landet ved å overvinne opprørsgruppene og forene høvdingene. Denne nye rollen er et vesentlig aspekt av *rex iustus*-ideologien som fremhever at det skal være fred mellom høvdingene, mens før ble feidene oppfattet nesten som en selvfølge.

3.3 Konklusjon

Hákonar saga er i mange henseender en fortsettelse av utviklingstendensene i kongesaga-sjangeren, men den ideologiske bakgrunnen er altfor forskjellig til at sagaens historiesyn kan forklares ved sjangerkonvensjonene. Hovedforskjellen er at kongeideologien utgjør utgangspunktet for begivenhetsfortolkningen i *Hákonar saga*; i de andre kongesagaene kan en slags ideologi være til stede i kommentarene, men den utgjør ikke en overbevisende bakgrunn for narrativet.

Det er mulig at Sturla Þórðarson var Snorris direkte fortsetter fordi han fullførte hans planlagte verk etter hans egne notater, men Sturlas tilnærming til kildene er forskjellig ikke bare på grunn av europeisk påvirkning, men også på grunn av forskjellig kildetype. Snorri brukte gamle kilder som han måtte ta stilling til og samtidig bevare en del av deres historiesyn. Dermed oppstod en «dobbel historisitet», særlig ved at Snorri tilføyde en forestilling om en utvikling i tydelig atskilte faser til sine kilders statiske eller analogiske historieframstilling. Sturla derimot brukte enten dokumentarisk materiale som ikke uttrykker noe historiesyn, eller birkebeinernes og Sturlungenes beretninger og nedtegnelser som påvirket ham med sin egen tilnærming til historien som han med all sannsynlighet aksepterte. Det som han tilføyde var det ideologiske perspektivet. Det vil si at hans verk utgjør en syntese

51 Giftermålet mellom Magnús og Ingibjörg, datteren til den avdøde danske kongen Eiríkr helgi, skulle etter alt å dømme hjelpe Hákon vinne makt over Danmark som var mye rikere enn Norge, men svekket av indre stridigheter. Slik politisk manipulasjon nevnes imidlertid ikke av Sturla. I Skottlandskonflikten dreier det seg derimot om arverett: Skottlandskongen krever Hebridene, men Hákon av historiske grunner føler seg som den rettskraftige herre over øyene. Sturla omtaler ikke forholdet mellom Danmarks- og Skottlandspolitikken når det gjelder rikdom vs. arverett, dvs. at Hákons utenrikspolitikk skildres bare kronologisk - verken dramatisk, dvs. med vekt på heltemot og store episke scener, eller analytisk, dvs. med detaljrik fortolkning og forklaring av hendelsenes hensikt.

av sagatradisjonen og europeisk aristokratisk historiografi ikke bare i det mest tydelige aspektet, kombinasjonen av annalistisk og fortellende stil, men også når det gjelder historiesynet. *Hákonar saga* er en fortsettelse av sagatradisjonen idet den er forklarende og fortolkende, men samtidig danner den også et konvensjonelt portrett, et forbilde, i linje med aristokratisk historiografi.

Analysen av kongesagaenes utvikling viser at politiske og ideologiske forandringer spiller en avgjørende rolle. I *Heimskringla* utgjør individuelle interesser, særlig det å vinne tilslutning og styrke sin maktstilling, hovedmotivet til alle avgjørelser. Også seier i kamp har betydning først og fremst som en framvisning av makt, for alle vil være en mektig manns tilhengere. I *Sverris saga* utvikles denne tendensen til at militær suksess, basert på en kombinasjon av lederevner og Guds vilje, danner grunnlag for og bevis på tronkrav. Sverrir framstilles som en hærfører og krigsherre som ikke skjuler sin forakt for menigmenn, mens i *Hákonar saga* erstattes skildringen av krigerkongen med det nye kongeidealet. Kongen framstilles som en rettferdig folkestyrer (*rex iustus*), og sagaen stiller folkets og monarkiets interesser foran kongens personlige motiver, det vil si at det ideologiske aspektet fremheves framfor protagonistenes personlige interesser.

Mens Snorris verdensbilde som modell for *Heimskringla* motsvarer islandske samfunnsforhold i Sturlungetiden, preges Sturlas *Hákonar saga* av et norsk samfunnsbilde, tydelig forskjellig fra det som framstilles i *Íslendinga saga*. Noen grunnlag for samfunnsforholdene er felles, f.eks. at tilslutning kan vinnes ved seier, gavmildhet og sterk personlighet, men de vesentligste maktforholdene er i *Hákonar saga* basert på noe annet – på troskap til den rettferdige kongen. Det skal granskes utførligere i det følgende.

4. Íslendinga saga i kontekst av samtidssaga-sjangeren

4.1 Samtidssagaene

Historiografien og sagaskrivningen på Island hadde fra begynnelsen vært tilknyttet aristokratiet: Ari fróði (c. 1067-1148) var en goði og nesten alle sagaskriverne var verdslige ledere, men samtidig var de fleste av dem også geistlige eller tilknyttet kirken (Sigurðsson, 2010, 59-63).⁵² Etter 1300 flyttet litterær aktivitet fra kirkene til klostrene, særlig Þingeyrar og Helgafell, etter at høvdingene hadde mistet makten over kirkene. Aristokratiet fortsatte imidlertid sitt litterære arbeid i *bændakirkjur* og på sine gårder.⁵³ I forbindelse med de politiske forandringene som foregikk før 1300 opphørte etter hvert den tradisjonelle sagaskrivningen som ifølge Sigurðsson sannsynligvis var tilknyttet høvdingmakten og brukt som et særegent middel til maktframvisning i et særpreget samfunn der politisk makt var mye mindre tilknyttet hærmakt (Sigurðsson, 2010, 64). Sagaene om Islands historie forsvant gradvis og ble erstattet av fornaldarsagaene som tar opp hendelsene fra tiden før bebyggelsen av Island, fra en «felleskandinavisk» fornhistorie (Sigurðsson, 2010, 67-73).⁵⁴

Begrepet *samtidssaga* betegner sagaene som omtaler begivenhetene på Island ca. etter året 1100, i motsetning til *ættesagaene* som først og fremst handler om 900-tallet. Begge sjangrene ble nedskrevet på omtrent samme tid, i løpet av 1200-tallet. Likevel er de preget av flere forskjeller enn bare den ulike tidsavstanden mellom handlingen og nedtegnelsen, noe som har ført til ulike teorier om ættesagaenes opphav og overlevering. Disse er imidlertid ikke relevante i denne sammenhengen.

Sjangeren omfatter to hovedgrupper: *Sturlunga saga* og *biskupa sögur*

52 *Staðir* var kirker med store landeiendommer som ble gitt til kirken av eieren, men eierens familie, dvs. en høvdingætt, drev kirken (f. eks. Haukadalr, Reykholtr). Opp til 1297 hadde biskopene ingen reell makt over *staðir*. Høvdingene som drev *staðir* ansatte klerker til å skrive sagaer for dem – dermed ble *staðir* sentrale for litteraturutviklingen. Klostrer ble opprettet på Island før 1300, men de var små og fattige og var derfor mindre viktige for litteraturen enn *staðir*.

53 Et eksempel på en slik virksomhet er lagmann Hauk Erlendssons *Hauksbók*, skrevet omkring 1310. Ved siden av *Landnámabók* inneholder håndskriftet også encyklopediske opplysninger, oversettelser av utlandshistorie og en del ættesagaer og fornaldarsagaer.

54 Fornaldarsagaene er basert på urgamle heroiske fortellinger som hadde vært en del av Islands muntlige kultur helt fra bebyggelsestiden. Deres forfattere var mindre interessert i islandske anliggender enn deres forgjengere, og de ville vise at islendingenes historie begynte i Skandinavia. Det å fremheve en felleskandinavisk fortid var en måte islandsk aristokrati håndterte den nye politiske situasjonen på. De måtte omvurdere sin stilling, uten å kunne forandre den. Det å finne en forbindelse mellom seg selv og de gamle legendariske kongene kunne være en løsning. Mange islanske ætter avledet til og med sitt opphav fra legendariske konger og helter på denne tiden. Fornaldarsagaene ble også påvirket av riddarasagaene, som ble innført til Norden av Hákon Hákonarson som et forbilde for høvsk oppførsel. Disse hadde et sterk ideologisk grunnlag som på denne måten ble brakt til Island der det ellers ikke fantes høvsk kultur, selv om forholdet mellom landsstyringen og bøndene hadde (både i lovene og i praksis) forandret seg fra *vennskap* til *lojalitet* i sammenheng med den nye *rex iustus*-ideologien (Sigurðsson, 2010, 70-73). Fornaldarsagaenes popularitet på 1300- og 1400-tallet er bekreftet av antallet bevarte håndskrifter, og av at bl.a. *Sturlu þáttur* nevner populariteten av fantastiske beretninger ved det norske kongehoffet sent på 1200-tallet.

(Sigurðsson, 2010, 64). Disse kan imidlertid nesten regnes som to atskilte sjangrer fordi biskopssagaene med sitt kirkelige standpunkt gir uttrykk for et veldig forskjellig historiesyn. Denne analysen skal derfor ta hensyn bare til samtidssagaene som er inkludert i den store kompilasjonen *Sturlunga saga*, men opprinnelig var skrevet som atskilte sagaer. *Sturlunga sagas* forfatter bearbeidet og forandret sitt materiale etter visse prinsipper (jf. nedenfor), men likevel er det fremdeles mulig å finne forskjeller i framstillingen mellom de enkelte samtidssagaene og dermed drøfte sjangerens utvikling. *Íslendinga saga* må være en av de yngste samtidssagaene, eller med stor sannsynlighet den aller yngste, siden forskerne har bevist at Sturla Þórðarson må ha vært kjent med de fleste av dem, medtatt dem som omtaler den samme tidsperioden som *Íslendinga saga* (jf. nedenfor).

4.2 Forholdet mellom *Sturlunga saga* og *Íslendinga saga*

4.2.1 *Sturlunga saga* som *Íslendinga sagas* kontekst

Íslendinga saga ble åpenbart skrevet som en fortsettelse av *Sturlu saga* som igjen er tilknyttet *Þorgils saga ok Hafliða*, og dermed forbundet med Sturlas verk om tidligere historie, *Landnámabók* og kanskje også *Kristni saga* som slutter med en overgang til ÞsH. Disse var imidlertid atskilt fra *Íslendinga saga* og kompilatoren hadde dem ikke foran seg. Dessuten utgjør *Íslendinga saga* en utvidelse av *Guðmundar saga dýra*, *Prestssaga Guðmundar góða* og *Hrafns saga*, hvis handling er delvis samtidig, men *Íslendinga saga* omtaler andre begivenheter. *Íslendinga saga* forteller mer omfattende om saker som ikke omtales i disse sagaene, noe som antyder at Sturla regnet med at de andre sagaene skulle danne en helhet med *Íslendinga saga* (Jóhannesson, 1946, xxxv-xxxviii; jf. Bragason, 2000, 473).

Íslendinga sagas handling begynner med året 1183; i kompilasjonen er den første delen interpolert fra *Haukdæla þáttur* og deler av *Prestssaga Guðmundar góða* og *Hrafns saga*, så fortsetter handlingen uavbrutt fra 1216 til 1242. Da avbrytes sagaen ved *Þórðar saga kakala* og *Svínfellinga saga*; handlingen etter 1252 er interpolert fra ÞsK og *Þorgils saga skarða* (Nordal, 1998, 17-18). Hvilke deler som opprinnelig er skrevet av Sturla og hvor *Íslendinga saga* sluttet, er usikkert. Ólsen og Kålund mener at det fantes en atskilt *Gizurar saga ok Skagafirðingar*, noe som ville innebære at Sturlas verk slutter med Þórðr kakalis tilbakekomst i 1242. Denne meningen er imidlertid ikke generelt akseptert. Finnur Jónsson mener at det aldri fantes en atskilt *Gizurar saga* og at *Íslendinga saga* fortsetter helt til 1260; Pétur Sigurðsson mener at *Íslendinga saga* skrevet av Sturla slutter med Þverárbardagi i 1255; de følgende kapitlene skal være enten tilføyd fra ÞsK eller forfattet av kompilatoren

(Jóhannesson, 1946, xxxv; jf. Tranter, 1987, 16-17).

Jóhannesson mener at kapitlene etter året 1255 også ble forfattet av Sturla. Det at framstillingen mangler de tre årene 1255-1258, forklarer han ved at alle hendelsene i disse årene var tilknyttet Þorgils skarði, og at Sturla visste at det allerede fantes en atskilt saga om ham. Jóhannesson mener at ÞsK og ÞsS var eldre enn *Íslendinga saga*, men det lar seg ikke bevise med sikkerhet. Sammenlikningen med ÞsK og ÞsS viser imidlertid at *Íslendinga saga* samler opplysningene som mangler i de to sagaene, noe som antyder at Sturla regnet med ÞsK og ÞsS som en del av den store historiesamlingen (Jóhannesson, 1946, xxxvi-vii). Ifølge Jóhannesson antyder disse indirekte henvisningene til andre sagaer at *Íslendinga saga* er uavsluttet, og at Sturla hadde planlagt å fullføre verket ved å bruke disse som kilde. Dette fører til hans konklusjon at Sturla skrev *Íslendinga saga* i sine siste år og døde før sagaen ble ferdig (Jóhannesson, 1946, xxxviii-xxxix). Også det at visse kapitler er usammenhengende eller uavsluttet, kan ifølge Jóhannesson skyldes dette, siden andre kapitler er flott skrevet og beviser Sturlas forfatterevner (Jóhannesson, 1946, xl-xli).

Mitt formål er ikke å fastsette nøyaktig den opprinnelige *Íslendinga sagas* omfang. I denne avhandlingen tar jeg først og fremst utgangspunkt i kapitlene fram til 1242, men samtidig aksepterer jeg Jóhannessons formodning om at Sturla også skrev en del av den senere historien og at han regnet med andre sagaer som deler av en større helhet. Dermed forholder hans forfatterintensjon seg indirekte også til delene som han kanskje ikke skrev, men som han bevisst inkluderte i sin forestilling av den større «sagaen om islendingene».

4.2.2 Historiesyn i samtidssagaene: *Sturlunga saga* som *Íslendinga sagas* fortolkning

Ifølge Finnur Jónsson er *Sturlunga saga* sammenstilt etter et mekanisk kronologisk prinsipp, med en uklar handlingslinje og uten historiesyn (Jónsson, 1923, 721). *Sturlunga saga* er mest verdsatt som en historisk kilde, ikke som et litterært verk, og strukturen er svært komplisert fordi kompilatoren la stor vekt på streng kronologi, noe som sannsynligvis skyldes en økende tendens til annalskrivning (Tranter, 1987, 4-6). *Sturlunga sagas* kronologiske enhetlighet er utvilsom, men Tranter forsøker å bevise at den også har en sammenhengende narrativ form. Han påpeker at alle personene og hendelsene er knyttet til de foregående og følgende ved komposisjonsprinsipper som er åpenbare i sammenlikning med den opprinnelige *Hrafns saga*.⁵⁵ Ved en omfattende analyse av dette verket, som ikke er

55 Av det opprinnelige materialet har vi bare *Hrafns saga* bevart som et atskilt verk. Vi kan konkludere at betydningsskiftet foregikk ved hjelp av utvalg av hva som skulle inkluderes, tilføyde direkte kommentarer som imidlertid lar seg bevise i veldig liten utstrekning, tilføyelse av nye deler, forfattede av kompilatoren, som skulle fortolke de opprinnelige delene, og forandring av innslagene rekkefølge (Tranter, 1987, 6-8). Úlfar Bragason bemerker at den første delen av *Hrafns saga*, som fremhever Hrafns religiositet, blir utelatt, mens den senere delen, som forteller om feiden, blir inkludert i *Íslendinga saga*, for *Sturlunga saga* skal

relevant i denne sammenhengen, viser Tranter at forandringene i sagaen tjener en bestemt hensikt (Tranter, 1987, 31-50).

Tranter skiller mellom to (ætte)sagatyper, ikke alltid tydelig atskillbare: biografisk saga som legger vekt på en protagonist og som regel er forholdsvis partisk, og feidesaga som legger vekt på en konflikt, protagonisten og antagonistene får omtrent like stor oppmerksomhet og vurderingen av begge er mer balansert. *Sturlunga sagas* kompilator forandret ifølge Tranter sitt materiale fra den førstnevnte til den sistnevnte sagatypen. Han gjorde fortellingen nøytral og «lot handlingen snakke for seg selv», slik at kompilasjonen ikke fremhever kontrasten mellom godt og ondt, men skildrer utviklingen fra vennskap til fiendskap under vanskelige omstendigheter. Interessen for konflikter er ikke primært basert på deres episke kvalitet, men på forsøket på å analysere konfliktenes årsaker og mulige løsninger (Tranter, 1987, 49-50). Kompilasjonens funksjon er altså i stor grad interpretativ, og de enkelte sagaene får en ny betydning i helheten.

Úlfar Bragason er enig i dette og påstår at de enkelte delene i kompilasjonen bare har mening som deler av *Sturlunga saga*, dvs. som utvidelser og fortolkninger av *Íslendinga saga*, og at kompilasjonen hadde et helt bestemt formål – å hjelpe islendingene til å forstå deres nye politiske situasjon. Bragason mener at forfatteren var skuffet over den samtidige politiske utviklingen og oppfattet derfor historien som en vei fra gullalderen i Geirmund heljarskinns tid til forfallet i sin samtid. Han ønsket å utforske gullalderen, oppdage hvor systemet begynte å bryte sammen og forklare årsakene til forfallet. Med denne hensikten måtte han omforme det gamle materialet og danne en saga som fokuserer på utviklingen av konflikt og forlik gjennom 150 år (Bragason, 2000, 471-482; jf. Tranter, 1987, 2-3). Til å begynne med utgjorde et verdig forlik et godt kompromiss mellom et æreprinsipp og et strev etter fred; problemet i Sturlungetiden var at de som følte seg privilegert, nektet å ta imot eller tilby forlik, så utviklingen henger sammen med forandringene i samfunnet (Bagge, 1992, 66). Ifølge Jón Jóhannesson er *Sturlunga saga* ikke en nasjonalhistorie, men en historie om personer, konflikt og strid (*ekki þjóðarsaga, heldur persónusaga og saga um deilur og vígaferli*, xii), dvs. at det ikke er kompilasjonens formål å danne et helhetsbilde av tiden.

De innledende sagaene (Gþ, ÞsH, StS, PGg, Gd, HsT) skildrer en tydelig utvikling av konfliktene: konfliktenes intensitet øker, mulighetene til forlik reduseres. *Geirmundar þáttur*, som er basert på *Landnámabók* og mer selvstendig enn de andre sagaene, skildrer det ideelle samfunnet før begynnelsen på sammenbruddet; derfor er den plassert på begynnelsen av kompilasjonen for å skape kontrast og et forbilde som bør følges av samtidige

handle om verdslig makt. Beretningen er inkludert i *Íslendinga saga* etter genealogisk prinsipp, for følgen av konflikten, Hrafn's sønners hevn, blir omtalt i *Íslendinga saga* (Bragason, 2000, 475).

lesere (Tranter, 1987, 239-241). Både *Geirmundar þáttr* og *Haukdæla þáttr* skal også knytte sagaene til begynnelsen på Islands historie, *landnám*, og opplyse om opphavet til de viktigste ættene (Bragason, 2000, 479-480). *Þorgils saga ok Haflíða* markerer slutten av fredsperioden (1120); Hvamm-Sturla i *Sturlu saga* representerer den nye typen høvding, selvisk, hensynsløs og klok, som vinner usedvanlig stor makt. I *Íslendinga saga* får den nye høvdingstypen flere representanter, først og fremst Sturla Sighvatsson. Han blir involvert i ulike stridigheter i landet, ikke minst i striden mellom sønnene til Hrafn Sveinbjarnarson og Þorvaldr fra Vatnsfjörðr. Den neste høvdingstypen er Þórðr kakali og Þorgils skarði på slutten av *Sturlunga saga*, høvdinge etter norsk mønster som omgir seg med hird, fører krig som herskere og følger aristokratiske regler som troskap mot hirdfeller og herre, kirkefred og kvinnefred (Kålund, 1904, 2-8).

Tranter betrakter komposisjonen i *Sturlunga* som analogisk til den i *Flateyjarbók*: eldre skriftlig materiale ble satt sammen og omformet med hensikt å danne et mosaikkbilde av den omtalte tiden, med ett hovedverk som en ramme for mindre fortellinger. Når det gjelder *Flateyjarbók*, gikk det mye mer tid mellom de skildrede hendelsene – livet til Óláfr Tryggvason og Óláfr helgi – og kompilasjonens tilblivelse på slutten av 1300-tallet. Men i *Flateyjarbók*, slik som i *Sturlunga saga*, preges hele kompilasjonen av en viss tendens som uttrykkes i de innledende avsnittene. Det vil si at kompilatoren brukte disse med formål å vende leserens oppmerksomhet til de aspektene av hovedverket som han anså som relevante (Tranter, 1987, 27-29). *Sturlunga*-kompilasjonens hovedverk, *Íslendinga saga*, er ifølge Tranter i og for seg nøytralt i sitt historiesyn, i motsetning til *Þorgils saga* som er tydelig partisk. Han mener at det er de innledende tekstene som fører til en fortolkende lesning ved å fremheve en konstant utvikling i en bestemt retning. Tranter mener at *Íslendinga saga* skildrer sammenbruddets siste fase, et mosaikkbilde av uorden, ondskap og forræderi blandet med framstående dydighet og lojalitet som imidlertid ikke kan redde samfunnet. Kompilasjonens budskap er etter hans mening en skildring av forfallet som førte til Sturlungetidens tragedie og en advarsel mot voldelige feider (Tranter, 1987, 217-227).

Dette budskapet var ifølge Tranter veldig aktuelt på Island tidlig på 1300-tallet, i forbindelse med hendelsene mellom avslutningen av *Sturlunga saga* i 1264 og året 1308 som er det seneste mulige tidspunktet for sammenstillingen av *Sturlunga saga* dersom vi antar at den ble skrevet av Þórðr Narfason (jf. ovenfor). Da var fornyelsen av det gamle systemet utelukket på grunn av den foregående utviklingen på Island. Etter at Gissurr hadde overvunnet all motstanden ved henrettelsen av Þórðr Andréasson i 1264, ble det sikret fred, og politiske forhold ble stabilisert ved gjenopprettelsen av Alltinget. Dette førte til en periode av optimisme mot slutten av 1200-tallet. Imot 1300 økte imidlertid stridighetene mellom

verdslige høvdingar og kirken, særleg biskop Árni Þorláksson, ikke bare angående kirkeeiendommen, men også i forbindelse med kong Eirik II. Magnússons krav om islandske hærtropper i hans krig mot Danmark i 1287-1295. Høvdingen Hrafn Oddsson motstod disse kravene som var et brudd på avtalen *Gamli sáttmáli*, men biskop Árni støttet dem, med håp om å vinne kongens støtte i kirkesakene. Også den nye lovsamlingen, *Jónsbók*, som ble innført i 1281, relativiserte noen av rettighetene fastslått i *Gamli sáttmáli*, noe som førte til flere uenigheter blant islendingene. Etter 1300 ble de selvstendige islandske lovene truet av norsk politikk, og det ble en ny uenighet blant islendingene om tilslutning til kongen. Den nye kongen Hákon V. Magnússon (1280-1319) forsøkte å betraktelig redusere Islands selvstendighet: Han samlet islandsk hærstyrke og innførte nye skatter i forbindelse med sin aggressive utenrikspolitikk, og han oppnevnte norskfødte *heraðsmenn* og *lögmenn*. Dette var i tydelig motsetning til *Gamli sáttmáli*. Et nytt løfte angående *lögmenn* ble gitt i 1302, men det ble brutt i 1304. Dette førte til en delvis boikott av Alltinget og medførte en ny uenighet (Tranter, 1987, 229-234).

Det vil si at dersom kompilasjonen begynte i denne perioden, noe som er ytterst sannsynlig, hadde forfatteren nylig opplevd en fornyet nedgang av samfunnsforholdene i landet. Igjen ble personlige interesser overordnet de nasjonale. Siden Þórðr Narfason var *lögmaðr* i 1300 og 1302 og som stedfortreder for sin bror i 1298-1299, var han aktivt engasjert i situasjonen og direkte påvirket av forandringene. Motivet for kompilasjonen av *Sturlunga saga* er derfor åpenbart: den reagerte på den samtidige politiske situasjonen som var preget av ytre press samt indre splittelse. Forfatteren ønsket å advare samtidige islendinger mot en gjentakelse av de grusomme hendelsene fra Sturlungetiden (Tranter, 1987, 235).

I det følgende skal jeg forsøke å klarlegge *Íslendinga sagas* stilling innenfor samtids sagaenes sjanger. Antakelsen om at den i motsetning til de andre sagaene er en nasjonalhistorie, er sikkert overdrevet, men jeg vil prøve å bevise at den likevel fortolker begivenhetene i et bredere perspektiv enn de andre samtids sagaene. Jeg vil heller ikke motsi påstanden om at *Sturlunga sagas* kompilasjon har en interpretativ funksjon, noe som har blitt klart bevist, men jeg vil vise at *Íslendinga sagas* budskap ikke blir nydannet i kompilasjonen, bare forsterket, og at også *Íslendinga saga* i seg selv gir uttrykk for en tydelig forfatterintensjon.

4.2.3 Oppfatningen av Sturlungetiden som en oppbruddsperiode

Sturlas verk utgjør en overgang mellom de to fasene i islandsk sagaskrivning (jf. ovenfor). Han skriver ikke om den islandske «gullalderen» for å bekrefte høvdingættenes langvarige makt, men han skriver heller ikke om mytiske helter fra førhistorisk

fellesskandinaviske fortid. Han vil nedtegne samtidshistorien så sannferdig og nøye som mulig og bevare den for kommende generasjoner. Det må ha vært særlig viktig for ham fordi han var klar over at hans tid var et brudd mellom to perioder, fristatstiden og kongedømmet, og at denne forandringen ikke kunne tas tilbake.

Denne meningen overtas som regel i moderne historiografi, og perioden 1220-1264 oppfattes som en atskilt, særpreget tidsperiode (jf. f. eks. Sveinsson, 1953). Jesse Byock mener imidlertid at det er kontinuitet i den historiske utviklingen, og at forandringen foregikk gradvis fra slutten av 1100-tallet og var basert på overgangen fra goðar til storhøvdinge, en ny sosialklasse som søkte utøvende makt (Byock, 1986, 27-28).

I *Íslendinga saga* skildres i alle fall forandringene heller enn kontinuiteten, men de samfunnsmessige omstendighetene tas også i betraktning. Handlingen begynner rundt året 1180, men til ca. 1220 følger den stort sett det klassiske sagamønsteret: feidene begynner mellom bønder, høvdingene støtter sine tingmenn og forsterker derved sin makt; likevel kan feidene mellom høvdinge i denne perioden ikke betegnes som maktkamp.⁵⁶ Høvdingene deltar i feidene for å vinne så stor ære og tilslutning som mulig, men de sikter ikke til å overta andres makt fullstendig. Etter hvert økes imidlertid forskjellen mellom høvdingene og storhøvdingene som forvalter flere goðorð og senere begynner å kreve regional makt. De mektigste ættene opptrer nesten som uangripelige, og storhøvdingene mister interesse for de lokale feidene i herredet:

*Var vm þessi mal all-tid-rætt, þviat monnum þotti enn mesta nyung, ef noccorir menn villði dæila þing-dæilldvm við Oddaueria i þann tima.*⁵⁷ (Stu I, 240)

*Snorri kvað eigi vanr vera at eiga hlut at heraðs-deildum, en léz mundu riða til alþingis ok veita þeim þar slikt, er þeim qllum væri sæmd at.*⁵⁸ (Stu I, 465)

Feidenes karakter forandres gradvis fra ættesagamønsteret der høvdingene deltar i bøndenes feider for å øke sin makt, til en landspolitisk kamp mellom noen få høvdinge, noe som markerer et skifte i sagaframstillingen fra hverdagslivet til storpolitikk (jf. Nordal, 1998, 29-30). Visse avsnitts usikre opphav i kompilasjonen kan ikke forandre inntrykket vi får av sagaen som helhet. I alle fall fra 1236 da Sturla Sighvatsson forsøkte å vinne landsherredømme, er *Íslendinga saga* en politisk historie, noe som var forfatterens bevisste formål:

«Sturla clearly mastered his huge and complicated material by forcing his readers to concentrate on a single structure, that of the power struggle for domination over Iceland.» (Nordal, 1998, 220-223)

56 Med unntak av kampen mot biskop Guðmundr som er et særegent tilfelle og antakeligvis ikke mye omtalt i den opprinnelige *Íslendinga saga*.

57 Der var megen tale om disse sager, ti det ansås for en stor nyhed, at nogen på den tid vilde føre sag mod Odde-slægten. (Isl, vi)

58 Snorri svarede, at han ikke plejede at blande sig i bygdetrætter, men at han vilde ride til altinget og dêr støtte dem således, at de alle kunde have ære af det. (Isl, lxxx)

De moderne forskernes holdning til samfunnsforandringene under Sturlungetiden varierer. Tranterers syn er veldig negativt og han nevner fire tendenser som preger samfunnets forfall i Sturlungetiden: sammenbrudd av institusjonelle forhold mellom goði og tingmenn og av tingets politiske betydning, mangel på forliksmidlere, kynisk pragmatisme vinner over etiske verdier, vold erstatter forhandling i løsning av uenigheter (Tranter, 1987, 51-54). Alle disse aspektene gjør seg visstnok gjeldende i framstillingen av Sturlungetiden i *Íslendinga saga*. Helt fra sagaens begynnelse har høvdinge flere goðorð og kjemper om dem, ikke minst innenfor ættene – krangelen om Snorrungagoðorðet forårsaker stridhetene blant Sturlungene. Høvdinge, spesielt Sturla Sighvatsson, driver en hensynsløs maktpolitikk for å vinne regional makt. Til slutt er ingen islending mektig nok til å dømme i feidene, så høvdingene søker kong Hákon's støtte og blir hans håndgangne menn. Forfatteren bebreider dem imidlertid ikke for at de ble kongens undersåtter, men for deres hensynsløshet og voldsomhet i å oppnå sine formål.

For å se på Byocks og Nordals mening fra et riktig perspektiv er det imidlertid nødvendig å være bevisst på at deres utgreiing gjelder hverdagslivet, mens framstillingen i *Íslendinga saga* er konsentrert om maktkampen, noe som forklarer hvorfor Sturla oppfattet Sturlungetiden som en oppbruddsperiode. Forvaltningssystemet forandret seg dramatisk fra 1185 til 1260, levemåten til de fleste ble derimot bare delvis forstyrret av borgerkrigen, men etter krigen fortsatte det nesten uforandret i flere århundrer til. Ifølge Nordal forble de etiske forpliktelsene i Sturlungetiden tross alt forholdsvis sterke, med hensyn til hvor komplisert perioden var når det gjelder politiske forhold (Nordal, 1998, 28-33, 43).⁵⁹ Dessuten forekommer i *Íslendinga saga* også et kristelig ideal ved siden av helteidealet, ikke i form av en offisiell ideologi, heller som personlig moral og samvittighet. Protagonistene avslår å kjempe på helligdager (f.eks. Isl, xxxviii, lxxxviii) og vil unngå å såre geistlige (Isl, cvi).⁶⁰ Samtidig motiveres deres avgjørelser fremdeles også av ætteband, en verdi som er fellers for helteidealets ætteheder og kristelig moral:

*Vrækja qvað ser iegj sama at beriazt við favþur sinn.*⁶¹ (Stu I, 461)

*Þeir Guthormr ok Þorgils skarði biðia Gizur orlofs at vera eigi i barðaga i móti frendum sinum; þat lofaði hann þeim (...)*⁶² (Stu I, 561)

Verdisystemet var altså ikke helt oppløst. Det at bygdesamfunnets system heller ikke var ødelagt, bevises ifølge Byock av at bebyggelsen ikke transformerte seg til større,

59 Guðrún Nordal mener samtidig at ættebandene i ættesagaene og lovsamlingene kan være overdrevet i forhold til virkeligheten. Analysen av det middelalderlige islandske samfunnet og dets etiske bakgrunn tar vanligvis utgangspunkt i ættesagaene – men ifølge Nordal kan *Íslendinga saga* tilby et samtidig og dermed mer tilsvarende bilde.

60 For eksemplene se *Vedlegg 1*, del 2

61 Urækja svarede, at det ikke sömmede sig for ham at kæmpe mod sin fader. (Isl, lxxxii)

62 Guttormr (Boðvarsson) og Þorgils skarde bad Gissurr om fritagelse for at delta i kampen mod deres frænder, og dette tilstod han dem (...) (Isl, cv)

bedre forsvarbare tettsteder. Landet var eid av noen tusen *þingfararkaupsbændr* (storbønder) som forble forholdsvis politisk uavhengige, og etter hvert overtok de stillingen til *goðar* som ved å bli storhøvdinge hadde forlatt sin sosiale rolle som lokale forvaltere. Storhøvdinge søkte regional makt til ca. 1230, og senere makt over hele landet, men de lyktes aldri i det fordi de ikke klarte å bygge opp et hierarki: de hadde bøndenes og storbøndenes tilslutning bare så lenge de hadde felles interesser. Derfor henvendte storhøvdingene seg til kongen og ble hans hirdmenn for å øke sin autoritet, men fremdeles hadde ingen av dem en permanent hærstyrke. Þórðr kakali forsøkte å innføre et system med lendmenn, men det ble snart oppløst. Ikke engang under Gissurs jarldom i 1258-1268 ble samfunnssystemet omorganisert, enda han forsøkte å innføre en hierarkisk samfunnsstruktur (Byock, 1986, 33-39). Etter hvert oppløste de nye lovsamlingene *goðorðsystemet* og innførte norske institusjoner; Alltinget ble forvandlet til en domstol. Kongens høyeste representant på Island var *hirðstjóri* (eller *höfuðsmaðr*); etter 1277 var det to *lagmenn* som var formenn i lagretten. Lagretten hadde skiftet fra lovgivende til dømmende funksjon; den lovgivende makt var nå i kongens hender. Landet var inndelt i tolv *sýslur* med *sýslumenn*⁶³ som hadde utøvende makt og ble utnevnt av kongen. Disse utgjorde hirden, et tjenestearistokrati. Etter 1308 måtte man bekrefte et visst materielt nivå for å kunne bli med i hirden (Sigurðsson, 2010, 65-66). Disse forandringene angikk imidlertid også bare høvdingene, ikke allmennheten.

Nettopp fordi Sturla Þórðarson i sin historieskrivning ikke la stor vekt på hverdagslivet, var det lett for ham å overse kontinuiteten. *Íslendinga saga* omtaler nesten bare dramatiske hendelser: feider, angrep og drap, rettssaker og utenlandsreiser; særlig mot slutten konsentrerer den seg om forholdene mellom høvdingættene og deres medlemmer, ikke om allmennheten.⁶⁴ Sturla var selv storhøvding, så hans oppfatning av samtiden som en dramatisk oppbruddsperiode skyldtes selvfølgelig delvis også hans tette personlige tilknytning til hendelsene, men det er ytterst sannsynlig at han som historiograf også hadde et mer programmatisk utgangspunkt for sin tilnærming til det historiske stoffet. Dette utgangspunktet var visst den samme intensjonen som kompilatoren av *Sturlunga saga* hadde: å skildre og analysere et samfunns forfall. Sturla hadde ikke opplevd det andre sammenbruddet av samfunnets relative stabilitet, men Island hadde allerede mistet selvstendigheten da han skrev *Íslendinga saga*, og mange av de gjeveste høvdingene hadde blitt drept. Han hadde altså like gode grunner til sitt historiesyn som hans etterfølger, forfatteren av *Sturlunga saga*.

63 Den samme personen kunne samtidig være både *sýslumaðr* og *lagmaðr* eller *hirðstjóri*. De fleste av dem var høvdinge som først hadde sverget kongen ed eller deres sønner; det var alltid mellom 6 og 10 høvdingætter på Island i denne perioden.

64 Ut av befolkningen på ca. 40-60 000 var bare ca. 1400 islendinger med i den største hæren under Þórðr kakali (Byock, 29-32).

4.3 Konklusjon

Som en del av *Sturlunga*-kompilasjonen er *Íslendinga saga* selvfølgelig også en del av samtidssaga-sjangeren. Siden den ikke er bevart atskilt, er det umulig å fastsette hvor forskjellig fra de andre samtidssagaene den opprinnelig var. Det virker imidlertid som at den viktigste forskjellen er at *Íslendinga saga* ikke har én hovedprotagonist, noe som antyder at den allerede i sin opprinnelige form tilhørte sagatypen som her betegnes som *feidesaga*; det bekreftes av så mange overbevisende trekk i den bevarte *Íslendinga saga* at er det usannsynlig at de alle kunne ha blitt tilføyd senere. Det er også i samsvar med at *Íslendinga saga* med all sannsynlighet er den yngste atskilte samtidssagaen, dvs. det siste leddet i utviklingen fra tekstene som *Þorgils saga ok Haflíða* og *Sturlu saga* til kompilasjonens tilblivelse. Selv om den altså ikke er en nasjonalhistorie i den forstand at den skildrer hele samfunnet med alle aspektene av livet, preges den av et bredere, mer vurderende historiesyn enn de eldre samtidssagaene. Sagaen er nasjonalhistorie i den forstand at den skildrer en maktkamp over hele landet som ikke bare er avgjørende for enkelte høvdinge, men for hele nasjonens framtid.

Grunnen til at sagaen ikke danner et helhetsbilde av tiden, er at den fokuserer på konfliktene mellom høvdinge; forfatterens formål var å framstille utviklingen av landets forvaltning. Tranter mener at *Íslendinga saga* skildrer bare sammenbruddets siste fase og har et nøytralt historiesyn, og at historiesynet ble nydannet av *Sturlunga sagas* kompilator. Det er sant at visse utviklingstrekk står tydeligere fram i kompilasjonen, som f.eks. oppløsningen av de tradisjonelle goðorðene eller utviklingen av høvdingdypene fra Hvamm-Sturla over Sturla Sighvatsson til Þorgils skarði.⁶⁵ Det vil imidlertid ikke si at *Íslendinga saga* ikke selv har et tydelig budskap og en intensjon, å framstille Sturlungetidens tragedie. Man kunne gå litt videre og hevde at det var forfatterens formål å skape et bilde av en oppbruddstid, dvs. at han bevisst fremhevet visse aspekter som markerer forandring eller ustabilitet; dette skal granskes videre i det følgende. Det er i alle fall åpenbart at den historiske bakgrunnen gav Sturla Þórðarson gode grunner til en slik tilnærming til historien.

⁶⁵ På samme måte vises forandringene av kongemakten tydeligere i *Heimskringla* som helhet enn i dens enkelte sagaer (jf. ovenfor).

5. *Íslendinga saga* og *Hákonar saga Hákonarsonar*: Sturla Þórðarsons forfatterintensjon og tilnærming til det historiske stoffet i to sjangrer av historiografiske sagaer

5.1 Forfatterstemmen i bakgrunnen

Et narrativt historiografisk verk er alltid en fortolkning av historien, for en helt nøytral skildring er ikke mulig i narrativ framstilling. Dette innebærer spørsmålet om hvorfor historien fortolkes nettopp på en bestemt måte i et bestemt verk. Forfatterens interpretasjon av stoffet er både forsettlig, dvs. forfatterintensjonen, og ubevisst, dvs. at forfatteren fortolker hendelsene i den hensikt å fortelle kort, entydig og forståelig. Men først og fremst bearbeider forfatteren stoffet slik at sagaen ikke blir bare en tørr nedtegnelse av fakta, men at den skal få en tidløs dimensjon ved sin kunstneriske verdi, dvs. at den skal bli et litterært verk.⁶⁶

Islandske sagaer oppfattes som en forholdsvis nøytral framstilling i forhold til andre narrative verk, noe som etter forskernes rådende mening er et forsettlig stiltrekk: «The Icelandic impartiality in narrative style has to do with achieving a vivid effect: the actions are shown, not discussed; the vague fact grows subsequently clearer» (Ker, 1906, 10-11). Sturla Þórðarsons verk betegnes som særlig upartisk også innenfor saga-sjangeren, uten å mangle livlighet og vurdering: «Stíll þeirra er talinn laus við þrjá, mannlýsingar margar snjallar, samtöl á stundum með því bezta sem gerist í fornum ritum og atburðalýsingar lifandi og umfram allt áreiðanlegar og hlutlausar, en hlutleysið í frásögninni er talið eitt helzta aðalsmerki sagnaritarans Sturlu» (Grímsdóttir, 1988, 27). Det vil imidlertid ikke si at hans verk ikke ble påvirket av sin historiske kontekst og av forfatterens historiesyn. Dersom Sturla ville framstille samfunnet i Norge og på Island i den kompliserte og mangfoldige perioden uten altfor store forenklinger, måtte han inkludere kommentarer, enda de forble skjulte i bakgrunnen, og skape sammenheng og fortolkning ved episke virkemidler. I det følgende forsøker jeg å utforske denne intensjonen og metoden, den skjulte forfatterstemmen, i *Íslendinga saga* i sammenlikning med *Hákonar saga*.

Preben Meulengracht Sørensen skiller mellom to uttrykksmåter som forekommer i sagaene: scenisk framstilling og panoramisk framstilling. I scenisk framstilling er fortelleren «til stede» og betrakter handlingen umiddelbart, bruker direkte replikker og visualisert detaljskildring. I panoramisk framstilling fortelles begivenhetene derimot i oversiktige,

⁶⁶ Ifølge Roman Ingarden preges setningene i et litterært verk av at de henviser til noe utenfor seg selv, dvs. at deres betydning modifiseres av foregående og følgende setninger – til forskjell fra såkalte *ekspositoriske tekster* hvor setningene har en sannhetsverdi i seg selv, uavhengig av teksten (Ingarden 1967, 31-33). Slike setninger er svært sjeldne i sagaene, de uttrykker bare f.eks. hendelsenes datering. Det bør også påpekes at selv om sagaene framstiller virkelige historiske hendelser, eksisterer setningenes betydning bare i konteksten, dvs. ikke uavhengig av teksten, og derfor er teksten ikke en avbildning av virkeligheten, men en reaksjon på virkeligheten og en interpretasjon av den (jf. Iser, 2004, 26).

sammenfattende forløp, så framstillingen er som regel objektiv og refererende og preges av større avstand fra handlingen. De sceniske avsnittene bringer derimot ikke handlingen videre, men har en fortolkende funksjon, dvs. at forfatteren kan gi uttrykk for sitt historiesyn og ved dette helhetssynet utforme fortellingens indre betydningsstruktur. Det betyr at episke virkemidler som direkte og referert tale og detaljert skildring av personenes opptreden ikke bare gjør sagaen underholdende, men markerer forskjellen mellom kronologi og historieskrivning. De er fiksjon, ikke i den forstand at innholdet er rent oppdiktet, men fordi de gir uttrykk for en forfatterstemme; de kan fortolke, forklare eller forutsi handlingen og gi innblikk i protagonistenes motiver, eller avsløre planlagte og uoppfylte strategier (Meulengracht Sørensen, 1988, 114-125). Sverre Bagge inndeler framstillingsenhetene med liknende resultat, bare med forskjellige begrep. Han skiller mellom dialoger, narrative scener, og strukturelle enheter, dvs. beskrivelse og sammendrag. Han hevder at dialogen, som utpreger verdslig nordisk middelalderlitteratur, erstatter forfatterens direkte vurdering. Men han går videre til å påstå at også de narrative, dvs. panoramiske, enhetene preges av forfatterens implisitte vurdering ved utvalget og sammenknytningen av hendelsene. Sagaenes komposisjon kan altså også tjene som et litterært virkemiddel (Bagge, 1991, 61-62; jf. Lönnroth, 170 ff.).

5.1.1 Forfatterstemmen i panoramisk framstilling

Jeg er helt enig med Meulengracht Sørensen i at scenisk framstilling er en dominerende uttrykksmåte for forfatterstemmen i sagaene, men likevel er det viktig å ikke overse Bagges bemerkning om at den også kan komme fram i de panoramiske avsnittene. Det beste eksempelet på dette er bevisste utelatelser i framstillingen som utpreger særlig *Hákonar saga*. I sagaframstillingen av kong Hákon som kriger og politiker er visse aspekter bevisst utelatt: betaling for kroningen, den politiske bakgrunnen for Kristins giftermål, kardinalens vedtak fra 16. august som gir visse fordeler til kirken i forhold til staten. Sturla brukte sikkert begge av kardinalens forordninger som dokumentarisk kildemateriale, men gjengir bare den andres innhold, enten fordi den første ikke var gunstig for den norske staten, eller fordi den ble brutt av Hákon flere ganger (Einarsdóttir, 1995, 33). Framstillingen er påfallende lite konkret: *Nv eru saugd nôckur tíðindi þau sem gerðiz a fundi þeira hakonar konungs ok kardinala.*⁶⁷ (Hs, cclviii)

Grunnen til Kristins vielse med den spanske prinsen var at hans bror, kong Alfons, var kandidat til keisertronen; den foregående keiseren hadde lovt å gi Hákon den

⁶⁷ Her er sagt noen tidender fra møtet mellom kardinal Viljálmr og kong Hákon. [Det blev dog ogsaa gjort mange andre paabud, som var til gagn, men som ikke her er nævnt].

viktige havnen Lübeck, og Hákon håpet at løftet kunne oppfylles dersom Alfons ble keiser (Sprenger, 2000, 80-83). Den politiske bakgrunnen omtales imidlertid ikke i sagaen, det fremheves derimot at kongsdatteren likte herr Philippus:

Pat fannz þeim i at konvngur líkafi þessi bezt af ollum bræðrom sinom, ok sva iungfrvnni ok ollum Norðmonnom, ok því kavs hon ser þenna til mannz með vlna sinna raði. (...) Pat var oskuoþinsdag er herra Filippus festi ser ivngfrvna. Hon bað þegar at hann leti gera kirkio hinom helga Olafi konvngi, ok iattaþi hann þegar því.⁶⁸ (Hs, ccxciv)

Den romantiske framstillingen sammen med vekten på kirkebygging skjuler alle de politiske motivene. Sagaen skjuler også det at før Hákon fikk ektefødte sønner, hadde han i anledning av et planlagt krigstog antakeligvis oppnevnt sin uekte sønn Sigurðr til sin etterfølger. Det antydes i sagaen (Hs, cix), men ingenting konkret sies om det.

Grunnen til utelatelene, men sannsynligvis også til noen tilføyelser, må være det at Sturlas forfatterintensjon rettet seg etter kong Magnús' oppdrag. Av tilføyelsene er det særlig kardinalens tvilsomme utsagn om kongemakten som kan ha vært Magnús' idé; fra kardinalens livsløp virker det svært usannsynlig at han ville ha slike meninger. Det samme kan gjelde kardinalens ros av Norge (Einarsdóttir, 1995, 23-25). Samtidig er sagaen også kritisk mot Hákon der Magnús var uenig med ham. Hákon skildres visstnok som en politiker som utsender diplomater og som krigerkonge, men hans ekspansjonspolitik er nedtonet i sagaen (Einarsdóttir, 1995, 11-18). Disse eksemplene viser hvordan forfatteren kunne få fram sin, eventuelt oppdragsgiverens, stemme i panoramisk framstilling ved å velge hva han ville skildre og hva som skulle utelates. I *Íslendinga saga* forekommer liknende tilfeller i skildringen av forholdene mellom Norge og Island (jf. nedenfor), men i mindre grad.

5.1.2 Forfatterstemmen i scenisk framstilling

De viktigste episke virkemidlene i scenisk framstilling er direkte tale og referert tale. De er viktigst for å skape sagaenes betydning fordi de fortolker handlingen ved å gi mest direkte uttrykk for hvordan den er motivert. Et godt eksempel er scenen der Sturla Sighvatsson tar Gissurr Þorvaldsson til fange (Isl, xcv):

Gizurr spyrr Sturlu þá, hvi hann léti leggja hendr á hann. Sturla bað hann ekki efaz i því, at hann ætlaði sér meira hlut en oðrum monnum á Íslandi; «en mér þykkir, sem þá sé allir yfirkomnir er þú ert, því at ek uggi þik einn manna á Íslandi, ef eigi ferr vel með okkr.»⁶⁹ (Stu I, 505)

68 De tyktes skjønne, at kongen syntes bedst om ham av brødrene sine, det samme syntes ogsaa jomfruen og nordmændene; derfor valgte hun med sine venners raad ham til mand. Askeonsdag fæstet herr Philippus jomfruen med Guds miskund, kongen av Kastels raad og hendes egen vilje. Den første bøn, som hun bad ham om, var, at han vilde bygge en kirke til den hellige kong Óláfr, og det lofte han hende straks [med den største godvilje].

69 Gissurr spurte Sturla, hvorfor han lod lægge hånd på ham. Sturla svarede, at han måtte være forsikret om, at han havde bestemt sig en højere stilling end andre mænd på Island, »og jeg tror«, sagde han, »at alle er betvungne, når du er bleven det, ti du er den eneste mand på Island, som jeg frygter, hvis vi bliver uenige«. (Isl, xcv)

I scenen skjuler Sturla slett ikke sitt formål fra Gissurr. Det er ikke avgjørende om han i virkeligheten skjulte det, noe som etter vår moderne oppfatning ville vært fornuftig. Det som er viktig, er at forfatteren forklarer protagonistens handling i dialogen. Ved å la protagonisten snakke trekker han sin egen stemme ytterst til bakgrunnen og handlingen forblir uvurdert, men entydig forklart.

I forklaringene av det politiske forholdet mellom Sturla Sighvatsson og kong Hákon (Isl, c) er forfatteren forsiktigere og bruker dobbelt referert tale – han innleder sin gjengivelse av avtalen med en bemerkning om at «det ble alminnelig sagt»:

Hakon konungr var ok mikill vin Sturlu, því at þat var miðk talað, at þeir Sturla hefði þau raad giørt, at hann skyllði vinna land unndir Hakon konung, en konungr skyllði gera hann haufðinngia ifir lannöinu; hafði Hakon konungr þar mest uaraðan Sturlu við, at hann skyllði eigi auka mann-draáp áá landinu ok reka menn helldr utan.⁷⁰ (Stu I, 534)

Slik tar forfatteren enda større avstand fra utsagnet som i dette tilfellet fremhever forskjellen mellom den voldelige Sturla og den fredsommelige Hákon; teknikken brukes også i andre tilfeller i samme hensikt.

Slike fortolkninger er ikke tilfeldig plassert i *Íslendinga saga* – de er tilknyttet scenene som forfatteren la størst vekt på. Dersom *Íslendinga saga* oppfattes som en politisk historie, er det forståelig at forfatteren siktet mot å skape en fortolkning der han mest trengte å sette personene inn i en historisk ramme og fremheve betydningen som en individuell persons avgjørelse kunne ha for de politiske forholdene. Med en del generalisering kan det konkluderes at karakteren av direkte og referert tale i *Íslendinga saga* er forklarende heller enn argumenterende. Denne typen tale forekommer også i *Hákonar saga*, slik som i scenen før kongevalget i Hs, xii. Utsagnet setter kongevalget inn i en bredere maktpolitisk kontekst ved å definere hvorfor birkebeinerne ikke ønsker å diskutere valget med kirken:

Þa suarar Aunundur merkis-madur: «Eigi mun oss byrkebeinum hæfa ad bijda langrædna byskupa ad þessu mali, þuiat lijt munu þeir fylgia logumm hinns heilaga Olafs kongs vmm þetta mal þegar nockur aa hlut j af ætt Suerris kongs.⁷¹ (Hs, xii)

Dette er imidlertid et unntak i *Hákonar saga*. De fleste andre talene i *Hákonar saga* er også konsentrert rundt kongevalget, men deres karakter er heller argumenterende. De lange vurderende monologene skaper ikke nye sammenhenger, de bekrefter kjente påstander med ulike argumenter som presenteres som konkrete personers meninger, men de virker nesten som kommentarer utenfra. På den måten formidler forfatteren en entydig positiv holdning til hovedprotagonisten, noe som han ikke gjør i *Íslendinga saga*. Det som fremheves

70 Kong Hákon var også meget venlig sindet mod Sturla, og det blev almindelig sagt, at han og Sturla havde aftalt, at Sturla skulde vinde landet for kong Hákon og kongen da gøre ham til hövding over landet; kong Hákon havde mest af alt advaret Sturla for at øge manddrabene i landet, men tilrådede hellere at drive folk i landflygtighed. (Isl, c)

71 Da sa Anundr merkesmand: «Ikke høver det os birkebeiner at bie paa biskopenes lange taler i denne sak; ti de vil litet ænse den hellige kong Óláfs lov eller landets tarv, saasart nogen av kong Sverris æt har del i saken.

i *Hákonar saga* er dynastisk arverett og skildringen av kongen som Guds representant, ikke Hákons personlige karakter; skiftet fra individuell person til ideologi er åpenbart (jf. Bagge, 1996, 101-106):

Dagfinnr hof sua sina reðv: «Ek kom vngr til Sverris konungs, sagði hann, ok var ek j tueim bardögum með honum auðrum er hann barðiz j florv-vagvm við eyskegia en auðrum er hann barðiz a Jonsvöllum við bagla ok skildi hann sua fyrir aðr hann barðiz: Guð geti var, sagði hann, ok heilavg Maria ok hinn helgi Olafr konungr ok gefi guð mer sua sígr j dag sem ek hefi rett at mela ok at ueria mina fauður-leifð, en þeir rangt er j moti mer eru. Ok þui ueit ek, sagði dagfinnr, at hann ok hans afspringi er rettkomit til konungdöms j Noregi ok þat segi ek lög ok þui uilia ek gupi suara, at Hakon konungr er einn rettkomin til Noregs, enn engi annar sa er nv kallar til. Ok þat legg ek til þessarrar laugsögv, at ek uil með honum beriaz ok með honum lifit lata, ef þórf geriz. Þatta romvðu uel þeir er heyrðv.»⁷² (Hs, xcii)

De andre talene i dette avsnittet har liknende innhold. Birkebeinerne henviser til Óláfs lovbok, sine forfedre og sitt personlige kjenskap til Hákon Sverrisson (Hs, xc-xcvi) for å bekrefte Hákons arverett. Sverrisættens kongerett framstilles imidlertid som Guds vilje bare i talene, mens i narrativet fremheves heller allmennhetens lojalitet basert på kong Sverris personlige kvaliteter:

Allir fornir birkibeinar vvrðu miok fegnir sveininum ok gengv hversdagliga at finna hann fyrir astar sakir við fœður hans ok eigi síðr fœður-fœður hans. (...) Hann sagði: «Ver höfvm nv her j vorv ualldi son Hakonar Sverrissonar þess hofdingia er allt folk elskadi. Veit eg og, sagði hann, ad allt folk og aller forner byrkibeinar vnnu so mikid hans fodur ad þeir mundu giarnnann vilia þiona hans afspringi ok þar lifj sitt við leggja.»⁷³ (Hs, iv)

Det vil ikke si at en rettferdig konge ikke også kan ha personlige kvaliteter, men hva som fremheves i narrativet og i kommentarene, er en viktig forskjell som kan peke på forfatterens avstand fra ideologien.

Sturla lar også Hákons motstandere snakke, men deres taler uttrykker ikke forfatterens avstand fra ideologien, for den indirekte kommentaren fremhever at talene ikke virker overbevisende:

Síðan talaði arnfinnr þiofs-son ok þotti monnum hans æyrinði ecki miok sanligt. Eptir þat stoð vpp Erlingr lioð-hornn ok mælti miog i orða-stað arnfins. Tauluðv þeir ætt Olafs konungs ok þat at hann væri i annari ærfð eptir Inga konung broður sinn en hakon i inni xi. Ok þar eptir foru fleiri ræður ok þotti fam sanligar nema hertuga-monnum.»⁷⁴ (Hs, cxci)

72 Dagfinnr begyndte sin tale saaledes: «Jeg kom ung til kong Sverrir og var med ham i to slag, da han stredes med øyskjeggene i Florevaag og paa Jonsvolden med baglerne. Han talte slik, før han gik i striden: «Gud og den hellige Maria og den hellige kong Óláfr holde sin haand over os! Og Gud gi mig seier idag, saa visst som jeg har retten paa min side og min farsarv at verge, men de uret, som staar mig imot!» Derfor vet jeg, at han og hans avkom er rette arvinger til dette kongedømme; det siger jeg er loven, og det vil jeg svare for Gud, at kong Hákon er ret arving til Norge, men ingen av de andre, som nu kræver det, og det lægger jeg til dette lovsagn, at jeg vil strides med ham og late mit liv for ham, om det trænges.» De fleste gjorde gode tilrop til dette.

73 Alle de gamle birkebeinerne blev meget glade i gutten og gik hver dag og saa til ham for den kjærlighets skyld, som de hadde til far hans og ikke mindre til hans farfar. (...) Han svarte: «Vi har nu her i vor vold en søn til kong Hákon Sverressøn, den høvding, som hele folket elsket. Jeg vet ogsaa, at alle de gamle birkebeinerne var saa glad i far hans, at de gjerne vil tjene hans avkom og vaage sit liv for ham. (...)

74 Siden talte Arnfinnr Tjovssøn; men det, han sa, tyktes ikke folk meget trolig. Deretter stod Erlingr Ljodhorn op og sa nær paa det samme som Arnfinnr. Indholdet av deres tale var, at de regnet op hertugens æt tilbake til den hellige kong Óláfr og sa, at han var den anden arving efter kong Inge, men kong Hákon den ellefte. Paa denne vis for flere av deres taler; men faa tyktes, at de hadde ret, uten hertugens mænd.

Det vil si at noen protagonister gir uttrykk for sagaens kongeideologi og andre motsier dem, men det er åpenbart hva forfatteren ønsker å få fram og hvilke av talene som gir uttrykk for sagaens ideologi.

Talene som ikke henger sammen med valget, bl.a. krigstalene, gir også uttrykk for generelle prinsipper:

Hakon konvngur talaði þa fyrir herinom: «Enngi ofkæti dregr mig til þessarar ferður, enn þo at Ribvngar ok Vermar standi i móti oss. Þa ottvnmz ek ekki þeirra motstavðo því at ver mælom eftir varo fe ok frelsi. Kemr ok sialfr Sviakonvngur moti, þa verðr annathvart at ver sættomz skiott ella skvlu vár skipti fara sem gvð vill.»⁷⁵ (Hs, cxi)

Den sentrale meddelelsen i talen er at en kamp for en rettferdig sak garanterer seier. Tanken ble først fremmet av kong Sverrir, og dermed kan den betraktes som en del av birkebeinerideologien. Det er en klar forskjell fra *Íslendinga saga*, hvor talene forklarer enkeltpersoners motiver for deres avgjørelser.

I begge sagaene forekommer ulike former for indirekte tale og meningsuttrykk også som vurderingsmidler som erstatter eksplisitt forfatterkommentar. En mening som forfatteren vil få fram, tilskrives en protagonist, og dermed kan forfatteren beholde avstanden. Det vanligste vurderingsmидdelet er en individuell persons mening. Det er gjerne en av hovedpersonene eller en viktig, karakteristisk biperson som uttrykker sin mening om det som foregår – eksemplene drøftes i omtalen av forholdene i Sturlungeætten (jf. nedenfor). Sjelden tilskrives en mening også en gruppe, og en mer generell vurdering kan betegnes som en allmenn mening. Fraser som «de fleste tyktes», «folk sa», «så har kloke menn sagt» brukes til å gi uttrykk for en holdning uten å knytte den til en konkret protagonist, slik at den kan oppfattes som en kommentar utenfra. Men det er åpenbart at det egentlig er forfatterstemmen som snakker, og derfor kan en analyse av vurderingene belyse forfatterintensjonen. I det følgende konsentrerer jeg meg om de vurderende uttrykkene og forsøker å utforske hvilke verdier som står sentrale i vurderingene.⁷⁶

Innholdet av vurderingene i *Íslendinga saga* er ofte innbyrdes motstridende, dvs. at de helst ikke uttrykker noen enhetlig tendens eller ideologi, men er tett tilknyttet en konkret situasjon.

En person kan bebreides både for å angripe noen eller støtte angrepet (Isl, xxix, lxxi, lxxix, lxxxix) og for uvillighet til å delta i kamp (Isl, xxxvii, xlii). Altfor stor maktlyst og voldsomhet kritiseres (Isl, xlv, xciv), men feighet fordømmes ved sammenlikning med tapperhet (Isl, xliv). Det som alltid kritiseres er forræderi (Isl, cvii, 3 tilfeller); beslagleggelse

⁷⁵ Kong Hákon talte da til hæren: «Ingen uvettig kaathet drar os til denne færð. Men endda baade ribbunger og vermer staar mot os, saa frygter jeg likevel ikke deres motstand; ti vi er eftermaalsmænd for vort gods og vore frænder. Kommer end selve sveakongen imot os, saa blir det enten slik, at vi snart forlikes, eller ogsaa faar det gaa mellem os, som Gud vil. (...)

⁷⁶ Se *Vedlegg 1*, del 3 for en mer omfattende oversikt over vurderende uttrykk i begge sagaene.

av eiendom kritiseres dersom den er urettferdig (Isl, xxiii). Vurderingen tar ofte utgangspunkt i konkrete etiske verdier: å angripe en nær slektning, en geistlig eller en som ligger såret er ikke taperhet, men forbrytelse.

Hákonar saga har færre eksplisitte vurderinger, men det vil ikke si at den er mer nøytral. Tvert imot – vurderingen ligger implisitt i at alt som gjøres mot kongen, er forbrytelse. Vurderingene er også mer ensidige, rettet mot vold og kamp: folk bebreides for å angripe noen (Hs, clvii), for forræderi (Hs, xlv, ccvii), og blodhevn kritiseres (Hs, clvii). I ett tilfelle roses imidlertid blodhevn, for man mener at den drepte var så voldelig at han ikke fortjente annet (Hs, cxlix). Generelt sett er vurderingene imidlertid mindre spesifikke i konkrete situasjoner i *Hákonar saga*.

Noen meningsuttrykk er ikke vurderende, heller fortolkende, men disse erstatter også direkte forfatterkommentar. De kan rose en person som en fremragende mann (Isl, xxiv, lxxx, Hs, ccxxvi, cclxxv, cclxxviii), bedømme maktforholdene mellom protagonister (Isl, vi, Hs, xxxi, cxcix), eller gi uttrykk for at folk mener at noe er løgn (Hs, cxcix). En person kan selv anse at han har handlet feil (Isl, lxvii, xcv), slik at handlingen ikke trenger kommentarer utenfra.

5.1.3 Konklusjon

Indirekte forfatterstemme i panoramisk framstilling, dvs. bevisste utelatelser, gjør seg mest gjeldende i *Hákonar saga*. Det henger sammen med at sagaen i en større grad skal danne et forbilde av en ideell konge, så det er ønskelig å skjule aspektene som ikke er helt i samsvar med kongeideologien.

Det vanligste virkemiddelet i scenisk framstilling, direkte og referert tale, har en forskjellig funksjon i hver av sagaene. I *Íslendinga saga* er den forklarende, dvs. at den er tilknyttet motivene for enkelte handlinger, mens i *Hákonar saga* er den heller argumenterende, dvs. at den presenterer ulike bekreftelser på prinsippene som forfatteren vil få fram, så at det til forskjell fra *Íslendinga saga* alltid er åpenbart hvem som har rett. Det er ikke nødvendig å vurdere kongens motiver, for han motiveres alltid av å bekrefte sin dynastiske arverett og å handle som den rettferdige kongen innsatt av Gud, dvs. at motivene er stabile og ytterst upersonlige. I narrativet framstilles kongen også som en god høvding hvis farfar Sverrir folk også husker som en god høvding. Det er visstnok ikke i motsetning til at hans tronkrav er rettferdig, men det er viktig at det er forskjell mellom hva som fremheves i narrativet og hva i forfatterkommentaren. Forskjellen kan ta utgangspunkt i at forfatteren tok avstand fra sagaens ideologi – han framstilte den etter sitt oppdrag i kommentarene, men avvek fra den når han skildret kausale sammenhenger. I *Íslendinga saga* er det derimot

forfatterens intensjon å gi innblikk i motivene for protagonistenes handlinger i kontekst av deres individuelle formål og personlige karakter, noe som han legger vekt på både i narrativet og kommentaren. De psykologiserende forklaringene fremhever at det i fravær av en forenende ideologi og et fast verdisystem er kombinasjonen av høvdingenes evner og karakteregenskaper som er avgjørende for samfunnets utvikling.

5.2 Personskildring og karakteristikk i sagaene: mangel på psykologi, eller psykologisk karakteristikk som uttrykk for ideologi?

Som sagt er sagaenes formål å fortelle og forklare, ikke å hylle en helt (jf. ovenfor). For å stemme overens med denne påstanden bør personskildringen i sagaene tjene som en forklaring på hvordan handlingene er motivert, ikke som en bakgrunn for et konvensjonelt høvdingportrett. Min hypotese er altså at dersom vi finner gjentatte trekk av det sistnevnte, antyder det et sterkere ideologisk grunnlag for sagaen.

Det er imidlertid nødvendig å påpeke at personanalyse i middelalderlige kilder alltid er problematisk, for middelalderlige forfattere brukte som oftest klisjeer og typekarakteristikker i sin framstilling, særlig i historiografi, annaler og diktning, men også i (auto)biografier. Slike litterære konvensjoner må kunne forklares ved en samfunnsbakgrunn og kan fortelle mye om fellesverdiene i samfunnet, dvs. om et generelt akseptert ideal, men helst ikke om en konkret forfatters intensjon (Gurevich, 1992, 77-79). Derfor er det viktig å analysere også indirekte psykologisk karakteristikk i narrativet, for den er betraktelig mindre preget av konvensjonene.

Ulike forskere har varierende meninger om i hvilken grad personkarakteristikk gjør seg gjeldende i Sturlas verk. Kristian Kålund påstår at *Íslendinga saga* «mangler i en så påfallende grad karakteristikk (...) av de her opptredende Sturlunger, og omhyggelig unngår hver enda indirekte dom over disse menn» på grunn av Sturlas nære forhold til protagonistene (Kålund, 1904, 2-8). Fredrik Paasche mener derimot at «de forfattere som har skrevet sagaerne i *Sturlunga*-samlingen (...) har intet syn for (personenes) historiske stilling; det indbyrdes forhold mellem disse mennesker er det som interesserer forfatterne» (Paasche, 1967, 75), noe som antyder at psykologi spiller en viktig rolle i sagaen. Det er jeg enig i, enda jeg slett ikke kan godta påstanden om mangelen på historiesyn, for disse aspektene er tilknyttet hverandre, som jeg vil forsøke å bevise i det følgende. Den rådende meningen om personskildringen i *Hákonar saga* er at den heller er typologisk enn psykologisk: Ólafía Einarsdóttir refererer til og med til *Hákonar saga* som «den tørre begivenhetshistorie» (Einarsdóttir, 1992, 91-94).

I det foregående har jeg drøftet virkemidlene som brukes til å danne et bilde av

personenes karakter, dvs. mer eller mindre direkte vurderinger. I det følgende vil jeg forsøke å granske hva slags bilde forfatteren vil danne, dvs. hvilke egenskaper og psykologiske aspekter som fremheves i narrativet og i forfatterkommentaren i de to sagaene og hva det forteller om sagaenes ideologiske bakgrunn og forfatterens intensjon.

5.2.1 Viktigste egenskaper

5.2.1.1 De viktigste egenskapene i *Íslendinga saga*

Egenskapen som roses oftest i *Íslendinga saga*, er tapperhet. Den uttrykkes helst ved begrepene *djerv/tapper* (*djarfligr*) og *mandig* (*drengiligr*) og vurderes i form av situasjonsskildring med et adjektiv eller adverbial, fra tilskuersynspunkt, dvs. som forfatterkommentar; nesten alle vurderingene i kampscener er av denne typen:

*Biörn Beinis son het maðr, hann barðiz alldjarfliga ok hafði staur einn ok barði spiotin af skauptum ok var hlifar-lauss; lauk sva, at hann feck maurg saar ok stór ok uarð o-uigr. Þeir Suarhofði sóttu at sauðla-búrinu djarfliga; uóru brotnar mið af þeim hlifarnar með grioti.*⁷⁷ (Stu I, 564)

Tapperhet betraktes helst som en individuell egenskap og tilskrives enkelte navngitte menn eller små grupper. Tapperhet roses ved menn av ulik sosial stilling – både høvdinger og bønder (se *Vedlegg 1*, del 4) – og gjerne også ved personer som betraktes som hovedpersonenes motstandere:

*Sturlv-synir lavgðv at framan ok villðv hoggva strengina, en kavpmenn hofðv reyrt iarni við strengina oc vorðvz drengiliga með skotvm ok grioti, oc fengv Sturlv-synir ecci at gort, oc vrðv við þat fra at hverfa.*⁷⁸ (Stu I, 272)

Det vil si at i *Íslendinga sagas* verdisystem er det vanlig å sette pris på tapperhet uavhengig av protagonistens status. Man respekterte en modig motstander i hederlig kamp, men foraktet en feig fiende, og en fattig bonde kunne betraktelig øke sin prestisje ved å kjempe tappert. Bare i sjeldne tilfeller fremheves i *Íslendinga saga* at man også trenger forstand og forsiktighet i kamp, og noen kritiseres for å være altfor hissig (Isl, xlii, cvi).

Det at *Íslendinga saga* legger stor vekt på tapperhet, kan ikke oppfattes som forfatterens tendens, for tapperhet var en generelt anerkjent verdi i det islandske og skandinaviske samfunnet. Også de fleste andre karakteregenskapene som omtales i *Íslendinga saga*, bygger på verdier som er tilknyttet samfunnsforholdene. Det som omtales mest, er om en mann er voldsom eller fredsommelig, forstandig eller heftig, tilbakeholden eller ivrig og

77 En mand ved navn Björn Beinason kæmpede meget tappert, skönt han kun var væbnet med en staver og ingen dækvåben havde; han slog med den spydjærnene af skaftet, men tilsidst fik han mange og store sår og blev ukampdygtig. Svarthofði og hans ledsagere gik tappert løs på sadelhuset, men skjoldene blev for en stor del hugget fra dem ved stenkast. (Isl, cvi)

78 Sturlasönnerna lagde til ved forstaven og vilde hugge tovene, men købmændene havde bevirket tovene med jærn og værgede sig mandelig med skud og stenkast så at Sturlasönnerna intet kunde udrette og således måtte trække sig tilbage. (Isl, xxiii)

om han er velvillig, pålitelig og ordholden. De tre sistnevnte egenskapene betraktes som utpreget positive, men de motstående egenskapene har ikke vurderende preg og skal bare fremheve at folk er ulike, individuelle personer (se *Vedlegg 1*, del 5 for eksempler).

Det er imidlertid også en viss forskjell i karakteristikken av bønder og høvdingen. En høvding vurderes oftest som *ypperlig* (*ágætr, gøfugr*), gjerne også som klok og veltalende, og det fremheves mye at han er vennsæl og avholdt – noe som var veldig viktig i et samfunn som var basert på personlig tilslutning. En bonde vurderes som oftest som *anset* (*góðr*) (se *Vedlegg 1*, del 5). Noen bønder kritiseres for å være hovmodige eller for å bruke stygge ord mot andre, og de er derfor lite avholdt. Det er klart at vennskap hadde en annen betydning for dem enn for høvdingen, men det var viktig for alle å være velvillige og fredsommelige og komme godt overens med folk, for det islandske samfunnet var lite stratifisert (jf. ovenfor).

5.2.1.2 De viktigste egenskapene i *Hákonar saga*

Den oftest omtalte egenskapen i *Hákonar saga* er tillit til Gud. Den uttrykkes helst ikke i situasjonsskildringer fra tilskuersynspunkt som egenskapene i *Íslendinga saga*, men mest i form av direkte eller referert tale⁷⁹, som f.eks. i scenen der Hákon aksepterer jernbyrd for å vise sin tillit til Gud og sin egen sikkerhet på sitt opphav:

«(...) ok anar til, at margir menn munv þat hygja, at þetta se þui undan dregít at ver sialfir hafim nockut efa váru faðerni. En sa er hinn þriði hlutr er mest dregr til, at ek em enn órugr um þann domarann, er þetta mal er undir skotít, er alldri braz nockurum manni til rettinda finna, ok hann ottaz aungan sanliga at segia. Ok geng ek þui glaðr undir þetta rettdemi».⁸⁰ (Hs, xlii)

Selv om kong Hákon skildres som en fredsommelig mann, fremheves hans tillit til Gud særlig i forbindelse med kamp. Ifølge kongens ideologi behøver man ikke være redd i kampen for en rettferdig sak, for Gud gir alltid seier til den rettferdige. Dette var kong Sverris hovedtanke da han ville bekrefte sin arverett til tronen, men kong Hákon fremhever det samme mange steder i sagaen, ikke minst under forhandlingene med skottekongen:

*Hakon kongur baud ad þeir skylldu finnast bader med øllum herinum og talast vid sialfer. Og hafa þar vid hina bestu menn. Mætti þeir þa satter verda med Gudz myskun þa væri vel. Enn ef þess virði ecki audid baud Hakon kongur Skota-kongi ad beríast med øllum hernum hefði sa gagn er Gud villdi.*⁸¹ (Hs, cccxxiii)

I *Hákonar saga* er det også vanlig å betegne som jærtegn og Guds miskunn når noen, selvfølgelig mest i kongefamilien, kommer uskadet fra en stor fare, f.eks. når kongen

⁷⁹ Eksempelene se *Vedlegg 1*, del 4

⁸⁰ «(...) Det er ogsaa en anden grund til det, og det er, at mange, hvis jeg undslaar mig for dette, vil tro, at jeg selv har nogen tvil om min farsæt. Men den tredje sak, som mest drar mig til det, er, at jeg er uryggelig tryk paa den dommeren, som denne saken nu er skutt ind under, og som aldrig har sveket nogen mand, naar han har en retfærdig sak, og han ikke er ræd for nogen, men siger sandheten. Derfor gaar jeg nu gladelig under hans retfærdige dom.»

⁸¹ (...) kong Hákon bød ham (skottekongen), at de selv skulde møtes med hele sin hær og tales ved, saa deres bedste mænd var nærværende. Blev de da med Guds miskund forlikt, saa var det godt. Men hvis ikke, skulde de strides med hele sin hær og den faa seir, som Gud vilde.

ikke såres av den store overmakten i slaget i Oslo (Hs, ccxxxiv) eller når den unge Magnús overlever et lynnedslag på huset: *Var mikil guðs miskunn at elldingunni laust þar eigi inn. Det var et stort Guds under, at lynet ikke slog ind.* (Hs, cclx)

I *Íslendinga saga* omtales noen jærtegn i forbindelse med biskop Guðmundr, som islendingene allerede hadde dannet en myte om, men ikke i forbindelse med kamp. Det beste eksemplet er Þórðr Sturlusons lykke i kamp på Alltinget:

*Þa sloz Þorðr ravðr a bac Þordi Sturlu syni oc hio medal herða honum met breið-oxi, sem honom var hægtz; oc bæit ecki, ok hafði hann hvarki brynio ne treyio. Enn er Sighvatr broðir hans sa þat, liop hann fram at Þorvallði Gizurar syni oc hio til hans.*⁸² (I, 237)

Det er ikke noe i scenen som antyder Guds inngrep. Islendingene var kristne og noen aspekter av kristen moral nevnes ofte i *Íslendinga saga*, særlig det at man ikke får kjempe i kirker og angripe prester, at man vil skrifte og be før døden, og i noen tilfeller også at det er ille å kjempe på helligdager. Men troen på at Gud bestemmer om seier i kamp – fordi vinneren alltid er den rettferdige – nevnes ikke i *Íslendinga saga*.⁸³

Men som i *Íslendinga saga*, også i *Hákonar saga* roses tapperhet, oftest med ord som *drengelig, djerv og tapper (drengiligr, djarfligr, vaskr)* – med den forskjellen at den roses i kollektive heller enn individuelle vurderinger, dvs. at den som regel tilskrives en stor gruppe uten navngitte representanter:

*(...) og var þar hinn fyrsti bardagi med Gautumm og Nordmonnum. Stadur vard aa bonndumm er þeir funndust og villdu varla fram. Sem Byrkebeinar sau þad, þa hlupu Byrkibeinar af hestumm og gengu fram diarfliga. Ribbungar sottu miog ad þeim, þuiat þeir hofdu marga menn vaska med sier. Þeir sottu so fast j firstu ad þeir felldu Eyrek Jgnar-backa merkis-mann bænda. Nu sau bændur ad Byrkibeinar bordust diarfliga. Hlupu þeir þa af hestum sijnum og fylgdu þeim vel.*⁸⁴ (Hs, cxlvi)

Her vurderes også begge sidene, dvs. også motstanderne, som djerve – på samme måte som i *Íslendinga saga* og f.eks. *Sverris saga*. Men til forskjell fra *Sverris saga* hånes ikke bøndene som ikke kampdygtige; de er mindre djerve enn hæren, men de kjemper godt etter å ha blitt oppmuntret av hærens tapperhet. Feighet og uheder foraktes også i *Hákonar saga*, og kan tilskrives både kongens hær, menigmenn og fiender:

*Þar fiell (...) meyr enn xiiij tiger manna, enn aller flydu þeir er epter voru af slittungumm. Enn Bene komst vndann med ljittinn ordstjir.*⁸⁵ (Hs, xxxiv)
(...) mestur þorri liðsins snere uot til skipa. Voru þeir sumer er eigi vissu ad konungrenn hefði

82 Da angreb Þórðr rød bagfra Þórðr Sturluson og huggede ham, da lejligheden var bedst, mellem skuldrene med en bredøkse; men den bed ikke, og dog havde Þórðr hverken brynje eller våbentroe. Da hans broder Sighvatr så det, løb han frem mod Þorvaldr Gissursson og huggede til ham (...) (Isl, iv)

83 Det som mest nærmer seg et uttrykk for tillit til Gud i en færlig situasjon, er Gissurs utsagn på bryllupet i Flugumýri om at han håper på at fred skal opprettholdes *med guds miskunnhet* (ÞsS, xxii). Dette har imidlertid langtifra ikke den samme ideologiske konteksten som i *Hákonar saga*.

84 Der blev det den første strid mellem gauterne og nordmændene. Bønderne stanset op, da de møttes, og vilde næsten ikke frem. Da birkebeinerne saa det, steg de av hestene og gik djervelig frem. Ribbungene søkte haardt ind paa dem; ti de hadde mange djerve mænd, og gik saa haardt frem i førstningen, at de fældte Eirikr Ignarbakki, bøndernes merkesmand. Men da bønderne saa birkebeinerne stride saa vel og mandig, steg de ogsaa av hestene og fulgte dem som bedst.

85 Der faldt 140 mand; men alle de, som var efter av slittungene, flygtet. Bene kom sig unda med liten hæder.

*aptur snuid, enn sumer hofdu eigi dreinng j serk ad filgia honum. Den største delen av hæren vendte dog ned til skibene.*⁸⁶ (Hs, cxxxvi)

Sjelden nevnes også individuell tapperhet i *Hákonar saga*:

*Ketill stavrr het hirðmaðr ok Eilifr dvergr hann var gestr. Þeir voro i lofthvsi eino ok vorðoz þar alla nottina sva drengiliga at varla finnaz dæmi til at ij menn hafi betr variz enn þeir. Enn Ribbvngar rvfv hvsin yfir þeim ok logðo þeir inn spiotvm ok fello þeir þar með drengskap.*⁸⁷ (Hs, cxviii)

Slike tilfeller forekommer her imidlertid mye mindre enn i *Íslendinga saga*. Det henger sikkert sammen med at selve konfliktene betraktes som kollektive saker i *Hákonar saga*. Feidene foregår allerede fra begynnelsen av *Hákonar saga* mellom grupper heller enn mellom enkeltpersoner og har bakgrunn i en konflikt som begynte lenge før sagaens begynnelse – striden mellom birkebeinere og baglere.⁸⁸ Etter hvert avsluttes striden mot baglerne, men framstillingen av de andre krigene mot opprørsgruppene er liknende.

Det er altså to faktorer i *Hákonar saga* som bestemmer over utfallet av kampen: Guds vilje og sveitenes tapperhet. Det gjøres en viss forbindelse mellom dem ved at den som tror på sin rettfærdighet og seier kan kjempe modigere, men ellers representerer disse to

86 Somme av dem visste ikke, at kongen var snudd om, men somme eide ikke mands mot nok indenfor skjorten til at følge ham.

87 Ketill Staur het en hirdmand, og Eilifr Dvergr en gjest. De var i en loftstue og verget sig vel og drengelig hele natten, saa det vel neppe findes døme til, at to mænd har verget sig bedre. Men ribbungene brøt hul i huset over dem og sták spyd ind, og der faldt de med drengskap.

88 Baglerne framstilles som fiender særlig i de første kapitlene når birkebeinerne må rømme fra dem med den nyfødte Hákon. Deretter fortsetter deres innflytelse ved at korsbrødrene i Trándheimr og erkebiskopen er Hákons motstandere – deres argument er at kongen må være ektefødt, men egentlig går deres hat til Hákon tilbake til striden med kong Sverrir. Det uttrykkes i scenen før kongevalget der baglerne også nevnes som fiender:

Skuoli Jall hafði það efne j síjnu mali, að hann villdi bjíða erkibiskups, er hann kíæme nordann. Og hofdu byrkibeinar það fyrer satt, að hann villdi að erkibiskup yrði að þui berr er Jall villdi að framm gengi. Þeir voru og sumer koorsbrædur og nockrer fleyre lærder mnn að giannann villdu fyrer-koma æatt Suerres kongs ef þeir mætti og þiona helldur odrum kongumm. (...) Epter það stod vpp Gregorius Jonsson lenndermadur, hann var frænni jalls, hann mælti so: «Braadumm aahlaupumm væri radligra rad að bedit være erkebiskups og so være hinngad stefnt ollumm vitrustum monnum j landenu. Og være þeira raad hofd vid soddann storædi». Þa suarar Aunundur merkis-madur: «Eigi mun oss byrkebeinum hæfa að bjíða langrædna byskupa að þessu mali, þuiat lijtt munu þeir fylgia logumm hinns heilaga Olafs kongs vmm þetta mal þegar nockur aa hlut j af ætt Suerris kongs. Þa er sa annar hlutur j þessu mali, er aullum er kunnegt, að baglar sitia j Vijk austur med mikinn her og kallast hafa kong yfer sier. Og ef þeir verda þess varir að vier sitiumm med hofudlausann her, og þo eigi saatter vor j millum, þa mun þeira eigi langt að bjíða. Og unu marger leikenn styrkia aa hendur oss. Enn lærder menn eru litler vorer viner og hofumm vier þa onngan til er fylgia vilie, enn fylgiumm oss sialfer medann Gud vill filgia oss». (Hs, xii)

Skúli jarl holdt frem, at han vilde bie, til erkebiskopen kom nordenfra; men birkebeinerne trodde for visst, at han vilde, at erkebiskopen aapent skulde ta ordet for det, som jarlen vilde ha frem. Det var og somme av korsbrødrene og nogen lærde mænd, som gjerne vilde lægge Sverris æt øde, om de kunde, og heller tjene andre konger. (...) Derefter stod Gregorius Jonsson, som var lendermand, op og sa : «Vi tænkte, at dette ikke skulde gjøres i slik skynding. Det var raadeligere at bie paa biskopen og faa de andre, biskopene og de klokere mænd i landet, stevnt hit for at høre deres raad i en slik storsak.» Da sa Ánundr merkesmand: «Ikke høver det os birkebeiner at bie paa biskopenes lange taler i denne sak; ti de vil litet ænse den hellige kong Óláfs lov eller landets tarv, saasnaat nogen av kong Sverris set har del i saken. Det er og det andet, som alle vet, at baglerne sitter øst i Viken med en stor hær og siger de har en konge over sig. Men hvis de blir var ved, at vi sitter med en hovedløs hær og endda er usams os imellem, saa blir det ikke længe at bie paa dem, og mange vil da styrke leken mot os. Men de lærde mænd er litet vore venner, og alle vi, som vil følge kongsetten, har da ingen andre at holde os til end os selv, saalænge Gud vil følge os.»

verdiene heller to ulike verdisystemer – det gamle helteidealet og den nye kristelige ideologien. Det er stort sett bare kong Hákons refererte tale som gir uttrykk for troen på Guds vilje i forbindelse med kamp, mens beundringen for tapperhet framstilles i narrativet, dvs. i handlingsskildringen, og betraktes som en felles verdi (se *Vedlegg 1*, del 4).

I beskrivelsen av høvdinge forekommer i *Hákonar saga* ofte lite konkrete uttrykk som *gjev*, *navngjeten* (*ágætr*, *göfugr*) og *en bra mann* (*goðr maðr*), som motsvarer den generelle høvdingkarakteristikken i *Íslendinga saga*. I begge sagaene fremheves også at en høvding er mektig, ættestor, rik og gavmild og uten falskhet, svik og urett. En høvding kan også i *Hákonar saga* beskrives som voldelig og ærgjerrig uten at det vurderes negativt. I *Hákonar saga* roses imidlertid også egenskaper som var typiske for det føydale samfunnet, som høviskhet og gode seder og troskap mot kongen. Det legges også større vekt på klokskap og heder – disse roses selvfølgelig også i *Íslendinga saga*, men heller i narrativet enn i karakteristikken. I karakteristikken av spanskekongens brødre forekommer enda mer aristokratiske egenskaper enn ved nordiske høvdinge: god ridder, stor veidemann.⁸⁹

Alminnelige folk beskrives nesten ikke direkte i *Hákonar saga*, og i de få tilfellene nevnes det at de er hendige eller evnelige. I narrativet fremheves det at de skal være trofaste mot kongen og djerve i forsvaret mot opprørsmennene.

Dersom vi skiller mellom personlige og upersonlige verdier, kan vi generelt konstatere at både kongen og alminnelige folk roses heller for de upersonlige verdiene som troskap til kongedømmet, tillit til Gud og ansvar for å verge monarkiet mot opprør, og dette uttrykkes oftest i narrativet eller referert tale, mens ved høvdingene fremheves de personlige verdiene: rikdom, suksess, makt og ætt, som uttrykkes mest i indirekte forfatterkommentar.

5.2.2 Høvdingportrettene i *Íslendinga saga*

Íslendinga saga er den eneste samtidssagaen som ikke er fokusert på bare én person (Nordal, 1998, 27). I noen avsnitt skildrer sagaen handlingen fra ulike perspektiver, slik at leseren kan identifisere seg med noen av protagonistene. Dette kan best granskes i forholdet mellom Sturla Sighvatsson og Gissurr Þorvaldsson. Allerede deres innføring i sagaen er bemerkverdig, for en spådom ved fødsel eller et navn som er viktig i ætten (Isl, viii, xxviii)⁹⁰ danner nesten inntrykk av en kongesaga. Sturla Sighvatsson og Gissurr framstilles som motsatte karakterer – hissighet og måtehold stilles i kontrast. Dette vises allerede tidlig i sagaen i nøkkelsenene fra deres ungdom, slik at alle deres handlinger og avgjørelser i voksen alder kan oppfattes som psykologisk motiverte. Ifølge Nordal er dette også et typisk

⁸⁹ Eksemplene se *Vedlegg 1*, del 5

⁹⁰ Nøkkelsenene se *Vedlegg 1*, del 6

kongesagatrekk: «(...) it is a convention... in the kings' sagas to shed light on the hero's character by depicting him as a young man in action.» (Nordal, 1998, 55)

Sturlas utålmodige, voldelige karakter avsløres i hans første konflikt (Isl xli). Den unge Sturla vil prøve et dyrebart sverd som bonden Þórvarðr eier. Han tar det uten å be om lov, men husets folk forsøker å forhindre det. Det fører til slåsskamp, og Sturla sårer bonden; Sturla styres av vrede og kjemper veldig uforsiktig:

Sturla hafði avxina Sveðio i handar-krika ser. Tok hann þá til hennar ok reiddi hana vpp ok reð til Þorvarþz, en hann gaði eigi, hvart fram horfði aa avxinne, ok kom hamarrinn i hafjud Þorvarði, ok spracc miok firir, enn havssinn rifnaði; fell Þorvarðr i ovit ok laa lengi sem davör.⁹¹ (Stu I, 318)

Sighvatr bebreider Sturla stort, deretter tilgir han ham imidlertid ganske lett. Scenen viser Sturlas hissighet, belyser hans forhold til faren og antyder hans framtid i forbindelse med Gissurr som senere eide sverdet (jf. Nordal, 1998, 55-58). Scenens betydning framkommer altså bare senere i sagaen, noe som viser sagaens innviklede komposisjon. Den voksne Sturla beskrives eksplisitt som voldsom (Isl, lxxvii), men det vurderes helst positivt:

Hann hafðe margt ravskra manna með ser; gecc þá skiott við rað hans, skorte hann ok eigi fe; gerðizt hann ofsa-maðr mikillok enge iafnaðar-maðr.⁹² (Stu I, 446)

Det fremheves også at Sturla var en populær høvding, noe som er ytterst viktig i vurderingen av personene i *Íslendinga saga*. Han oppnår anerkjennelse for å være streng, men velvillig:

(...) oc lagðiz sa orðromr aa, at engi flokkur hefði iafnvspakr verit, sem sa er fylgði Tvma Sighvats syni ok hann sialfr, enn engi flokkur þotti betr siðadr vera, en sa er Sturla hafði; lagði hann vel til oc all-gegnliga þessa mala, ok fekk af þi mikla vinsæld svör þar.⁹³ (Stu I, 349)

Motsetningen mellom Sighvats negative vurdering av sønnens handling og forfatterens positive bilde av protagonisten kan antyde at Sturla Sighvatssons hissighet kommer til å ødelegge ham, enda han er en flott høvding. Det er en betraktelig kontinuitet i karakterskildring av Sturla; hans vesentligste egenskaper gjør seg stadig mer gjeldende. Dette fremheves igjen i Sighvats kommentarer og i kontrast til Gissurr. Det er Sturlas hissige, uaktsomme karakter som etter hvert fører til hans fall – han mangler ikke evner, men det er ikke nok.

Þeir riðu út um Álptavatn ok höfðu heldr djúpt. Var Sturla heldr ófrýnn, en Gizurr var inn kátasti ok reið um kveldit út til Reykja. (...) Þat er søgn Gizurar sjálfs, at þá er þeir námu stað i hrauninu fyrir ofan Álpta-vatn ok sátu á baki, ok þagði Sturla svá um hrið. Ok er svá hafði verit um stund, mælti hann: «riðum enn»! Hefir Gizurr þá helzt grunat, hvárt Sturla efaðiz þá eigi, hvern veg hann skyldi af gera við hann ok enn fleiri menn aðra.⁹⁴ (Stu I, 506)

91 Sturla holdt øksen Svedja under sin arm; den greb han og svingede den mod Þórvarðr, uden at bryde sig om enten eggen eller bagsiden vendte frem; øksenakken ramte Þórvarðr i hovedet og tilføjede ham et stort hudsår; hjærneskallen rævnede og Þórvarðr faldt i besvimelse og lå længe som død. (Isl, xli)

92 Han (Sturla) havde mange raske folk om sig, og hans indflydelse voksede hurtigt, da han heller ikke manglede penge; han viste sig som en voldsom og hensynsløs mand. (Isl, lxxvii)

93 Det var den almindelige mening, at ingen flok havde været så voldsom som den, der førtes af Tumi Sighvatsson, og ligeså han selv, men ingen flok holdt bedre mandstugt end den, som Sturla førte; han optrådte i denne sag velvillig og godt og blev meget afholdt der sydpå. (Isl, liv)

94 De red gennem søen Apavatn og fik temlig dybt vand. Sturla var temlig barsk, men Gissurr var overmåde

Sturla har tilsynelatende vunnet seier denne gang, men hans melankoli fortsetter fordi han føler at hans avgjørelse var altfor rask, ubetenkt og ikke riktig. Gissurr har derimot langvarige planer.

Den unge Gissurr presenteres også i en nøkkelscene (Isl, lxi). Þorvaldr presenterer sine barn for Sighvatr og han roser dem. Så presenteres Gissurr:

(...) stoð Gizorr fyrir þeim frami, ok heilt Þorvaldr i hendr honum ok mælti: «her er nú astin min, Sighvatr bonði! Oc þat þætti mér all-miklo mali skipta, at þet litiz giptv-samliga aa þenna mann.» Sighvatr var vm far, oc horfði aa hann langa stvnd. Enn Gizvrr stoð kyrr ok horfði einarðliga aa moti Sighvati. Sighvatr tok þa til orða, oc helldr stutt: «ekki er mér vm ygli-brvñ þa.» Ok er Sighvatr tok þannog þesso mali, hvarf Þorvaldr af þesso tali.⁹⁵ (Stu I, 367)

Gissurr virker alvorlig, kanskje målbevisst, men besindig, en ren motsetning til den lettsindige Sturla. Samtalen følges av en annen dialog mellom fedrene og en usedvanlig direkte forfatterkommentar som forutsier framtidens begivenheter:

Ok aðr þeir Sighvatr skildv, stígv þeir af baki; reððv þeir þa margt vm vinattv sína. Þá mælti Sighvatr: «þess vil ek bidia þig Þorvaldr, at við gætím sva til með sonvm occrvm, at þeir helldi vel vinattv með frendsemi.» Þorvaldr leit niðr fyrir sik, ok helldr aahyggiosamlega, ok mælti: «gætt man, meðan við lífvm baðir.» Þetta virþiz monnum hin mesta spa-saga, at þi sem síþar varð, því at Þorvaldr var salaðr, þa er Apavatz-for var.⁹⁶ (Stu I, 367)

Gissurr innføres i handlingen igjen som en voksen mann (Isl, xcii). Karakteristikken er nokså omfattende, men mest bemerkelsesverdig er påstanden om at han ikke var en voldsom mann, noe som står i en klar motsetning til framstillingen av Sturla. Det samme, at Gissurr ikke var en voldsom mann, fremheves igjen i en direkte sammenlikning med Kolbeinn etter slaget på Örlygsstaðir (Isl, c):

Vóru þa enn uestan-menn flettir aa laukuls-aar backa af fylgdar-monnum Kolbeins, enn sumir voro barðir. Munndv þeir fengit hafa hinar mestu hrakningar, ef eigi hefði Þorsteinn Ions son ok Vaz-dælir hólpit þeim. Var Kolbeinn i aullu snarpari enn Gizurr eptir fundinn.⁹⁷ (Stu I, 533)

Det er imidlertid i en åpenbar motsetning til skildringen av Gissurs usedvanlig brutale oppførsel i selve slaget (Isl, xcix). Han finner Sturla Sighvatsson utmattet og dekket med skjold, men han uttrykker glede over å ha fått tak i ham og hugger til ham flere ganger.

munter og red om aftenen til Reykir. (...) Gissurr har selv fortalt, at da de stansede i lavaen ovenfor Apavatn og sad til hest, tav Sturla en tid, indtil han sagde »lad os ride videre«, og da formodede Gissurr snarest, at Sturla var tvivlrådig om, hvad han skulde gøre med ham og flere andre mænd. (Isl, cxcv)

95 Gissurr stod foran dem og Þorvaldr holdt ham i hænderne, idet han sagde: »her er nu min yndling, Sighvatr bonde, og det vilde være mig af største betydning, om du mener, at lykken vil følge ham«. Sighvatr svarede ikke, men betragtede ham i lang tid. Gissurr stod rolig og så uforskrækket på Sighvatr. Endelig tog Sighvatr til orde temlig uvenlig: »jeg holder ikke af de rynkede bryn«. Da Sighvatr tog sagen således, opgav Þorvaldr denne samtale. (Isl, lxi)

96 Før han og Sighvatr skiltes, steg de af hestene og talte da meget om deres venskab. Da sagde Sighvatr: »det vil jeg bede dig om, Þorvaldr, at vi ser vel til, at vore sønner overholder venskab og frændskab godt«. Þorvaldr så ned for sig noget bekymret og sagde: »så længe vi lever, vil det blive overholdt«. Dette forekom folk at være en mærkelig spådom, efter hvad der senere tildrog sig, ti Þorvaldr var død, da Apavatsfærden indtraf. (Isl, lxi)

97 Da blev igen vestlænderne plyndrede ved bredden af Jøkelså af Kolbeins følgesvende, og nogle blev pryglede. De vilde have lidt den største overlast, hvis ikke Þorsteinn Jónsson og Vatsndølerne havde hjulpet dem. Kolbeinn var i alle henseender voldsommere efter kampen end Gissurr. (Isl, c)

Beskrivelsen av den overdrevne iveren ved drapet på Sturla antyder at Gissurr følte en stor fornøyelse ved å drepe, noe som ikke forekommer andre steder i sagaen:

Þat segia menn þeir, er hia voro, at Gizurr hliop baaðvm fótum upp við, er hann hio Sturlu, sva at lopt saá milli fotanna ok iardarinnar. Þa lagði Klængr Bjarnarson i kuerkr Sturlu, i þat saár er þar var aaðr, ok vpp i munninn; var allt saarit sva mikit, at stinga maátti i þrimr fingrvm. Þa kom Einarr Þorualldz son þar ok sagði laat Sighvats. «Ecki tel ek at þvi», segir Gizurr. Aunundr biskups-frænndi skar punng af Sturlu ok feck Gizuri. Annarr maðr dró gull af fingri honum, þat er aatt hafði Sæmundr i Odda, dauckr steinn i, ok grafit aa inn-sigli. Gizurr tók gullit ok vaápn Sturlu.⁹⁸ (Stu I, 529)

Hvis Gissurs unødvendige brutalitet ble vurdert i saganen, ville det sikkert vurderes negativt. Det er imidlertid bemerkelsesverdig at det ikke vurderes i det hele tatt, noe som sikkert ikke er tilfeldig. Likevel danner framstillingen et negativt bilde av Gissurr; det samme er tilfellet også når Gissurr sviker Urækja og Sturla og ikke holder sine forliksløfter (Isl, cvii). Forræderi fordømmes i alle situasjonene i sagaen, og her bebreides Gissurr også eksplisitt for sin oppførsel, mens hans svar også uttrykker hans arroganse og dermed stiller ham i et negativt lys:

Biskuparnir ok Brandr aabóti bregðaz miok reiðir við þetta ok kalla hin mestu svik við sik giør ok alla þa, er hlut aáttu at þessum maálum. (...) Siguarðr biskup ok Brandr aabóti aa-mælltu Gizuri miøk vm þessar maala-lyktir, at honum hefði illa farit. Gizurr suarar sua, kuað aá aullu auðru meiri mein sjá enn þessv.⁹⁹ (Stu I, 571)

Det vil si at Gissurr skildres forholdsvis negativt i narrativet, men utpreget positivt i kommentaren, på en liknende måte som Skúli i *Hákonar saga* (jf. nedenfor). Også i dette tilfellet må motsetningen mellom forfatterkommentaren og narrativet skyldes en bevisst tendens som med all sannsynlighet har dypere grunnlag enn personlig tilslutning. Sagaen ble formodentlig skrevet i perioden da Gissurr var jarl på Island og Sturla hadde forlikt seg med ham og blitt hans lendmann, og denne forpliktelsen kan ha ført til at Gissurr generelt framstilles positivt til tross for at han hadde et stort ansvar for Sturlungenes fall. Men først og fremst trengte Sturla å framstille en «modellhøvding», ikke et ideal fra gullalderen, men en samtidshøvding som kunne stå i kontrast til samfunnssystemets forfall. Og det måtte være Gissurr, for det var han som til slutt seiret og vant makten over Island. Gissurs seier presenteres først og fremst som psykologisk motivert – Gissurr hadde evnene og egenskapene som en høvding i den nye vanskelige tiden måtte ha, men som hans motstandere manglet.

98 Folk, som overværede dette, fortæller, at Gissurr sprang med bægge fødder i vejret, da han huggede til Sturla, så at man så luften mellem fødderne og jorden. Derpå stak Klængr Bjarnarson Sturla i kværken, i det sår, som var der i forvejen, og op i munden; det hele sår var så stort, at man kunde stikke tre fingre i det. Da kom Einarr Þorvaldsson til og forkyndte Sighvats død. »Det beklager jeg ikke«, svarede Gissurr. Önund biskopsfrænde skar Sturlas pung af og gav den til Gissurr. En anden mand trak af hans finger en guldring, som Sæmundr i Oddi havde ejet, der var i den en mørk sten med indgravet signet. Gissurr tog ringen og Sturlas våben. (Isl, cxcix)

99 Biskoppen og abbeden blev herover meget forbitrede og sagde, at dette var et groft bedrag mod dem og mod alle, som havde taget del i disse anliggender. (...) Biskop Sigvarðr og abbed Brandr dadlede Gissurr meget for denne afgørelse og sagde, at han havde opført sig dårlig. Gissurr svarede, at der forekom ham mindst af alt at være sket nogen skade herved. (Isl, cvii)

Derfor stilles han stadig så eksplisitt i kontrast med Sturla som også var en fremragende høvding, men manglet de avgjørende kvalitetene som måtehold og framsynthet. Som jarl framstilles Gissurr også som en populær høvding som folk er villig til å støtte (ÞsS, lxiv), noe som fremdeles var viktig. Dessuten må Gissurr ha hatt lykken med seg til å overleve alle angrepene, medtatt Flugumýri-brannen, og lykken må ha en liknende betydning her som i *Sverris saga*, enda det ikke fremheves i framstillingen som ikke fremmer Sverris kongeideologi. Framstillingen av Gissur skal illustrere høvdingtypen som Island trenger – sterk og streng, men ikke altfor voldelig og selvisk. Sturla kan ha avveket fra dette idealet i scenene som han hadde sterkest personlig tilknytning til, særlig i og etter Örlygsstað-slaget, og skildret Gissurr mer negativt enn det skulle være ønskelig, men slike avvik er forståelige med hensyn til Sturlas personlige tendens.

5.2.3 Høvdingportrettene i *Hákonar saga*

Den første scenen etter kong Hákons fødsel henviser til saker som ligger utenfor den enkelte sagaens ramme ved å sammenlikne den unge Hákon med Óláfr Tryggvason:

Sva hafa vitrir menn sagt, at þat hafi líkaz verit, vas þat ok erfiði er birkibeinar hófðv j þessari ferð, með otta þeim er þeir hófðv af sinvm vvinvm, aðr þeir kemi með konungs-son norðr j þrandheim, þui vasí ok erfiði er Olaftr trygva-son ok astriðr móðir hans fengv j sinvm ferðvm þa er þav flyðu af Noregi austr til suiþioðar fyrir ríki Gunnhilldar konunga móður ok sona hennar. (...) En eckí megu menn nv þat vndraz þott allzvalldandi guð hafi frammar ueitt sína miskunn þeim konunga-sonum Olafi trygva-syni ok hakoní, er her er nu af sagt, ok frelsta þa af valldí sinna ovina til mikillar fregðar sem hann hafði huerntvegia skipat, anan til þess at hefía at upp-haft kristníní j Noregs-uelldí, en anan til þess at styrkia hana frammar enn engí anar Noregs-konungr með hinum Olafi konungi (...)¹⁰⁰ (Hs, iii)

Sammenlikningen med den hellige kongen og framstillingen av hvordan alle bøndene vil hjelpe barnet og følge med ham i uværet danner nesten en *myte* om Hákons lykke på ferden, hans ætteopphav og hans betydning for Norges framtid. Selve ordet *konungssonr* opptrer i kongesaga-sjangeren først i *Sverris saga* (Knudsen, 2013), noe som illustrerer utviklingen av oppfatningen av monarkiet i forhold til eldre kongesagaer.

Hákon som barn presenteres i flere scener som klok, vittig, veltalende, from og fredsommelig, og det fremheves at han var avholdt. Disse aspektene utpreger ham også gjennom hele livet. Som nøkkelscener fra barndommen vil jeg nevne to avsnitt. Det første viser Hákons tillit til Gud, noe som senere preger hans avgjørelser og argumenter gjennom

¹⁰⁰ Saa har kloke mænd sagt, at den møie og det stræv, som birkebeinerne hadde paa denne færð, tillikemed den frygt, som de hadde for sine uvenner, før de kom med kongssønnen til Trándheimr, mest har været at ligne med det som Óláfr Tryggvason og hans mor maatte taale paa sine færder, da de flygtet fra Norge øst til Svitjod for Gunnhildr kongemor og hendes sønner. (...) Ikke kan en nu undres over, at den almægtige Gud saa framifraa har vist disse kongssønner, Óláfr Tryggvason og Hákon sin miskund, som her nu er sagt, og frelst dem fra deres uvenners vold til saa stort navn, som han hadde tiltænkt dem begge, den ene til at reise fra først av kristendommen i Noregsvælde, og den andre til at styrke den mere end nogen konge i Norge næst efter den hellige kong Óláfr (...)

hele sagaen. En gammel birkebeiner blir sint på Hákon fordi kongedømmet blir fradømt ham, men den unge Hákon stoler på Guds rettferdighet:

Sueinninn suarar sem vitur borenn madur: «ver ecki mier reidur Helgi minn, sagdi hann, gef ecki ad þessu gaum þviat vantt er ad sia huorrt sa domur mun halldast edur ecki, þviat þar var einnginn minn vmmbodz-madur ad suara af minnj hendi». Helgi sa til suennsinns og mællti: «Huor er þinn vmmbodz-madur?» Hann suarar: «Allsvalldanndi Gud og hinn heilagi Olaafur kongur, þeim hef eg fengid mitt mal j hendur, og þeir skulu sia hlut til handa mier vmm landa-skipti og alla adra hamingiu.»¹⁰¹ (Hs, vi)

Hákons gudsfrykt og visdom framstilles i referert tale, men det er et klart indirekte uttrykk for kongeideologien som presenterer kongen som utvalgt av Gud.

Den andre nøkkelscenen der den unge Hákon ikke vil hisse birkebeinerne mot hverandre, presenterer ham som en fredsskaper. Samtidig fremheves igjen hans tillit til Gud:

Kongsson suarar: «Miog emm eg bernnskur vnder slijk storraedi ad ganga. Er þad eigi sannligt ad eg beriumst moti byrkibeinum þviat þad veit eg sannliga, ad þad er fiodi byrkibeina, er all dri skilst fra Jnnga kongi, og er þad oradligt ad etia þeim samann, er aller ætti einns skialldar ad vera. Vil eg helldur hins bijda, er Gud gefur micr slikt af minni fodurleifd sem hans er vilie til, huorinn tijma sem þad kemur framm, og er þess einngin von, ad eg reyse neinn herflock j Noregi, ad so skipudu sem nu er.»¹⁰² (Hs, x)

Hákon skildres som fredsommelig også som voksen, særlig i forbindelse med moralske aspekter. Han vil føre krig for å verge retten, men krever at unødvendig kamp og brutalitet skal unngås. Når det er strid blant mennesket, skiller kongen dem som slåss og forliker dem (Hs, xviii), og i krig krever han hederlig oppførsel av sine menn:

Adr þeir fere or benum bað konungr þa æigi leingra fara norðr en þeim væri uhett. Hann bauð .eim at hallða uel kirkiu-frið sua sem allt forellre hafde gert.¹⁰³ (Hs, ccviii)

Med all sannsynlighet var kongens forfedre ikke alltid så moralsk rene som det hevdes her. Men forbindelsen med dynastiet, ikke minst når det gjelder dyder, er en del av kongeideologien.

Ved siden av kongens fredsommelighet og gudsfrykt fremheves også hans ærlighet. Han holder alltid sine løfter, også i forhandlingene med sine fiender: *Þetta bar hakon kongr fyrir uini sína ok radgiafa en huad sem lagdi til þa uar þat ei kongs hattur at hallda ecki ord sin (...)*¹⁰⁴ (Hs, ccxcviii). Kongens motstandere skildres derimot ofte som sveikefulle og upålitelige: de

101 (...) Gutten svarte som en klok og voksen mand: «Vær ikke vred paa mig, Helgi, og æns ikke slikt! Ti det er ikke let at se, at den dom kan gjælde, for der var ingen ombudsmand til at svare paa mine vegne.» «Hvem er din ombudsmand?» sa Helgi og saa paa gutten. Han svarte: «Gud og den hellige Maria og den hellige kong Óláfr; dem har jeg git min sak i hænde, og de skal se til, at det ikke blir gjort mig uret ved landeskifte eller andre gode ting.»

102 Men kongssønnen svarte: «Jeg er meget barnslig til at være med paa slikt storraad; det vilde heller ikke være ret, at jeg stredes mot birkebeinerne. Ti det vet jeg for sandt, at det er en stor mængde av birkebeinerne, som ikke vil skilles fra kong Inge, og det er ikke raadelig at hidse dem mot hverandre, som alle skulde være under ett skjold. Jeg vil heller bie, til Gud gir mig slikt av min farsarv, som han i sin miskund vil, hvad tid det end blir. I maa ikke vente, at jeg skal reise nogen hærflok i Norge, slik som det nu staar.»

103 Før de for fra byen, talte han med dem og bad dem fare saa langt nord, som de kunde, uten at vaage sig ut, og bød dem at holde kirkefred [og kvindefred], slik som hans forfædre før ham hadde gjort.

104 Kongen bar dette frem for sine venner og raadgivere. Men hvad end de andre sa, saa var det ikke kongens sed ikke at holde sit ord.

sender falske budskap og holder ikke avtaler. Ribbungene kommer ikke til et avtalt sted til slag, de ville bare lure kongen dit for å kunne herje andre steder, og det fremheves at det ikke er første gang de har brutt løftene: *Enn Ribbvngar helldo þenna stefnvstað sem þeir höfðu aðra aðr halldit, svaat engi þeirra var þar kominn moti Birkibeinom*¹⁰⁵ (Hs, cxxxiv). Ribbungehövdingen Knútr lover å komme på et forliksmøte med kong Hákon, men istedenfor planlegger han et angrep. I dette tilfellet fremheves hvor forskjellig han er fra sin far: *Herra Knutur hafði þa raad med honndumm þad er allðri hafði slijkt Hakon Jall fader hans og mikil suik filgdu. (...) Og mundi hann þar hafa firer-komed micklumm styrk kongs aa Vpplonndumm ef ecki være meire myskun Gudz enn truleikur þeira*¹⁰⁶ (Hs, clv). Sigurðr ribbung skildres som forliksbryter da han inngår forlik med kongen og er hos jarlen, men rømmer og gjenforener seg med sine tilhengere og fortsetter med ufred (Hs, xcix-civ). Mens kongens hær aldri skader sakesløse folk, skildres opprørsmennene også som tyver og ranere (Hs, xxxiii o.fl.). Kontrasten mellom kongen og hans motstandere brukes som et litterært middel som får kongens dyder til å stå tydeligere fram.

Kongens gudstro, fredsommelighet og sannferdighet fremheves konsekvent gjennom hele sagaen, men en helhetlig og omfattende karakteristikk av kong Hákon forekommer bare i sagaens nestsiste kapittel (Hs, cccxxxii), etter hans død. Mens den oppsummerende karakteristikken i *Íslendinga saga* oftest står før skildringen av protagonistens viktigste handlinger, slik at den skal forklare motivene for handlingene, er karakteristikkens funksjon i *Hákonar saga* annerledes – den fullfører og bekrefter bildet av den rettferdige kongen som dannes gjennom hele sagaen. Det er ikke et bilde av Hákon som en individuell personlighet, heller et forbilde av en ideell konge. Forbildet konkretiseres – både i hele sagaen og i epilogen – ved at alle dydene tilskrives kong Hákon:

*(...) bliðr madr var hann vid fataka menn ok þurftuga suo at allðri var hann i suo þungv skapi at ecki suaradi þeim blidliga. Hann var tigulegr ok latgodur þa er hann sat med odrum höfðingium, hugatlatur ok veglatur sniallur mdr ok veltaladur a þingum. Manna var hann vitraztur bæði til laga ok radagerda. Þat mællto þeir vitrir menn er sender voru til hans af odrum höfðingium, at þeir hefði allz engan höfðingia set þann er þeim þætti helldur vera bæði kongr ok herra ok félagi.*¹⁰⁷ (Hs, cccxxxii)

Den sistnevnte setningen henviser også til Hákons andre, mer personlige roller, men den sier ikke noe konkret om hans opptreden, så den uttrykker heller den generelle meningen om at en god konge også bør være vel likt i selskap. Dessuten følges den umiddelbart av en oppregning

105 Men de holdt dette stevnested, som de før hadde holdt sine andre løfter, slik at ingen av dem var kommet for at møte birkebeinerne.

106 Herr Knútr hadde da et raad for haanden, som det fulgte meget svik med, og som aldrig hans far, Haakon jarl, vilde ha brukt. (...) Han vilde der ha ødelagt meget av kongens styrke paa Oplandene, der som ikke Guds miskund hadde været større end ribbungenes troskap.

107 (...) Han var mere gladlyndt, raskere og livligere end nogen anden og blid mot fattige og trængende, saa han altid svarte dem venlig, om han end var aldrig saa tung i hugen. Han var, som det sømmer sig for en konge, høvisk, naar han sat med andre høvdinger, venlig og værdig, ordsnild og veltalende paa tinge. Han var den lovkyndigste og klokeste i raadslagning. Kloke mænd, som var sendt til ham fra andre høvdinger, sa, at de aldrig hadde set nogen høvding, som mere tyktes dem at være baade konge, herre og kamerat.

av de gode gjerningene som kongen utførte for landet. Det som fremheves er lovgivningen som bl.a. avskaffet blodhevn (Hs, cccxxxii), arbeid for å fremme kristendommen, og byggverk, både kirkelige og verdslige (Hs, cccxxxiii). Til tross for at kongens karakteristik i epilogen, dvs. forfatterkommentaren, er veldig konvensjonell, finnes det ikke noen betydelige motsetninger mellom kommentaren og narrativet, unntatt de narrative avsnittene og strofene som framstiller kongen som en kriger. Ellers fremheves hans kongelige dyder og hans institusjonelle rolle også i narrativet. Det at han i noen avsnitt også skildres som krigsherre, betyr ikke nødvendigvis at framstillingen er inkonsekvent typologisk. Sturla vil framstille en *rex iustus* som fremmer folkets og statens interesser, også med hærmakt dersom det trengs; skildringen av Hákon motsvarer ikke den gamle typen krigsherre som fremmer sine individuelle interesser. Bare stilen i noen kampscener minner om de gamle kongesagaene; kampen skildres med nøye detaljer og med vekt på individuelle krigeres innsats. Det kan delvis skyldes at Sturla ikke ville helt avvike fra sjangermønstrene, delvis at mange av Sturlas informanter visst beskrev krigen på den måten. Den fromme oppdragsgiveren Magnús ønsket imidlertid at hans far skulle framstilles som en fredsskaper og forener av landet, noe som sagaframstillingen også gjør.

Skúli presenteres ikke i en innledende nøkkelscene, men det er bemerkelsesverdig at første gang hans tale gjengis i sagaen, snakker han om tronarv og makt:

*«Dier hafed heyrtt, sagdi hann, sottarfar kongsinns broder mijns, ad megn hans er minna, enn vor vilie stædi til. Og ef Gud kallar fra oss vornn aastvin, þa þurfumm vier heilla rada huornn vær skulum til kongs taka epter hann.»*¹⁰⁸ (Hs, ix)

Det er ikke noe forræderi i akkurat dette utsagnet, men det belyser Skúlis maktlystne karakter på en liknende indirekte måte som f.eks. Sturla Sighvatssons hissighet avsløres på i *Íslendinga saga*. I senere deler av *Hákonar saga* gir narrativet imidlertid et åpenbart negativt inntrykk av Skúli. Han framstår som en svikefull mann som egger kongens venner til uvennskap helt til den ene drepes sakesløst av en annen. Skúli beskyldes nokså eksplisitt for dette: (...) *ok fannz honum sua j orðum jarls at honum þetti eigi uer et þessa ueri hefnt a Andresí.*¹⁰⁹ (Hs, lxxii), men drapsmannen straffes bare mildt, for *þess völd gengv meir til er baða þa villdi feiga.*¹¹⁰ (Hs, lxxiii). Skúli tar til seg voldsmenn og forbrytere som er på flukt fra kongen (Hs, cxciv), men han lar kongens sendemenn drepe nådeløst og brutalt, uten at de forbrøt seg mot ham; de er forsvarsløse, men de får verken grid eller kirkefred (Hs, cii). Han lar også kongsmenn drepe

108 «I har hørt om min brors sykdom, at hans kræfter er mindre, end vi gjerne vil det. Men hvis Gud kalder vor kjære ven fra os, da trænger vi gode raad om, hvem vi skal ta til konge efter ham.»

109 Jarlen sa ikke stort dertil, men en kunde merke, at han ikke syntes, det vilde være værre, om dette blev hevnet paa Andres.

110 (...) den, som hadde voldt dette, var likesaa meget den mand, som vilde begges død.

hemmelig, noe som er mye verre enn åpen krig (Hs, ci), og han bebreides bittert for det av kongen: *Sidan sendi hann menn a alla vegha fra ser ok let drepa eiðsuara beggia ockarra huar sem þeir voru staddir, sua at eigi helldu þeim kirkiur helldr enn fíos.*¹¹¹ (Hs, ccxxix)

I sterk motsetning til narrativet vurderes Skúli rent positivt i forfatterkommentaren – der framstilles han som en gavmild og avholdt høvding, en skikkelig god kristen og en høvisk og veltalende styrer:

*Skuli hertugi var miógh harmdaudi aullum sínum vínun. Hafði hann mart til þess at sua matti vera, fyrst bliðo ok goðar viðruistír þar með milldi ok aurleika sua at hann sparði nærr óngan lut við sína menn. Mógum mónnum gaf hann nafnbætr eðr feck goð kuðnföng, eðr kom til annars þroska ok varð hann af sliku miök vinsæll. Skuli hertugi gaf bæinn a reíni foðrleifð sína til klaustrs ok let þar reifa agiætt steinmusteri ok síðan let hann þar vera nunnv-klaustr ok laghöi þar til storfé. Margir lutir eru aðrir at segja fra athófnun hans þeir sem afbragðiligir voru, þott her se ecki ritaðir. Skuli hertugi var haarr maðr ok grannuaxinn ok líoss i andlíti, eyghör forkunnar vel. Allra manna var hann kurteisaztr ok hæferskaztr. Hann var sníallr maðr ok uel talaðr a þingum. Flesta luti hafði hann þa með ser sem fríða skylldo goða hófðingia.*¹¹² (Hs, ccxlii)

Skúlis opprør betegnes i forfatterkommentaren som en ulykkelig feil som en framifrå mann gjorde: *Ok þat mundi mælt hafa verit ef ecki hefði þat vgiptv-aar yfir hann komit er hann lifði síðaz at ecki hafi sa maðr fæðz I noregi at betr hafi mannaðr uerit, þeira er eigi voru komnir af sialfu langfeðgatali konunganna*¹¹³ (Hs, ccxlii). I narrativet fordømmes den imidlertid som et forræderi begått av en mann av svikefull natur:

(...) *Hans agirnd gekk of miok eptir þeim er skrauk ok hegoma tauladv fyrir honum. Hann let þa stefna eyraþinnng (...)*¹¹⁴ (Hs, cxcviii)

I vurderingen av Skúli er det størst motsetning mellom forfatterkommentaren og narrativet; forfatterens motiver for dette er uklare. Det er usannsynlig at kong Magnús ville hedre sin fars verste motstander, ikke engang av hensyn til sin mor, Skúlis datter. Noen forskere formoder at det var en tettere maktpolitisk forbindelse mellom Skúli og Sturlungene enn den som uttrykkes i sagaene (jf. Einarsdóttir, 1992) og at Sturla også var en skjult sympatisør av Sturlungenes allierte. Det er mulig, men i alle fall skjuler Sturla det i sagaene

111 Siden har han sendt mænd fra sig allevegne baade syd og nord op til Oplandene og latt dræpe vores begges edsvorne mænd og sverdtakere, hvor de fandtes; slik har han øvet nidingsverk paa sakesløse mænd, som like gjerne vilde tjene ham som mig, og som ikke ventet sig nogen fare, saa at kirke ikke berget dem mer end fjøs.

112 Mange sørget over hertug Skúlis død, og særlig hans venner, ti han var meget vennsæl. Han hadde ogsaa meget ved sig, som gjorde det: først blidhet og venlighet i omgang, og dertil gavmildhet og frikostighet, saa at han ikke sparte noget for sine mænd. Han gav mange mænd navnbøter eller lot dem, som søkte til ham, faa gode giftermaal eller paa anden vis komme til trivsel, og av slike ting blev han meget vennsæl. Hertug Skúli gav gaarden Rein, sin farsarv, til et kloster og lot der reise en gjæv stenkirke og satte der et nonnekloster og gav dertil stormeget gods. Mange andre framifraa ting kunde ogsaa fortælles fra hans liv, endda de ikke er nævnt her. Hertug Skúli var at kalde for en høi mand og grannvokset, han hadde lysbrunt, stort og fagert håar, regelrette drag, lyst ansigt og framifraa vakre øine. Han var den fineste og mest høviske mand, maalsnild og veltalende paa tinge. Han hadde de fleste av de ting ved sig, som skulde pryde en god høvding.

113 Og hvis ikke det sidste ulykkesaaret, som han levde, var kommet over ham, saa vilde folk ha sagt, at det ikke hadde været født en gjævere mand i Norge av dem, som ikke var kommet av selve kongeaetten.

114 Hans egen hug samtykket altfor meget med disse mænd, som raadde ham til ugagn og unytt. [Og tilslut drev hans egen æresyke og de andres fortaler ham] til at stevne Øreting (...)

og sier lite mer enn at Skúli var Sturlungenes venn, så han ville sikkert heller ikke uttrykke eventuelle politiske tendenser eksplisitt i vurderingen av Skúli. En mindre åpenbar grunn til motsetningen kan være at Sturla indirekte ville ta avstand fra kongeideologien i *Hákonar saga*. Skúli beskrives som en klassisk høvding: sterk, evnerik og gavmild, men arrogant og hard mot folket. Derfor er Skúlis skildring ikke bare livligere ved sagakriteriene enn Hákons, men helst også mer i samsvar med verdiene til en islending som hele livet støttet høvdingene som hadde best utsikt til seier. I narrativet kan imidlertid det at Hákon vinner over Skúli ha en symbolsk betydning: Det gamle høvdingidealet erstattes av *rex iustus*-idealet.

5.2.4 Dyptgående psykologisk karakteristikk

Karakteristikken og holdningsskildringen kan uttrykkes som en protagonists mening (jf. ovenfor), men også i form av en helt direkte forfatterkommentar – Kålund mener at jeg-subjektet henviser til forfatteren Sturla – eller en kombinasjon av personlig mening og indirekte forfatterkommentar:

*Reið Sturla aa lötum hesti, er Alftar-leggr var kallaðr, allra hesta mestr ok friðazstr. Hann var i ravðri holfv oc hygg ek, at fair mani set hafa ravsklegra mann.*¹¹⁵ (Stu I, 411)

*Enn Ormi þotti gott lofit, þott hann væri manna vlikligazstr til (...)*¹¹⁶ (Stu I, 466)

*Um sumarit Jakobs messo anndaðiz Hallueig Orms dóttir i Reykiaholti, ok þotti Snora þat allmikill skaði, sem honum var.*¹¹⁷ (Stu I, 550)

*Abote fann Jall j Hamrj og sagdi honum kongsbod. Tok Jarll þa viturligt rad ad hann nadi þeim bodum sem kongur hafdi giortt og hiet þar a mot fride veturlangt.*¹¹⁸ (Hs, clxxxiv)

*Ok þakkadi hakon kongr sialfur a grauar-backa ok fór þar um morgum faugrum ordum ok sniollum ok lagdi miog til lofs uid biskup sem uerdugt uar j maga stadi.*¹¹⁹ (Hs, ci)

Disse karakteristikkene er i begge sagaene ganske overfladiske: De skildrer enten konvensjonelt anerkjente egenskaper eller hva folk synes om personen på grunn av hans oppførsel. Dypere motiver for oppførselen antydes imidlertid ofte indirekte, og en oppmerksom leser kan få innblikk i dem. Det at indre psykologi ikke omtales direkte, skyldes altså ikke forfatterens mangel på innsikt, men det at han konsentrerer seg om de ytre forholdene mellom personene fordi disse var avgjørende for samfunnet. Den direkte karakteristikken kan skape et umiddelbart inntrykk og en vurdering uten å gi et dypere innblikk i personenes psykologi; det betyr imidlertid ikke nødvendigvis at innblikket mangler i sagaen, for det dypere psykologiske bildet kan framkomme av indirekte, mer subtile

115 Sturla red en lad hest, som kaldtes Svaneben, en ualmindelig stor og smuk hest; han var i rød kappe, og jeg tror få har set en raskere mand. (Isl, lxxii)

116 Ormr syntes godt om denne ros, skönt han mindst af alle fortjænte den (Isl, lxxxiii)

117 Jakobsmesse om somren døde Hallveigr Ormsdóttir i Reykjaholt, og Snorri følte det som et stort tab, hvad det også var. (Isl, ciii)

118 Abbeden fandt jarlen paa Hamar og sa ham kongens tilbud. Jarlen tok da et klokt raad. Han tok imot disse vilkaar og lofte fred (...).

119 Kong Hákon takket selv for sangen paa gravbakken og talte mange fagre ord til biskopens lov, som fortjent var paa mange maater.

skildringer.¹²⁰

*Eggiaði Snorri þa, at þeir legði at þeim cavy-monnum. Var Sighvatr avdvellðr i því, enn Þórðr latti hellðr.*¹²¹ (Stu I, 272)

Denne bemerkningen er ikke tilfeldig og ikke bare gyldig i den enkelte situasjonen: den innleder Þórðr som en usedvanlig fredsommelig mann og stiller ham i forliktsformidlerens rolle som preger ham gjennom hele sagaen.

Guðrún Nordal mener at framstillingen av etikk og handling i 1200-tallets islandske samfunn ofte kan forenkles i ættesagaene, men at *Sturlunga saga* ligger nærmere en nøye skildring av den kompliserte kombinasjonen av ulike aspekter som de etiske forpliktelsene i Sturlungetiden bestod i: kristelig moral, loven, ætteforhold, troskap mot politiske ledere og allierte, troskap mot venner. Disse kunne motstride hverandre, noe som førte til protagonistenes dilemmaer (Nordal, 1998, 19-20, 227). Et individs oppførsel ble også bestemt av vedkommendes plass i samfunnet, i ætten og i den politiske strukturen, så samfunnsband er tett knyttet til etikk. Vi må altså inkludere tre faktorer i analysen av forholdene i *Íslendinga saga*: protagonistens samfunnsband, hans karakter, motivasjon og etiske forpliktelser, og forfatterens intensjon og moderasjon av stoffet (Nordal, 1998, 22, 27).

Sturla Þórðarson tar utgangspunkt i at ætteforpliktelser er bindende: alle avvik fra ættetroskap i *Íslendinga saga* er fulgt av vurderende kommentarer og et forsøk på forklaring av motivene, som i scenen der Sturla Sighvatsson reagerer på at Sturlungenes slektning ble såret i kamp og at angriperne tør be ham om hjelp (Isl, lxvi). Det eneste argumentet som er sterkere enn ættetroskap, er kampen om tilslutning:

*Enn Torfi prestur bað firir þeim við Sturlv, ok flutti þat, at þar eptir mundi fara hollostu Guðmundar undir Felli, mags Þorgils, ok annarra Strenða, quað þa sua munðv skipta trunaði með þeim Þórði frendum, sem hann gæfiz nu Þorgisli. Þa for sua, at Torfi prestur reið epter þeim, ok komv þeir aprt vm nottina.*¹²² (Stu I, 385)

Dette er et nært innblikk i Sturla Sighvatssons tankegang og motiver når han blir stilt foran dilemmaet mellom ættetroskap og maktlyst. Leseren kan betrakte hvordan den dypfestede verdien av slektskapsband automatisk vinner i første stund selv om slektskapet er nokså fjernt, men hvordan Sturla etter hvert ombestemmer seg til fordel for de politiske forholdene. Ellers er der særlig striden blant Sturlungene som kommenteres mye, men indirekte, med spesiell vekt på dilemmaet mellom familieband og maktkamp. Forholdet mellom Sturlungbrødrene

120 «(...) the concrete situations in which the individual is confronted by norms or role expectations or expresses his or her choices, plans, or intentions» (Bagge, 1996, 11)

121 Snorri opfordrede til at angripe købmændene, og hertil var Sighvatr straks villig, men Þórðr noget utilbøjelig. (Isl, xxiii)

122 Torfi præst bad imidlertid for dem hos Sturla; han fremhævede, at Þorgils' svoger Guðmundr på Fells og de andre Strandboeres troskab vilde afhænge heraf, og at de vilde slutte sig til ham eller hans frænde Þórðr, efter den holdning han nu viste overfor Þorgils. Følgen af dette blev, at Torfi præst red efter dem, og de kom tilbage om natten. (Isl, lxvi)

Þórðr, Sighvatr og Snorri er så komplisert at det ikke har noen parallell i sagaene (jf. Nordal, 1998, 75-81). Þórðr støtter begge brødrene i alt, enda han ikke liker deres kamplyst. Sighvatr og Snorri har stor respekt for hverandre, men etter konflikten over Snorrungagoðorðet blir det strid mellom dem (Isl, lxiii). Til slutt blir de motstandere i maktkampen og Sighvatr og Sturla skal angripe Snorri (Isl, lxxxviii). Þórðr kritiserer både Snorris overdrevne ærgjerrighet (Isl, lxiii) og påpeker viktigheten av slektskapsband og kristen moral (Isl, lxxxix) i forbindelse med Sturla og Sighvats kamp mot Snorri. Þórðs kommentarer må oppfattes som et indirekte uttrykk for forfatterens mening – han vil fremheve at maktkampen har forandret samfunnet så mye at det tradisjonelle sekulære helteidealet ikke lenger duger.

Sturla Sighvatssons ambisjon blir etter hvert så umåtelig at den til og med latterliggjøres av den kamplystne Sighvatr (Isl, xciii) – men det er klart at Sighvatr skjønner at det er en alvorlig sak, og er dypt rørt. Sturla blir sint og nøler ikke med å vise raseri mot sin far:

(...) Allmjök þykkiz þú nú upp hafa gengit», segir Sighvatr, «ok þat er svá auðsét». «Hví man eigi svá þó?» kvað Sturla ok svaraði við brosu, «en ekki hefi ek þar orð á gert». Þá mælti Sighvatr: «bú muntu nú ætla at efna frændi, (...) enn þa menn þarftu, er hafi atdraattu ok fari i kaup-stefnur ok til skipa, skiluisa ok skiota i við-bragði, ok kunnir vel fyrir monnum at sea ok til ferda at skipa; þessa menn se ek gerla, þat er Gizurr Þorualldz son ok Kolbeinn unngi». Þa spratt Sturla upp ok gekk vt. Enn er hann kom inn, brá Sighvatr aa gaman við Sturlu, ok tóku þa annat tal. Sturla dualdiz þar þa ecki lenngi ok reið heim til Sauda-fellz.¹²³ (Stu I, 499)

Sighvatr begynner å ta avstand fra Sturlas avgjørelser og spår indirekte hans fall (Isl, xciv), men han slutter likevel ikke å støtte ham. Han prøver å få sønnen til å ombestemme seg:

Ok þegar er hann kom á bæinn, gekk hann til fauður sins ok fagnaði honum ok settiz niðr at fótum honum. Sighvatr spurði hann at ferðum hans ok erindum í fjórðuna, en Sturla lét sér fátt um finnaz. Sighvatr var stýggr í talinu ok sagði þat eitt erindi verit mundu hafa, en vera mundi verra en ekki. Sturla kvað hann þat eigi mundu vita. Spratt hann þá upp ok gekk út, kom inn aptr ok settiz í sama stað. Sighvatr tók þá til orða: «ætlar þú suðr um land»? Sturla svarar: «mælt hefi ek þat». «Þar hefir þú ilt erindi, er þú ætlar at deila um fé Kols», segir Sighvatr, «því at þar er þat fé, er margr mun stórt ilt af hljóta, því at illa er fengit».¹²⁴ (Stu I, 503)

Dette avsnittet viser de voldsomme, kampivrige protagonistenes innerste angst. I Sturlas ydmyke posisjon ved Sighvats føtter gjenspeiles ikke bare respekt for faren, men helst også

123 (...) »Meget anser du nu din anseelse for at være vokset«, sagde Sighvatr, »og det er også tydeligt«. »Hvorfor skulde det ikke være?« bemærkede Sturla smilende, »men ikke har jeg dog ytret mig derom«. Nu tog Sighvatr til orde: »du tænker vistnok nu på at indrette dig en gård, min søn; (...) men du behøver folk til at hidføre gårdens

fornødenheder og rejse til markeder og handelsskibe, det må være pålidelige og raske mænd, som kan sætte folk i arbejde og lede en rejse; hertil egner sig Gissurr Þorvaldsson og Kolbeinn ungi«. Da sprang Sturla op og gik ud. Da han kom ind igen, henvendte Sighvatr spøgende ord til Sturla, og de begyndte at tale om noget andet. Sturla opholdt sig der kun kort tid og red tilbage til Saudafell. (Isl, xciii)

124 Da han (Sturla Sighvatsson) kom til gården, gik han til sin fader, bød ham velkommen og satte sig ved hans fødder. Sighvatr spurte om hans rejser og forretninger i fjordene, men Sturla var ordknap herom. Sighvatr var vred i sin tale og sagde, at hans ærinde vistnok havde været således, at det bedre var ugjort. Sturla sagde, at det kunde han ikke vide. Han sprang da op og gik ud, men kom ind igen og satte sig på samme sted. Sighvatr tog til orde: »agter du dig til sydlandet?« Sturla svarede: »det har jeg bebudet«. »Der har du et slet formål, når du vil strides om Kols gods«, sagde Sighvatr, »det er penge, som vil forvolde megen ulykke, ti de er erhvervede på en dårlig måde«. (Isl, xciv)

Sturlas skjulte, aldri innrømmede redsel: han skjønner at han i sin hovmod er kommet altfor langt og ikke kan vende tilbake, men han føler seg usikker i sine gjerninger. Han krangler med faren fordi han vil forsvare sin oppførsel, ikke minst for seg selv. Han springer opp i vrede, men så setter seg ved farens føtter igjen. Sighvatr er mest sannsynligvis dypt redd for å miste sønnen, og vreden er hans måte å uttrykke det på. Sighvats kommentarer kan vise forfatterens holdning til Sturla Sighvatssons voldelige oppførsel; den elskende farens uttalelse virker mer uttrykksfull enn en nøytral allmenn mening (jf. Nordal, 1998, 63-64).

I *Hákonar saga* er dialogen mellom far og sønn helt annerledes i form og preget av typisk middelalderlig hofflitteratur (jf. *Konungs skuggsjá* ovenfor):

Magnus kongr geck þa til hakonar kongs ok flutti sialfur sirr mal: «Eigi þurfi þer minn herra at trua þeira manna ordum er þat uilia telia fyrir ydr at eg muni nockra stærð upp taka j moti ydr þo at þer giorid mier meiri sæmd en nockur kongr j noregi hafi giort sinum syni þui at þer uitid sialfer minn herra at eg hefi ydr efterlatur ok miukur uerid j aullum hlutum ecki nu sidr er eg em kongr en adr sem bædi er ydr sæmd ok min. Wænti eg at en skal suo uera þo at þer unnid mier þeirrar sæmdar ok tignar sem þer hafid mier heitid». Hakon kongr suarar: «Satt er þat Magnus kongr, at þer hafid astsamliga til uor þionad. Er þat ok makligt ath eg unna ydr enna mestu sæmdar efter .ui sem framazst er gudz uili ok myskun til».¹²⁵ (Hs, cccix)

Her dreier det seg også om makt og om at faren er bekymret på grunn av sønnens ambisjoner, men alt forklares med rolige, høflige ord. Også slike høytidelige ord kan skjule dypere følelser – farens stolthet og sønnens hengivne kjærlighet; men likevel virker dialogen heller som en allegori om at alle rettfærdige folk må være trofaste og lydige mot kongen, men at kongen også er rettfærdig og belønner troskap med kjærlighet og heder. Dialogen har altså en liknende funksjon som Sighvats kommentarer: et indirekte uttrykk for sagaens budskap, som imidlertid er forskjellig i hver av sagaene. I *Hákonar saga* er det lojalitet til kongen, i *Íslendinga saga* er det advarselen mot umåtelig voldsomhet. I *Hákonar saga* er imidlertid slike psykologiserende avsnitt veldig sjeldne, men i *Íslendinga saga* nokså hyppige.

Av de viktige konfliktene i *Hákonar saga* er det bare striden mellom Hákon og Skúli som kan betraktes som personlig og har en klar psykologisk bakgrunn – og bare i en viss grad. Forholdet mellom Hákon og Skúli er innviklet og framstilles nokså upartisk, eller i det minste skiftende.¹²⁶ Til å begynne med har Hákon full tillit til Skúli (Hs, xix), og det fremheves ofte at det er godt vennskap mellom dem (bl.a. Hs, lxi, clvii; i Hs, clviii til og med tre ganger på ca. 1 side). Også etter at det har vært en del uenighet mellom dem, skildres Skúli

125 Kong Magnús gik da selv til kongen og talte sin egen sak og sa: «Ikke har I nødvendig, herre, at tro de mænds ord, som siger, at jeg vil bli overmodig mot eder, om I viser mig større hæder, end nogen konge i Norge før har vist sin søn; ti I vet selv, min herre, at jeg har været lydige og ydmyk mot eder i alle ting, og ikke mindre nu, da jeg er konge, end før, som det sømmer sig baade for eder og for mig, og jeg venter, at det fremdeles vil være saa, selv om I under mig den hæder og værdighet, som I har lovet mig.» Kong Hákon svarer: «Sandt er det, kong Magnús, at I har tjent mig med kjærlighet; derfor er det ogsaa rimelig, at jeg under eder den største hæder, som I med Guds vilje og miskund kan faa.»

126 Nøkkelscene se *Vedlegg 1*, del 7

fremdeles som en fredsskaper: *Jall tok vel vid honum og var sæmeliga til hans. Enn sa ordroomur liek aa j Vijkenne ad þessi væri hinn fegursti sigur ad jall hafdi vnnid ad sigra orustulaust so styrkuann flokk sem ribbungar hofdu og komid þuj aleidis ad þa var fridur vmm allann Noreg*¹²⁷ (Hs, lxxxiv).

I sagaens tidligere deler består konfliktene ofte i at kongens og jarlens sveiter angriper hverandre selv om det er godt vennskap mellom de to høvdingene (f. eks. Hs, clx). Ufred begynner mellom enkelte av jarlens og kongens menn, og derav følger en større uenighet mellom hirdene; til forskjell fra klassiske kongesagaer (og delvis *Sturlunga saga*) bruker høvdingene imidlertid ikke slike stridigheter mellom sine menn som påskudd til maktkamp – de forsøker heller å formidle fred og forhindre blodhevn, i samsvar med kong Hákons idéer og lovverk. Som det framgår av scenene, har hirdmennene og lendmennene ikke fullt akseptert idéen og føler seg forpliktet til blodhevn for sine lagfeller. Kongen vil imidlertid alltid styrke landets enhetlighet ved å formidle forlik.

Når konflikten mellom Skúli og Hákon begynner, tilskrives den ille menns baktale for at ingen av dem skal beskyldes. Det nevnes først i et brev mellom rådgiverne:

*«Oss þickir mal konungs vera miaug hettlikt sva buit, þar sem jarl ber beði forsia fyrir honum ok rikinu. En þeir eru margir er þeira ganga ver j milli en vera skyldi ok stundum eru þeir eigi uið staddir, er konunginvm eru aurgvir. (...)*¹²⁸ (Hs, liv)

Så sier jarlen det selv (Hs, clxxvii) og deretter sies det også i forfatterkommentaren eller presenteres som allmenn mening (Hs, clxxix, clxxx, clxxxv, clxxxvii, clxxxix, cxciv o.fl.). Lendmennene egger kongen og jarlen til uvennskap mot hverandre, og noen sverger nye eder bare til kongen (Hs, clxxx).

Bare i sluttfasen, etter at Skúli har latt seg gi kongsnavn, kan konflikten betraktes som en personlig, psykologisk motivert strid mellom to kongsemner. Det er først og fremst mistillit som forårsaker den katastrofale avslutningen: Kongen vil møte jarlen i fred, men jarlens menn får ham til å flykte fra kongen. Senere avtaler de å møtes uten stort følge, men så tar begge med seg en mengde væpnede menn (Hs, cxcv). Mistilliten vokser helt til begge er overbevist om at den andre vil angripe og drepe dem, noe som uunngåelig fører til krig. Mot slutten av konflikten, når kongen har fått vite om Skúlis svik, uttrykker han til og med en lettelse over å kunne føre åpen krig istedenfor å gå med skjulte mistanker:

*Fatt uar manna hia konungi er hann spurði þessi tíðinði. Hann þagde vm hrið ok mælti síðan: «Guð se þes lofadr er ek ueit huat ek skal at hafaz hedan af þi at þetta var fyrir laungv ætlat sem nu er fram komít.*¹²⁹ (Hs, ccvii)

127 Jarlen tok vel imot ham og holdt ham sømmelig. Dette tyktes den fagreste seier, som jarlen hadde vundet, da han uten strid hadde ødet saa stor og sterk en flok som ribbungene og laget det slik, at det da var blit fred over hele Norge.

128 «Det tyktes os at staa farlig til med kongens sak, ti jarlen raar baade for ham selv og for riket. Men der er mange, som gaar mellem dem og sætter mere ondt end det skulde være, og stundom er ikke de tilstede, som kongen trygt kan lite paa. (...)

129 Det var faa mænd hos kongen, da han spurte disse tidender. Han taug en stund og sa saa: «Gud være lovet, at jeg vet, hvad jeg fra nu av skal gjøre! Ti dette, som nu er kommet op, har længe været paatænkt.»

Utsagnet avslører at kongen må ha vært dypt plaget av usikkerheten. Samtidig blir han imidlertid også vred av nyheten, men han skjuler det:

*Hon spyrþi ef konvnginn hefði frett nockvr ny tíþinndi. «Sma ero tíþindin» segir hann, «tveir erv konvngar i Noregi i senn. Hon sagði «Einn mvn vera retrr konvngr, ok ervt þer þar, ok sva lati gvð vera ok hinn helgi Olafr konvngr».*¹³⁰ (Hs, ccvii)

Det at kongen bruker ironi og kaller det for små tidender, kan antyde at han ikke er så rolig som han framstår, men også i denne dialogen er det kongens arverett til tronen som fremheves mest. Etter kampen opptrer kongen enda kaldere og avslår å uttrykke noen som helst vurdering av at Skúli er død:

*Ok er konungr hafði yfir-lesit, þa mælti hann: «A þessu brefi eru mikil tíðindi tuenn, ok eru þat ill tíðendi er klaustrið er brent. Enn þau eru aunnur at skuli magr mín er dauðr».*¹³¹ (Hs, ccxliii)

Nettopp det at han skjuler sin mening, kan antyde at han er rørt, helst fordi han hadde et nært personlig forhold til Skúli til tross for deres maktpolitiske uenighet.

Disse er i alle fall de mest emosjonelle framstillingene av kong Hákon. Ellers bortforklares alt med hans tro på Guds vilje, til og med når hans sønn Hákon dør (Hs, cclxxxviii). Det vil ikke nødvendigvis si at kongen var flegmatisk i sammenlikning med islendingene, men at mindre vekt legges på Hákons dypeste psykologi enn på Sturlas og Sighvats i *Íslendinga saga*. Det er delvis et sjangertrekk – kongesagaene er generelt mer konsentrert om dåder enn dyptgående personskildring¹³² (jf. ovenfor). I *Hákonar saga* er forskjellen imidlertid enda betydeligere fordi sagaens formål er å gi uttrykk for en kongeideologi som fremmer oppfatningen av kongen som institusjon, ikke som en individuell personlighet.

5.2.5 Konklusjon

Den mer eller mindre direkte personkarakteristikken forteller mye om samfunnsforholdene mellom ulike sosiale lag. I *Íslendinga saga* skildres et veldig lite stratifisert samfunn hvor omtrent de samme egenskapene tilskrives både bønder og høvdinge; hovedforskjellen er at vennskap spilte en annerledes rolle for høvdingene, enda det var viktig for alle. Forholdene har et sterkere grunnlag i personlig lojalitet, men sosial stilling spiller

130 Hun spurte da, om kongen hadde spurt tidender. «Ikke andet end smaa tidender,» sa han; «det er nu to konger i Norge paa én gang.» «Bare én er ret konge,» svarte hun, «og det er I, og saa vil Gud og den hellige kong Óláfr la det bli.»

131 Da kongen hadde læst det, sa han: «I dette brev staar det to store tidender; det er en ilde tidende, at klostret paa Elgesæter er brændt; den anden tidende er, at hertug Skúli, min maag, er død.»

132 F.eks. i tilfellet av *Sverris saga* er det ifølge Gurevich bare sjangerkonvensjonen som forhindrer direkte personskildring, siden avstanden mellom forfatteren og protagonisten var mye mindre enn f. eks. i tilfellet av *Heimskringla* (Gurevich, 1992, 80).

selvfølgelig også en rolle. I *Hákonar saga* er det større forskjeller i skildringen av kongen, høvdingene og folket. Sagaen gir inntrykk av at høvdingene bedømmes mest etter et annet, dvs. «gammelt», verdisystem, og kongen og folket etter den nye ideologien. Generelt sett medfører den større samfunnsdifferensieringen en mindre personlig framstilling av protagonistene i *Hákonar saga* fordi vekt legges på deres rolle i systemet, dvs. i den føydale staten.

Det er et nokså stort samsvar mellom narrativet, dvs. dialoger og situasjonsskildringer, og forfatterkommentaren, i skildringen av kong Hákon og Sturla Sighvatsson, men en del motsetninger i framstillingen av jarl Skúli og Gissurr Þorvaldsson. I karakteristikken av kong Hákon fremheves upersonlige kongelige dyder, og kongen framstilles som fredsskaper og folkebeskytter. Den eneste forskjellen er at i narrativet skildres kongen iblant også som krigsherre, mens i kommentaren omtales ikke hans heltedåd, men hans gode gjerninger for landet. Også i krig handler han imidlertid alltid på folkets vegne. I skildringen av Hákon tar forfatteren altså ikke noen avstand fra kongeideologien. Det er derimot mulig å fortolke hans skildring av jarl Skúli som et indirekte uttrykk for avstand, for det er en stor motsetning mellom skildringen av jarlen i narrativet og i kommentaren. Når det gjelder Gissurr, dreier det seg sannsynligvis ikke om avstand, heller om tendensen til å danne en motsetning til den aldeles vanskelige karakteren til Sturla Sighvatsson. Sturla Sighvatsson er den mest innviklede og dypest psykologiserte av protagonistene, og han framstilles veldig ambivalent både i narrativet og kommentaren, noe som godt illustrerer Sturlungetidens kompliserte og flertydige preg. Forfatteren tar generelt sett mindre avstand fra *Íslendinga saga*, men han ser en klar grense for hva han kan identifisere seg med og hva han må kritisere.

Personkarakteristikken har i begge sagaene omtrent den samme funksjonen som talene: i *Íslendinga saga* er den fortolkende og psykologiserende, mens i *Hákonar saga* er den bekreftende – den danner ikke et bilde av Hákon som en individuell personlighet, men et forbilde som framstilles i narrativet og fullføres i direkte karakteristikkk. Det viktigste trekket i *Íslendinga saga* er at personframstillingen er tvetydig og vurderende, at den samme protagonisten kan opptre som en flott seierrik høvding og samtidig som en selvisk voldsman. Ved å skifte mellom disse to aspektene kan forfatteren oppnå en skildring av et ideal, delvis ved dets fravær – hver gang forfatterstemmen, mest i form av Þórðs og Sighvats kommentarer, kritiserer opptreden, antyder forfatteren alltid et bedre alternativ. Av de ofte motstridende etiske forpliktelsene er det kristelig moral, loven og troskap til kongen som oftest dominerer i *Hákonar saga* som også fremhever kontrasten mellom godt og ondt, mens i *Íslendinga saga* er det helst ætteforhold og troskap til venner og allierte og kontrasten mellom fornuft og ufornuft. Dette bare bekrefter at det er de personlige verdiene som er

viktigst i *Íslendinga saga*, men de upersonlige i *Hákonar saga*. En mer generell forskjell er også at *Hákonar saga* skildrer et føydalt samfunn med et fast nytt verdisystem, mens i *Íslendinga saga* framstilles et verdikaos.

5.3 Samfunn, politikk og makt i sagaene

5.3.1 Maktforholdene i *Hákonar saga*

Hákon Hákonarson styrte landet i 1217-1263, årene som betegnes som perioden med indre rikssamling, dvs. at de var avgjørende for statsutviklingen og samtidig var preget av betydningsfull utenrikspolitikk samt storstilte handelsferder og krigstog og størst territorial utstrekning i historien. Dette medførte blant annet europeisering av kulturlivet, litteratur og historieskrivning (Bjørge, 1983, 155-157). Hvilken rolle kongen spilte i dette framgangsbildet, har vært et viktig spørsmål for forskerne som har ønsket å granske kong Hákons historiske stilling,¹³³ men for saga-analysen er det ikke av avgjørende betydning – her gjelder det å utforske hva slags kongeportrett Sturla Þórðarson (og Magnús) ønsket å danne.

I *Hákonar saga*, en offisiell kongebiografi, står kongen selvfølgelig sentral i alle begivenhetene. Sagaen gir imidlertid en forholdsvis balansert framstilling av Hákons og Skúlis politikk; det framgår av sagaen at det var Skúli som ledet riksstylingen etter 1217, og at han også hadde kirkens støtte (Bjørge, 1983, 157-159). Når det gjelder Hákons rolle i norsk politikk etter Skúlis fall i 1240, forsøker forfatteren å skildre absolutt kongemakt, men den konkrete framstillingen viser at riksstylingen var avhengig av rådgivere og rikssamlinger der både geistlige og verdslige stormenn deltok. Likevel framstiller sagaen Hákon som en viljesterk og autoritær person. Om det er i samsvar med hans virkelige maktstilling, dvs. hvordan han personlig påvirket politiske avgjørelser og handlinger, er vanskelig å fastsette, for han styrte under sterkt skiftende politiske omstendigheter. De første årene hadde Skúli stor makt, og kongen var under sterk innflytelse av lagmannen Dagfinnr som formet kongens politikk etter sine egne interesser. Kongen utførte egne tiltak fra ca. 1225, og sine militære evner stilte han under hardest prøve i slaget i Oslo. Etter 1240 fikk han større personlig

¹³³ Ideen av kongens dominerende posisjon i den viktige historiske perioden har vært vidt akseptert, først og fremst av P.A. Munch (1858: *Det norske folks historie*, del 4, b.1). Hans E. Kinck skrev derimot en omfattende kritikk av Hákons personlighet der han hevder at Hákon var passiv og uselvstendig i sitt opptredende (Kinck, 1922: *Storhetstid*). Halvdan Koht påstår til og med at det var Skúli jarl som utformet storhetstiden; han oppfatter Skúli som «det største politiske talent i norsk høymiddelalder», en dynamisk styrer som finner praktiske løsninger (Koht, HTS 1923: *Skule jarl*). Det som ifølge denne forskerlinjen er påfallende, er altså ikke at han fikk så stor makt i 1217, men at hans makt ble så betraktelig redusert innen 1233: Han var ikke i stand til å motstå kongens rådgivere, dvs. at han disponerte med statsmannsevner, men manglet evnen til å sikre seg en maktpolitisk stilling (Bjørge, 1983, 159). Fellestendensen blant forskerne har i alle fall vært å vurdere Hákon i forhold til Skúli jarl, om da oppfatningen er at Skúli forhindrer Hákons styringsprogram, eller at Hákon bare viderefører programmet som egentlig er Skúlis.

autoritet og utførte aktiv og sterk maktpolitikk; selv om Magnús lagabœtir var med i riksstyringen fra ca. 1255, fikk han ikke utforme en ny politisk retning¹³⁴ før Hákons død i 1263 (Bjørge, 1983, 159-161). Disse omstendighetene kommer til uttrykk også i sagaframstillingen – i løpet av sagaen fremheves kongens selvstendige makt stadig mer eksplisitt. Derved understrekes kontrasten mellom sagaens deler: i den første delen må Håkon stadig forsvare sin maktstilling, mens i den senere delen er han en sterk konge og ingenting truer hans stilling og velstand (jf. Sprenger, 2000, 119-120). *Hákonar saga* virker også mindre forfatterpreget mot slutten fordi den er fokusert på begivenhetsforløpet, mens fortolkningsmodellene baserte på episke virkemidler gjør seg mer gjeldende i sagaens første del (jf. ovenfor).

Hovedlinjen i kongepolitikken er å opprettholde monarkiets enhetlighet, til og med ved krig dersom det er nødvendig. Kongen er bevisst på at kongsemnens konflikt ikke er en privat sak, men angår hele landet og folket, noe som også biskopen minner ham om: *Er þat nu rediligt at of miok gangi ydrir vuinir fram ef sua fer nockura rid sem nu horfidz a (...)*¹³⁵ (Hs, ccxxii) Kongen tror imidlertid at det som er viktigst for landet er enhetlighet, derfor vil han ikke dele kongemakten. Han avslår også å inngå forlik med opprørslederen Sigurðr og dele kongedømmet med ham, og hevder at Gud skal skifte mellom dem i kamp som mellom hans farfar kong Sverrir og hans motstandere (Hs, cxxxiv, cxliii). I denne argumentasjonen fremhever kongen både tronarven i kongeætten og det at Norge bare kan ha én konge, den som er utvalgt av Gud. Det sistnevnte henger sammen med at kongen heller ikke vil dele sine rettigheter med kirken. Personlig er han en lydig kristen, men som konge, den verdslige representanten av Guds makt, skal han ikke underordne seg de geistliges ønsker:

*Enn ef ver sveriom slikan eið sem Magnus konvngr sor, þa virðiz oss sva sem minnkabiz vár sæmd i því helldr enn yxi, því at hann hirti ecki hvat hann vann til ef hann fengi þat er hann var eigi tilkominn. Enn með gvðz miskunn þa þickiomz ek eigi af yðr þiggia eða kavpa þvrfa þat er gvð hefir oss retliga til kosit eftir varn foðvr ok forellri.*¹³⁶ (Hs, ccxlvii)

Det er et av de mange tilfellene da kongens institusjonelle rolle framstår som viktigere enn hans personlige opptreden.

134 Hovedforskjellene i politisk retning mellom Håkon og Magnús gjelder forholdet til kirken og utenrikspolitikken. Håkon krever makt over kirken og er uvillig til forhandlinger, og blander seg til og med inn i bispevalg; Magnús forhandler derimot om kirkens stilling med geistlige. Hákons utenrikspolitikk er ekspansiv og aggressiv, ikke minst mot Danmark, mens Magnús dyrker fred.

135 Derfor tyktes det os (geistlige) raadelig, at det blev søkt forlik mellem eder og hertugen, [baade for landets og for hele almuens skyld].

136 Men skulde jeg sverge en slik ed, som kong Magnús (Erlingsson) svor, da synes det mig, som om vor hæder vilde minke heller end at vokse; ti kong Magnús ænste ikke, hvad han gjorde, for at faa det, som han ikke hadde nogen ret til. Men med Guds miskund tyktes det mig, at jeg ikke trænger at kjøpe av eder det, som Gud rettelig har kaaret mig til efter min far og mine forfædre.

5.3.2 Maktforholdene i *Íslendinga saga*

På Island foregikk også en sentralisering av makt, fra goðorðsystemet til landsstyre. Denne forandringen tok imidlertid ikke, til tross for kongens innblanding, utgangspunkt i en klart formulert føydal ideologi, men i høvdingenes innbyrdes maktkamp.

En goðis makt var gjennom tidene basert på en forbindelse av rikdom, status og tilslutning, tre faktorer som var tett tilknyttet hverandre og var både forutsetningene for og resultatene av politisk suksess. Politisk suksess var grunnlagt i godt ætteopphav og rikdom som samtidig var en vanlig betingelse for et gunstig giftermål, og mektige måger igjen økte sjansen på suksess i feider som da økte ættens status og dermed en goðis politiske tilslutning. En nødvendig forutsetning for politisk suksess var selvfølgelig også evner og fornuftig oppførsel, altså ikke seier for enhver pris – til forskjell fra heroiske sagaer der helten kan overtre alle samfunnsreglene. En mektig goði kunne i en viss grad bruke sin makt til å få fram sin vilje ved tvang, men han måtte vurdere hvorvidt det kunne true hans stilling (Samson, 1992, 169-187). Etter hvert som storhøvdingene ble færre og mektigere, ble imidlertid deres makt over folket mer direkte og de brukte hærmakt stadig mer, så situasjonen til slutt førte til borgerkrig.

Sverre Bagge fremhever feider som sagaenes konstruerende enhet. Feidenes viktighet overdrives visstnok i sagaene, men ikke bare på grunn av deres dramatiske virkning, også fordi de stod sentrale i hele samfunnssystemet – ikke fordi de alltid skjedde, men fordi de alltid var en mulighet. Det innebærer at partienes styrke alltid tas i betraktning, i tillegg til de abstrakte prinsippene om lov og rettferdighet. Dette er felles for ættesagaene og *Sturlunga saga*; en goði kan øke sin makt ved å overta sine underordnedes konflikter, men dette kan føre til større feider mellom lederne – særlig i *Sturlunga saga*. Feidene kan spille to ulike roller: som kompensasjon for drap, mistet eiendom eller ærekrenkelse, eller som et middel til å vinne makt og styrke sin posisjon. Den førstnevnte rollen dominerer i ættesagaene og gjelder både høvdinger og menigmenn, mens den andre dominerer i kongesagaene og *Sturlunga saga* og gjelder bare høvdinger. I ættesagaene forbindes feidene med personlig ære, ofte med den tragiske undertonen av å ofre sin lykke for ære; feidene begynner ofte med en tilfeldig, triviell uenighet. I kongesagaene – og ofte også i *Sturlunga saga* – har feidene bakgrunn i en langvarig interesse, og den konkrete konflikten tjener som regel bare som påskudd, enda dette ikke uttrykkes direkte. I *Sturlunga saga* er feidene tilknyttet makt, som et middel til å vinne eller demonstrere makten (Bagge, 1991, 76-80; 1992, 66).

Seier i en feide, helst i form av en rettssak, brukes av høvdingene i *Íslendinga saga* som et middel til å vinne bøndenes tilslutning og forbedre sin maktstilling, for særlig på begynnelsen av *Íslendinga saga* virker suksess fortsatt som et maktbyggende kriterium. Et

typisk tilfelle er at høvdingene støtter bønder i deres innbyrdes konflikter for å få dem som tingmenn. Et godt eksempel er en scene i Isl, vi: Ketill Eyjulfsson med sin sønn Ljótr støttes av Sighvatr Sturluson i sin konflikt over en jordeiendom med Markus Skeggason som støttes av Sæmundr Jónsson. Ketill fornædret Markus, Markus dreper Ketill og sårer Ljótr. Sighvatr fører søksmålet og vinner rettsaken. Det fremheves i forfatterkommentaren at Sighvatr fikk ære og tingmenn ved å vinne saken, noe som antyder at det også var hans formål: (...) *oc vard (Marcus) secr a þingino, oc skyllði Marcus fara utan oc koma allðri vt. Feck Sighvatr af þessum malvm mikla sæmð, oc voro Kiosveriar iafnan vinir hans síðan.*¹³⁷ (Stu I, 240)

Høvdingene kan også bruke en liten slåsskamp mellom sine tingmenn som påskudd til å vise fram sin overlegenhet over den andre, slik som i Isl, xlv. En slåsskamp mellom Sturlusønnenes og Sæmund Jónssons tingmenn på Alltinget fører til kampforberedelser blant de fleste høvdingene på tinget. De forlikes slik at Sæmundr får dømme, dvs. at han oppfattes som vinneren og beviser at han fremdeles er mektigere enn Sturlungbrødrene: *Þa er Sæmundr kom i bvd sina, þa talaði einn hans maðr, at enn færi sem optarr, at Sæmundr hefði enn einn virþing af málum þessum. Sæmundr svarar: «hvat tíor slíkt at mæla, þviat bræðr þessir draga sik sua fram, at nær engir menn hallda sik til fvlz við þa.»*¹³⁸ (Stu I, 327) Dialogen viser at Sæmundr føler at hans overlegne stilling er truet av de usedvanlig ambisiøse og evnerike Sturlungbrødrene. At det er sant, bekreftes senere i samme kapitlet: Snorri Sturluson vinner en rettsak over arven etter ei bondekvinne mot Magnús, Sæmunds frende. Eiendommen tildømmes en bonde som skal betale skatt til Snorri. Det sies at *Snorri hafði virþing af malvm þessum. Ok í þessum málum gekk virþing hans við mest her aa landi.*¹³⁹ (Stu I, 328) Ved å vinne over Sæmunds frende har Snorri sikret sin stilling og deretter fortsetter hans anseelse å vokse.

I den første delen av *Íslendinga saga* har altså feiden bevart sin maktbyggende funksjon. Det innebærer også at et hederlig forlik ble oppfattet som seier, så det var ofte det høvdingene strevde etter. Etter hvert ble imidlertid forlik vanskeligere å oppnå og mindre stabilt, for feidene hadde bakgrunn i langvarige interesser og maktkamp. I løpet av *Íslendinga saga* forandrer maktforholdene seg og striden mellom høvdingene blir mer direkte og foregår i form av angrep og slag. I sagaens senere del blir Sturlungenes kamp mot andre høvdingene en utpreget politisk sak: det dreier seg om makten over hele Island, og det er åpenbart at begge partiene ikke kan leve ved siden av hverandre: *Þeir Kolbeinn frændr réðu þat á Kilinum, at þeir skyldi*

137 (Markus) blev fredløs på tinget, men således at han skulde forlade landet og aldrig vende tilbake. Sighvatr høstede megen ære af denne sag og Kjosboerne var altid senere hans venner. (Isl, vi)

138 Da Sæmundr vendte tilbage til sin bod, sagde en af hans mænd, at det nu var gået som oftere, at Sæmundr alene havde ære af sagen. Sæmundr svarede: »til hvad nytte er det at sige sligt, disse brødre trænger sig således frem, at næsten ingen kan holde dem stangen«. (Isl, xlv)

139 Denne sag skaffede Snorri stor anseelse, og derved fremmedes hans betydning mest her i landet. (Isl, xlv)

*flokka uppi hafa ok slíta eigi fyrr en aðrirhvárir væri í helju, Sturla eða þeir.*140 (Stu I, 507) Da Urækja og Sturla angriper og dreper Klængr Bjarnarson og forsøker å angripe og drepe Gissurr som hevn for Snorri (Isl, civ-vi), er altså ættehevnen kanskje mindre viktig for dem enn forsøket på å stanse Gissurs framgang.

Íslendinga saga framstiller altså en klar utvikling av forholdet mellom feide og makt, fra det klassiske ættesagamønsteret til Sturlungetidens strid om styringen av landet. Det medbringer også tapet av de tradisjonelle verdiene, noe som illustreres blant annet ved ordvalget i framstillingen: på begynnelsen nevnes i hvert tilfelle *ære* (*sæmð*) eller *anseelse* (*virðing*), men i de senere delene ikke. At et slikt tap betraktes som negativt, er selvklaart også uten vurderende kommentarer. Forfatteren ønsket åpenbart å skildre en negativ utvikling: Høvdingenes innbyrdes maktkamp splitter enigheten i landet, noe som til slutt fører til systemets uunngåelige oppløsning.

Ved siden av indre stridigheter preges tiden av kong Hákons forsøk på å vinne herredømme over Island ved å ta høvdinger i sin tjeneste. Hákon ønsket ikke å vinne Island ved hærmakt, men ved politiske midler, noe som også omtales i *Hákonar saga*. Sturla Sighvatsson tok seg ivrig av saken og kjempet først mot sine slektninger Snorri Sturluson og Þorleifr á Görðum, senere mot Gissurr Þorvaldsson og Kolbeinn ungi. Deretter fulgte Gissurs drap på Snorri på kongens vegne. Historien fortsetter i *Þórð kakalis saga*: Þórð og Tumi Sighvatsson var de eneste overlevende Sighvatssønnene; Þórð kom tilbake til Island i 1242 for å få hevn og oppreisning for sine slektninger. Han klarte å vinne makt over en del av landet, men til slutt måtte han og Gissurr overlate sin konflikt til kongens dom. Kongen bestemte at Þórð sammen med den norskfødte biskopen Henrik på Hólar skulle underlegge seg landet på kongens vegne. Men Þórð var uvillig til å arbeide for kongen og ble kalt til Norge i 1250. Under hans opphold på Island i 1247-1250 oppstod stridighetene innenfor Svinfelling-ætten som skildres i *Svinfellinga saga*. Hans etterkommer i kongens tjeneste, Þorgils skarði, arbeidet ivrig for kongen og imot Þórðs tilhengere, til tross for sitt slektskap med Þórð. Gissurr arbeidet samtidig mer for sin egen fordel, men etter Þórðs og Þorgils' død ble han i 1258 gjort til jarl og nødt til å få Island under kongemakten (Kålund, 1904, 2-8).

Forskerne er ikke helt enige i vurderingen av kongemaktens inngrep i islandsk politikk. Jón Jóhannesson vurderer kong Hákons rolle i Islands historie utpreget negativt, og mener at kongen betraktelig medvirket til stridighetene «með því að etja höfðingjunum saman». Han bemerker imidlertid at Island hadde vært materielt avhengig av Norge allerede fra ca. 1200 da handelen med andre land tok slutt; *Gamli sáttmáli* lover islendingene seks

140 Kolbeinn og hans frænder aftalte på Kølen, at de skulde rejse flokke og ikke oppløse dem, før enten Sturla eller de var farne til hel (Isl, xcvi).

handelsskip hvert år (Jóhannesson, 1946, x-xii). Ifølge Kålund manglet Island også sentraladministrasjon, utøvende makt og forvaltningsmyndighet; dessuten var også kirkemakten svak fordi den var bare formell og lå i hendene på høvdingene som ville nyte dens fordeler, men brydde seg lite om forpliktelsene. Kålund mener at kong Hákon så at samfunnsforholdene i Norge var bedre enn på Island, og at han virkelig var overbevist om at hans herredømme ville bli gunstig for Island (Kålund, 1904, 2-8). På grunn av denne uenigheten mellom forskerne vil jeg i det følgende blant annet forsøke å fastsette om kong Hákon skildres i sagaene som en forener av landet opptatt av fred på Island, eller som en maktlysten styrer som egger islendingene mot hverandre.

5.3.3 Ledernes forhold til alminnelige folk: voldelig makt vs. *rex iustus* som folkebeskytter, kongens forenende rolle vs. høvdingene som splitter enigheten

Høvdingenes karakteregenskaper og holdninger som nevnes i *Íslendinga saga* peker på at det var viktig å være forstandig, vennlig og pålitelig, dvs. å ha egenskapene som forbindes med å være avholdt, noe som også omtales direkte i karakteristikkene, ikke minst om både Sighvatr, Sturla og Gissurr (jf. ovenfor). Det viser til at popularitet som et middel til å vinne tilhengere og dermed øke sin makt fremdeles stod sentralt i Sturlungetidens samfunn. Helt fra sagaens begynnelse er det imidlertid klart at høvdingene ønsker å fremheve sin overlegenhet over bøndene:

*Enn er hann vissi þat, spurði hann Sturlu, hvart þat væri satt, at hann hefði vegit eða særþan hinn bezta bonda, er var i Eyia-firði. Sturla letz etla, at því myndi verr, at hann mundi eigi dauðr. Síþan tok Sighvatr a hinvm mestvm hrakningvm við Sturlu, ok het hann honum brot-for. Síþan atti Tumi lut at ok segir, at þeir skyldi sva fleiri fara, at þeir væri barðir, sagði reynt, at bændr matti eigi með goðv tryggia.*¹⁴¹ (Stu I, 319)

Bøndene verger derimot forholdsvis ofte selv sine interesser mot høvdingene, noe som høvdingene bebreider dem for:

*Ion svarar: «Þat eitt var vinfengi ockat Einars, at mer er fyrir þa soc engi vandi a þessv mali; en þo þicci mer i v-vænt efni komit, ef þat skal eigi rætta, er skillitlir drepa niðr hoffpingia, oc vil ek því hætta þer minni liðvæzlo i þetta mal, þa er til þings kemr.»*¹⁴² (Stu I, 233)

Tingmennesenes lojalitet er fremdeles for det meste frivillig og basert på et gjensidig gunstig forhold; til gjengjeld krever bøndene høvdingens vern og støtte, som de for det meste får – høvdingene støtter sine tingmenn mot andre høvdingene som vil forulempe eller drepe dem (Isl, vii, xxvii, xlix, lxxxii o.fl.). Høvdingene retter seg etter bøndenes klager, men

141 Da han erfarede dette, spurgte han Sturla, om det var sandt, at han havde dræbt eller såret en af de anseteste bønder i Eyjafjörðr. Sturla svarede, at han desværre formodede, at han ikke var død. Da begyndte Sighvatr at udskamme Sturla på det stærkeste og truede ham med bortvisning. Tumi blandede sig da i sagen og sagde, at flere skulde få den behandling at blive pryglede, og at det havde vist sig, at med det gode kunde man ikke få bønderne pålidelige. (Isl, xli)

142 Jón svarede: »Einars og mit venskab var ikke så stort, at jeg af den grund har nogen forpligtelse i denne sag, men dog forekommer det mig betænkeligt, hvis der ikke skal gives oprejsning for, at ringe folk hugger høvdingene ned, og derfor vil jeg love dig min hjælp i sagen, når den kommer til tinget«. (Isl, ii)

de opptretr ikke som folkebeskyttere; det er deres politiske interesser som får dem til å hjelpe bøndene. Derfor er det også vanlig at høvdingene raner i fiendens herred, og noen dreper sakesløse bønder. De gjør store forskjeller mellom sine og andres tingmenn, og de skåner ikke alltid alminnelige bønder i sine innbyrdes strider. Tingmennene er lojale mot sin høvding på tinget, og noen tingmenn viser til og med ubetinget lojalitet til sin høvding i kamp:

*Enn er Sighvatr broðir hans sa þat, liop hann fram at Þorvallði Gizurar syni oc hio til hans. Enn Hallðor fylgðar-maðr hans liop fyrir hann, ok hio Sighvatr unðan honum fotin, oc vard þat bana-sar.*¹⁴³ (Stu I, 237)

*Þa hliop at Einarr dragi ok hio i haufut Sighvati, ok var þat ærit bana saár, enn þo unnv þa fleiri menn áá honum. Enn er Sighvatr diakni saa þetta, þa lagðiz hann ofan áá nafna sinn ok var þar veginn. (...) Lauga-Snorri geck fyrir Sturlu ok hliðði honum með buklara ok hafði suerðit unndir buklararum, sem þa er menn skylmaz. Sturla hafði sinn buklara ifir hofði honum. Þa var mikil at-sókn at Sturlu, enn Snorri hliðði honum, enn ecki ser siaálfum, ok feck hann þvi mǫrg saar ok stór, ááðr hann fell.*¹⁴⁴ (Stu I, 527-8)

Den nye generasjonen av storhøvdinge har imidlertid en tendens til mer ensidig maktbaserte forhold til tingmennene:

*Ok er Þorvaldr kom heim af þingi, samnar hann bratt monnum vm allan Isa-fiorð ok fekk c liðs. Margir foro navðgir i þa fǫr. Kolbeinn het fylgðar-maðr Þorvalds. Hann senði Þorvaldr til fundar við einn fatokan bonda, er Amundi het; hann var omaga-maðr mikill ok þing-maðr Rafns. Þorvaldr mælti við Kolbein ok hans fǫronavta, at þeir skylldv beiða Amunda at fara með þeim ok vera i heimsokn með Þorvaldi til fundar við Rafn; enn ef hann villdi eigi þat, þa mælti Þorvaldr, at þeir skylldo taka hann af lifi. (...) Amundi kuez i engri þeiri ferð uera, at Rafni ueri vþekkt at. Þeir Kolbeinn uogo Amunda, oh foro siðan til fundar við Þorvald ok søgdu honum uigit.*¹⁴⁵ (Stu I, 308)

Mot slutten på sagaen begynner storhøvdingene å beherske mindre høvdinge direkte, istedenfor å vinne deres tilslutning ved å støtte dem. Særlig Kolbeinn ungi opptretr svært voldelig i dette; han tvinger Sighvats tilhengere til å følge ham ved å true dem med våpen, rane fra dem og true med å utplyndre deres herred (Isl, xcvi). Deretter fortsetter Kolbeinn å utnytte sin maktposisjon til å undertrykke bønder og tvinge dem til å støtte ham mot deres vilje. De fleste er uvillige til å holde sine løfter, men våger ikke motstå ham og hjelpe Þórðr kakali.

I *Íslendinga saga* framstilles altså en åpenbar utvikling fra gjensidig gunstige forhold mellom høvdingene og tingmennene til et ensidig maktforhold når høvdingene

143 Da hans broder Sighvatr så det, løb han frem mod Þorvaldr Gissursson og huggede til ham; men hans følgesvend_Halldórr løb frem foran ham, så at Sighvatr huggede foden af ham, og dette blev hans banesår. (Isl, iv)

144 Da løb Einarr byrde til og huggede Sighvatr i hovedet, så at det var tilstrækkeligt banesår, men også flere andre sårede ham. Da Sighvatr degn så dette, lagde han sig over sin navnefælle og blev dræbt der. (...) Snorri fra Laugar gik foran Sturla og dækkede ham med et rundskjold; han havde sit sværd under skjoldet, som når folk fægter. Sturla bar sit rundskjold over hans hoved. Sturla blev hårdt angreben, og da Snorri dækkede ham, men ikke sig selv, fik han mange og store sår, før han faldt. (Isl, excix)

145 Da Þorvaldr kom hjem fra tinge, samlede han hurtig folk fra hele Ísafjörðr og fik 1 hundred mand. Mange deltog nødig i den færð. Þorvaldr sendte en af sine følgesvende ved navn Kolbeinn til en fattig bonde, som hed Ámundi og var en af Hrafns tingmænd; han havde mange uforsørgede børn. Þorvaldr befalede Kolbeinn og hans ledsagere, at de skulde opfordre Ámundi til at følge med dem og deltage med Þorvaldr i et angreb på Hrafn; hvis han ikke vilde det, skulde de, sagde Þorvaldr, aflive ham. (...) Ámundi svarede, at han ikke vilde deltage i nogen færð, som kunde mishage Hrafn. De dræbte da Ámundi og vendte tilbage til Þorvaldr, hvem de forkyndte drabet. (Isl, xxxviii)

behersker bøndene uten å verge deres interesser.

I *Hákonar saga* skildres en omvendt utviklingstendens – kongen er ikke lenger en hensynsløs hersker som underkuer menigmenn med sin makt, noe som visstnok ikke oppfattes som en selvfølge, men i alle fall som akseptabelt i kongesagaene om gammel historie. Kongen er blitt en folkebeskytter som verger bøndene mot dem som truer dem, og viser miskunn mot sine undersåtter (Hs, xcix-ci, cxvi, clvi, ccxxvii, ccxl, ccxlii-iii). Til gjengjeld forventer han oppriktig, fast troskap som ikke er framtvunget og ikke vakler etter bøndenes aktuelle interesser. Ifølge *Hákonar saga* mangler han ikke slik troskap helt fra fødselen – bøndene anerkjenner ham som den rette tronarvingen, så de er ivrige til å hjelpe ham på flukt fra baglerne:

En hvar sem þeir komv j eystri-dólum þa gerðu benör þeim hinn bezta beina ok leðu þeim reiðskiota ok uisudu þeim ueg. (...) enn þo a hart yrði um ferðina, þa kom mart manna til þeira or öllvm bygðum huersdagliga, beði birkibeinar og bondasynir or guðbrandz-dolum, þeir er sueininn villdu fylgia.¹⁴⁶ (Hs, iii)

Når Hákon blir konge, betaler folk skatt villig og gir kongen gaver for å vise ham sin tilslutning (Hs, xxviii, cviii). Kongens og folkets interesser betegnes ofte som felles, særlig i forbindelse med ribbungekrigen. I krigen står de trofaste bøndene mot ribbungene som herjer og plyndrer i herredene, og kongen kjemper med sin hær på bøndenes vegne, for å beskytte dem og fornye fred i landet (Hs, cviii, cxli, cxlvii). Derfor sverger bøndene kongen troskap av sin frie vilje (Hs, cxlvii) og selv samler seg mot ribbungene for å hjelpe kongehæren (Hs, lxxix, cv, cxlvi o.a.). Troskapsbrudd mot folket oppfattes samtidig som forbrytelse mot kongen (Hs, cxxvi o.a.). Kongen stoler til og med mer på bøndene enn på sine lendmenn (Hs, cxlviii) og høvdingene er heller ikke alltid så trofaste som bøndene:

Voru þeir sumer er giarnmann villdu firerkoma ætt og afsprinngi Suerris kongs firer fornann fiannskap er þeir hofdu til hans haft, og var þuj miog tujdrægt vmm allt landid, og mest af stormennenu, enn flestur allur muogur var vel viliadur Hakone kongi bædi nordur j landi og sudur.¹⁴⁷ (Hs, lxxxv)

Bøndene som sviker kongen og støtter opprørsgruppene, gjør det helst fordi de vil følge sterke lokale høvdinge etter det gamle samfunnsmønsteret – småhøvdingene er nærmere enn kongen, så de får direkte tilslutning (Hs, xxxiii). Slike svikere fordømmes i sagaen, noe som også har et dypere ideologisk grunnlag: det gamle systemet med forholdsvis uavhengige høvdinge må avskaffes for at fast kongemakt skal kunne innføres. Også Skúli framstilles – og fordømmes – som en høvding etter det gamle mønstret: han er hensynsløs i sine maktkrav og mishandler bønder, særlig når han trenger eiendom. Han tar

146 Men hvor de kom i Østerdalene, hjalp bønderne dem paa det bedste, laante dem hester og viste dem vei. (...) Men endda det var en haard færð, saa kom dog mange folk til dem fra alle bygdene, baade birkebeiner og bondesønner fra Gudbrandsdalene, som vilde følge gutten.

147 Det var somme – og mest av stormændene – som gjerne vilde øde kong Sverris æt og avkom, for det gamle fiendskaps skyld, som de hadde hat til ham. Men næsten hele almuen, baade nord og syd i landet, vilde kong Hákon vel.

bøndernes skip mot deres vilje (Hs, clxxxvii) og inndriver skatt med tvang (Hs, cxcvii). Et særegent tilfelle er når bøndene dreper en baglersysselemann på tinget fordi han er kjent for å være streng og urettferdig (Hs, xxxii, se *Vedlegg 1*, del 8). Skúli vil hevne sysselemannen og brenne bygden. Kongen vil ikke forhindre det, for han mener at straffen er rettferdig fordi de drepte sysselemannen sakesløst:

Sagði jarl at hann uill fara vpp a follu at hefna Raugnualldz hallkelssonar er follungar drapv saklausan ok brena bygðir þeira. Konungr sagði: «Aungar hefndir a ek at gera eptir Raugnualld, þuiat iafnan hafa hans frendr níðrat míni ett. En fyrir þui er follungar drapu hann saklausan, þa meli ek eigi j moti, at þer farit með liði ok hefnið þeim».¹⁴⁸ (Hs, lxx)

Bemerkningen om kongens personlige fiendskap mot sysselemannen avslører hans mer individuelle interesser, men fiendskapet hindrer ham ikke i å tillate hevnen som han oppfatter som rettferdig. Han vil ikke for enhver pris verge bøndene som kan true rikets stabilitet. Likevel gjør han en stor forskjell på sitt rikets befolkning og andre kongers undersåtter: i krigstogene, særlig i Värmland og Danmark, lar han ofte angripe sivilbefolkningen. Han viser imidlertid også miskunn til dem som ber om den, selv til de ubetydeligste folk:

Nær vatni nokkrv liop vt kerling ein gomvl ok spvrði, hvar er konvng Norðmanna. Henni var sagt. Hon gekk fyrir hann diarfliga ok bað at eigi skyllði brenna bæ dottvr hennar fyrir þat er hon þorði heima at vera. Konvngur qvað sva vera skylldo (...)»¹⁴⁹ (Hs, cxiv)

Dette bekrefter at sagaframstillingen skal danne et bilde av kongen som krever bare lydighet og gir nesten endeløs miskunn til gjengjeld. Kongen er også villig til å tilgi dem som ber om det, enda de har vist ham lite troskap. Av ideologiske grunner forklares det i sagaen som den rettferdige styrerens mildhet og miskunn:

Vermmar logdu aa kongs valld allt, enn kongur lagdi mikid fiegiialld aa þa, og gaf þeim vpp firer myskunnar saker. Þeir sooru kongi eyda, ad þeir skilldu honum trygguer og lata all dri hans ovine eflast j sijnu landi.¹⁵⁰ (Hs, ci)

Ok sua grimmr sem hakon konungr var vm daghinn at fyrir-koma sinum ouinum, þa var nu eigi minnr fra huerfu miskunnsamr hann var nu við alla i griða-gjöfum þa er a hans valld komuz.¹⁵¹ (Hs, ccxxxvii)

Likevel er det med all sannsynlighet også maktpolitiske motiver som i virkeligheten var avgjørende, for kongen kunne forvente at mange av de opprinnelige motstanderne skulle skifte side og bli hans tilhengere etter at han har demonstrert sin makt ved å seire (jf. Bagge,

148 Jarlen sa da, at han vilde fare op paa Follo og hevne Ragnvaldr, som bønderne hadde dræpt sakesløs og brænde deres bygder. Men kongen svarte: «Jeg har ingen hevn at ta efter Ragnvaldr; ti hans frænder har altid været min æt imot. Men fordi foldungene dræpte ham sakesløs, vil jeg ikke sætte mig mot, at I farer med eders hær og hevner dem.»

149 Nær ved et vand løp en gammel kjærring ut og spurte: «Hvor er nordmændenes konge?» Det blev sagt hende. Hun gik da djervelig frem for kongen og bad ham ikke at brænde gaarden til datteren hendes, for det at hun alene turde bli hjemme. Kongen sa, at saa skulde det være, og kaldte til sig en gjest, som het Jón Umage, og bad dem være der, til hele hæren var faret forbi.

150 Vermerne la alt i kongens hender. Han la stor gjæld paa dem, men eftergav dem det av sin miskund. Men de svor eder til kongen, at de altid skulde være ham tro og aldrig la hans uvenner trives i sit land.

151 Og like saa gram som kong Hákon hadde været om dagen til at ødelægge sine uvenner, likesåa fuld av miskund var han siden til at gi grid til alle dem, som gav sig i hans vold.

1993). Kirkefreden er heller ikke bare et uttrykk for respekt for den hellige kirken, men også et middel til at menn ikke skal drepes unødvendig etter at slaget er vunnet, for de kan da bli kongens tilhengere:

*(...) enn ek em hræddr vm huersu varír menn lata kirkiur hallda þeim monnum sem þeir þikiaz mestar sakir við eíga. Munu ver nu snua aftr til bæiarins at giæta sigurs vars.*¹⁵² (Hs, ccxxxvii)

Det virker altså at det tradisjonelle mønsteret av seier og tilslutning dominerer også i dette tilfellet, men likevel skildres kongen som den som vil fremme de nye idéene. Det er visst ikke noe tilfeldig, men en bevisst framstilling av en reformerende styrer. Kong Sverrir får ære for å ha innført den nye ideologien, kong Hákon for å iverksette den.

Kongen tilgir også den svikeyfulle biskop Nikolas (Hs, cxxxviii) og abbed Bjørn (Hs, ccxlv), helst med hensyn til at de er geistlige. Det var imidlertid visst heller ikke bare kongens gudsfrykt som påvirket ham, men også hans behov for å opprettholde gode forhold med kirken uten store ettergivelse. Kongens forhold til kirken omtales ikke mye i sagaen fordi det må ha forekommet kong Magnús ganske kontroversielt, så slike indirekte antydninger utgjør en god anledning til å få innblikk i det. Det at kongens kloke politikk av ideologiske grunner forklares som miskunn eller fromhet, er imidlertid i perfekt samsvar med sagaens formål.

5.3.4 Kongens maktforhold til Island

Kongens maktforhold til islendingene og nordmennenes planer om å få herredømme over Island drøftes først i forbindelse med forhandlingene om krigstoget til Island (Isl, li, Hs, lix). Snorri Sturluson forhindrer krigstoget ved å love å få Island under Norges makt med sine brødre:

*Snorri latti miok ferþarinnar, ok kallaði þat raað at gera ser at vinvm hina beztv menn aa Islandi, ok kalladiz skiot mega sva koma sinvm orðvm, at monnum munði synaz at snvaz til lydne við Noregs haufþingia. Hann sagði ok sva, at þa voro adrír eigi meire menn a Islandi en bræðr hans, en Sæmund leið, enn kallaði þa munðv miok eptir sinum orðvm vikia þa er hann kemi til. Enn við slikar fortolvr slævaðiz helldr skap iarllsins, ok lagði hann þat rað til, at Islendingar bæði konunginn, at hann bæði firir þeim, at eigi yrðe herferðin. Konungrinn var þa vngr, enn Dagfinnr logmaðr var radgiafe konungsins, hann var hinn mesti vin Islendinga, ok var þat afgert, at konungr reð, at eigi varþ her-forin. En þeir Hakon konungr ok Skvli iarl gerþv Snorra lenðan mann sinn; var þat mest rad þeira iarls ok Snorra. Enn Snorri skyllði leita við Islendinga, at þeir sneriz til lydni við Noregs haufðingia. Snorri skyllði senda vtan Ion son sinn, ok skyllði hann vera i gislingvm með iarli, ok þat endiz sem mælt var.*¹⁵³ (Stu I, 339)

152 (...) men jeg er ræd for, at mine mænd ikke vil la kirkerne holde dem, som de tykkes har mest skyld; og dog vil jeg for ingen del, at kirkefreden skal brytes. Derfor vil vi nu vende tilbake til byen og ta vare paa vor seir.

153 Snorri frarådede meget toget; han tilrådede, at man skulde gøre de bedste mænd på Island til sine venner, og sagde, at han hurtig ved sine ord kunde bevirke, at folk bevægedes til lydighed overfor Norges overhoveder. Han tilføjede, at der i Island med undtagelse af Sæmundr ikke var nogen mægtigere mænd end hans brødre, og at de i høj grad vilde rette sig efter hans ord, når han kom til landet. Ved denne fremstilling fik jarlen mindre lyst til toget, og han rådede til, at Islænderne skulde anmode kongen om, at han vilde bede for dem, så at krigstoget blev opgivet. Kongen var den gang ung, og hans rådgiver var lagmand Dagfinnr, som var en stor ven af Islænderne; udfaldet blev da at kongen besluttede, at krigstoget

Íslendinga saga fremhever avtalen mellom jarlen og Snorri og Snorris iver i saken, mens *Hákonar saga* fremhever kongens rolle ved å gjengi hans tale:

*Ok talaði konungr a stefnunní ok sagði sua: «en landít hefir heþan byggðz. Ok varír forellrar hafa kristnat landít ok veitt landz-monnum môrg hlunindí. Eru þar ok flestir menn saklausir fyrir os, þo at sumir hafí illa gert uíð uara þegna. En þat mun uerða allra skaði ef landít er heriat ok uil ek biðia yðr herra Jarl, sagði konungr, at þer latið niðr-falla þessa etlan fyrir sakir þessa flutnings.»*¹⁵⁴ (Hs, lix)

Sagaframstillingen fremhever hvor fredsommelig og rettferdig kongen er i at han ikke vil straffe sakesløse folk, men samtidig påpekes også at kongens krav på herredømmet over Island bygger på historiske forhold og at det altså er hans rett. På den måten klarte forfatteren å forbinde kongens fredsommelighet og maktslyst, uten at de motsier hverandre.

Den vesentligste begivenheten for utviklingen av forholdene, Sturla Sighvatssons opphold i Norge, framstilles utførlig i begge sagaene (Isl, lxxviii, Hs, clxxx, clxxxvii). Sturla Sighvatsson drar til Norge på erkebiskop Sigurðs stevning i 1233, men han oppholder seg først og fremst hos Hákon og Skúli, enda det er ufred mellom de to. Forhandlingene mellom kongen og Sturla gjengis eksplisitt i *Hákonar saga*:

Kongur hafði Sturlu j bodi sijnu og taladi wid hann marga luti og hann spvrdi Sturlu hvørsu mikid fyrer mundi verda ad koma einvalldi yfer Island. Og liet þa mundu verda frid betra ef einn riedi mestu. Sturla kalladi lijtíð mundu fyrer vera ef sa væri radugur er med þui færi. Kongur spurdi ef hann villdi til rada. Hann kvedst ecki mundu neyta med kongs radi og forsia og eyga sliakra sæmda von af kongi sem honum þætti hann verdur. Kongur bad hann ey vinna land med manndrapum enn bad hann taka menn og senda utan eda fa rijki þeira med qdru moti ef hann mætti. Tqludu þeir kongur hier vm jafnann og Sturla.155 (Hs, clxxx)

Hákonar saga fremhever igjen kongens rolle som fredsskaper og folkebeskytter, mens i *Íslendinga saga* sies bare at «kongen og Sturla talte ofte sammen» (Isl, lxxviii). Det er imidlertid helst ikke en bevisst utelatelse, for videre i *Íslendinga saga* (Isl, c) sies nesten det samme som i *Hákonar saga*:

Hakon konungr var ok mikill vin Sturlu, því at þat var miðk talað, at þeir Sturla hefði þau raad giort, at hann skyllði vinna land unndir Hakon konung, en konungr skyllði gera hann haufðinngia ifir lannðinu; hafði Hakon konungr þar mest uaraðan Sturlu við, at hann skyllði eigi auka mann-draáp á landinu ok reka

skulde opgives. Kong Hákon og Skúli jarl gjorde Snorri til deres lensmand; dette var især efter jarlens og Snorris aftale. Snorri skulde påvirke Islænderne til at de underkastede sig Norges styrere. Snorri skulde sende sin søn Jón fra Island, og han skulde være som gissel hos jarlen; dette udførtes som det var aftalt. (Isl, li)

154 Der talte kongen og tok slik til orde : «(...) men landet er bygget herfra; men vore frænder og forfædre har kristnet det og gjort dets mænd mange velgjerninger. De fleste av indbyggerne der er ogsaa sakløse for os, selv om somme har handlet ilde mot vore tegner; men det vil bli til skade for alle, om landet herjes. Nu vil jeg bede eder, herre, at I for min forbøns skyld lar denne plan falde.»

155 Kongen bød Sturla til sig og talte med ham om mange saker. Han lot ilde over, hvad Sturla fortalte ham om, at det var stor ufred paa Island. Han spurte, om det vilde være meget iveien for at faa enevælde over landet, og sa, at hvis én raadde mest, vilde det være meget bedre fred. Sturla svarte, at det vilde være let, hvis den, som tok sig det for, drev saken kraftig frem og var raadsnild. Kongen spurte, om han vilde ta denne sak paa sig. Han svarte, at han med kongens raad og hjælp vilde friste, om han kunde vente slik hæder av kongen, som han tykte sig fortjene, om det lyktes for ham. Kongen sa, at han ikke skulde vinde landet med manddrap, men bad ham gripe mænd og sende dem ut av landet til Norge eller vinde deres herredømme paa anden vis, om han kunde. Sturla var ofte hos kongen om vinteren og talte med ham om denne sak.

menn helldr utan.¹⁵⁶ (Stu I, 534)

Senere bebreider kongen Sturla for hans voldsomhet som han visst oppfatter som brudd mot deres avtale om fredelig opptreden:

Þetta sama haust kom Vrækia Snorra-son af Jslandi og sagdi þadann mikinn ofrid af Sturlu frænda sinum. Virði kongur svo sem Sturla hefði hardara að farid við Jsleðinga enn hann hafði firer-mællt.¹⁵⁷ (Hs, clxxxvii)

Kanskje begynner kongen også å ane at Sturla helst vil fremme sin egen makt, men derom sies ingenting i kapitlet. Det er kongens gode hensikter som skal fremheves i framstillingen, ikke hans maktpolitiske motiver. Hovedtanken er omtrent den samme som i kongens politikk i Norge: Dersom noen få ulydige høvdingar og storbønder fordrives fra landet, blir det fred og gode levevilkår for hele folket. Det fremheves først og fremst at kongens forhold med folket er gjensidig gunstig. Et slikt bilde kan nesten minnes om en ideell goði som skildres på begynnelsen av *Sturlunga saga*, men det finnes en betydelig forskjell. Mens forholdet mellom en goði og tingmennene i det tradisjonelle islandske samfunnet stort sett er basert på vennskap – med bare en viss grad av hierarki – består forholdet mellom kongen og folket i troskap. Det henger selvfølgelig sammen med at det føydale samfunnet er mer stratifisert, men det innebærer også at forholdet er upersonlig. Mange av undersåttene kjenner egentlig ikke kongen som person, men respekterer ham som institusjon. Mens islendingene før Sturlungetiden – og delvis også i denne perioden – valgte en goði etter hans personlige egenskaper som gav ham forutsetninger til å være en god høvding, aksepterer folk kong Hákon fordi han er den rette kongen. Det vil ikke si at han ikke hadde noen av egenskapene som gjør en god høvding, men det som fremheves er at han er innsatt av Gud til å styre sitt rike.

5.3.5 Konklusjon

I *Ísleðinga saga* skildres et forfall av samfunnsforholdene mellom høvdingene og tingmennene som fører til et ensidig maktforhold basert på vold og trusler. I *Hákonar saga* skildres derimot en utvikling av kongemakten som fører til at kongen opptre som folkebeskytter, verger fred og styrer landet med miskunn. I noen tilfeller er det også politiske motiver som i sagaframstillingen forklares som kongens miskunn og gudsfrykt, noe som tar utgangspunkt i sagaens dominerende ideologi.

156 Kong Hákon var også meget venlig sindet mod Sturla, og det blev almindelig sagt, at han og Sturla havde aftalt, at Sturla skulde vinde landet for kong Hákon og kongen da gøre ham til høvding over landet; kong Hákon havde mest af alt advaret Sturla for at øge manddrabene i landet, men tilrådede hellere at drive folk i landflygtighed. (Isl, c)

157 Denne sommer kom Urækja Snorrason fra Island og fortalte om den store ufred, som hans frænde Sturla hadde vakt der; kongen syntes, at det saa ut til, at Sturla hadde faret haardere frem, end han hadde raadd ham til.

I *Hákonar saga* framstilles kongen først og fremst som en forener av landet. Det er selvfølgelig tydeligst i maktpolitikken i Norge: kongen sikrer fred og enighet ved å overvinne opprørsgruppene, forsone seg med geistligheten og få opprinnelige motstandere til å bli hans håndgangne menn. I *Hákonar saga* er kongens forhold til høvdingene mer hierarkisk enn i de eldre kongesagaene, noe som innebærer at han er i stand til å forhindre en innbyrdes kamp mellom høvdingene. I *Hákonar saga* framstilles også kongens forhold til islendingene på samme måte. Det skjules ikke at kongen ønsker å få herredømme over Island, men han framstilles også som en forener av landet, som vil avslutte borgerkrigen. I *Íslendinga saga* legges mindre vekt på kongens rolle og mer på islendingenes maktkamp. Høvdingene står alltid mot hverandre, dvs. at Sturlungetidens tragedie indirekte stammer fra høvdingenes stadige uvilje til forlik. I Sturlungetiden blir de bare mer voldelige, men en innbyrdes maktkamp finnes alltid mellom jevnbyrdige høvdinger, både på Island og i Norge. Også i forholdet til folket fremheves kongens forenende rolle, for han kjemper på folkets vegne og verger sine og folkets felles interesser, mens de som støtter andre interesser framstår som svikere. Kongen formidler forlik mellom menn fra ulike grupper, og han vil forhindre blodhevn. Andre høvdinger splitter derimot folket i begge sagaene ved å inkludere dem i sin innbyrdes maktkamp, enten med vold og trusler eller med å love dem fordeler, og i *Íslendinga saga* er blodhevn tett tilknyttet maktkampen.

Det er forståelig at framstillingen er mer partisk i *Hákonar saga* enn i *Íslendinga saga*, for *Hákonar saga* skildrer et kongeideal, mens *Íslendinga saga* er et mosaikkbilde av hele samfunnet med dets gode og dårlige trekk (jf. ovenfor).

6. Konklusjon: Ideologi vs. ideal som sagaenes utgangspunkt

6.1 Fellestrekkene i *Íslendinga saga* og *Hákonar saga*

Sturla Þórðarsons begge historiografiske sagaer framstiller den samme tidsperioden i to ulike land der samfunnsbakgrunnen og tendensene i den historiske utviklingen var forskjellige, men i begge tilfellene preges denne tidsperioden av et fellestrekk – det er en overgangstid. Dette er også hovedtemaet som er felles for begge sagaene: forfatterens intensjon var at sagaene skulle avspeile, gjerne til og med fremheve, forandringene, ikke kontinuiteten i utviklingen. Begge sagaene danner et mosaikkbilde av tiden som de skildrer, men det er bare i en viss grad et helhetsbilde. En delvis framstilling av generelle samfunnsforhold dannes ved karakteristikken av ulike sosiale lag og ved skildringene av forholdene mellom folk med ulik sosial status, men det er ikke dominerende i sagaene. Sagaene konsentrerer seg om høvdingene og styrerne, og de framstiller utviklingen av landsstyret i begge landene, med de store forandringene som foregikk på ca. 1220-/1260-tallet.

Begge sagaene påpeker delvis også tidens tragiske preg. Dette er selvfølgelig tydeligere i *Íslendinga saga* som framstiller et sammenbrudd, det skildrede idealet er uoppnåelig og framtiden er svært usikker. I *Hákonar saga* består det tragiske aspektet i skildringen av den uunngåelige borgerkrigen da den fredsommelige og rettferdige styreren må bruke vold, til og med mot sin svigerfar, for det er nødvendig for å gjenopprette fred og oppnå at framtiden skal bli bedre. Avslutningen er imidlertid optimistisk, for kongen klarer å forene hele folket og sikre fred, og dermed seirer også hans ideologi, iverksettes i praksis og vil kunne følges i framtiden.

6.2 Forskjellene mellom *Íslendinga saga* og *Hákonar saga*

Forskjellene mellom Sturla Þórðarsons sagaer er basert på tre hovedfaktorer. Det første er at sagaene skildrer hendelser med en betraktelig ulik samfunnsbakgrunn, det andre er at sagaene tilhører ulike sjangrer, og det tredje er en forskjellig retning av avvikene fra sjangerkonvensjonene på grunn av forfatterens ulike intensjoner.

I Norge var samfunnsforandringene grunnlagt på en ideologi som fikk gjennomslag gradvis, men som står sentral i sagaen. På Island brøt samfunnet sammen, så et nytt system måtte etableres – dette vises i selve *Íslendinga saga*, ikke bare i dens fortolkende kontekst i *Sturlunga saga*. Begge sagaene skildrer omtrent forfatterens samtid, men i framstillingen av det ideelle forbildet henviser *Hákonar saga* helst til det nye og til framtiden; *Íslendinga saga* derimot henviser mest til fortiden og til at noen av dens verdier

kan bevares, enda hele samfunnssystemet ikke kan fornyes.

Det er først of fremst stilen som er påvirket av sjangerforskjellene: i *Íslendinga saga* er det fortolkende og psykologiserende referert tale som gjør seg gjeldende, i *Hákonar saga* annalistiske avsnitt og lange taler som har en argumenterende og bekreftende funksjon, noe som sikkert er delvis basert på de fremmede innflytelsene som Sturlas litterære arbeid ble påvirket av.

Når det gjelder innholdet, utgjør Sturlas verk i en viss grad en fullføring av sjangrenes utvikling idet de gir fullt uttrykk for tankene som gradvis får gjennomslag i de eldre sagaene. Av den foregående analysen framkommer klart at kongens stilling i forhold til høvdingene framstilles i kongesagaene som stadig mer hierarkisk. Sverre Bagge påpeker at tendensen til de nye regjeringsmodellene framstilles allerede i de senere delene av *Heimskringla*, særlig *Óláfs saga helga*: høvdingene bryter freden ved å kjempe for tilslutning, mens en sterk konge forener landet (Bagge, 1986, 48-54). Kongens forenende rolle er tett tilknyttet tanken om monarkiet som institusjon og den kristne forestillingen av *rex iustus* innsatt av Gud, noe som står sentralt i *Konungs skuggsjá* og *Hákonar saga*¹⁵⁸ og fullfører utviklingen av middelalderlig kongemakt. Det at vi kan spore kongemaktens utvikling gjennom sagalitteraturen, kan si noe om hvordan selve sagaforfatterne oppfattet denne utviklingen og satte sin historiefremstilling i kontrast til eldre framstillinger, og i *Hákonar saga* er det mer framtredd enn i andre sagaer. Også samfunnsutviklingen på Island drøftes allerede i de eldre samtidssagaene, enda de enkelte sagaene legger mindre vekt på forandringene.

6.3 Avvikene fra sjangertrekkene som et uttrykk for ideologien og idealet

Til tross for et visst samsvar i tankeutviklingen viser analysen at Sturlas sagaer ikke kan oppfattes som sjangrenes typiske representanter. Det finnes blant annet kongesagatrekk i innføringen av protagonistene i *Íslendinga saga* (se s. 60), men det er ikke det vesentligste. Hovedpoenget er at forskjellene i historiesynet i de to sagaene ikke tar utgangspunkt i sjangerkonvensjoner. I ingen av sjangrene er det vanlig å framstille så generelt gyldige tanker og så tydelig historiesyn; det er slik bare i *Sverris saga* og *Sturlunga-*kompilasjonen som begge er særskilte tilfeller, *Sverris saga* fordi den delvis ble diktert av selve kongen, *Sturlunga saga* fordi det er en yngre kompilasjon som ble forfattet etter at man hadde fått tilstrekkelig avstand fra begivenhetene. Derfor kan man konkludere at Sturlas historiesyn er mer kompleks enn hans forgjengers, og at forskjellen mellom de to sagaene

158 F.eks. Saxo framstiller derimot den unge Knútr den hellige som farens opplagte etterfølger med en kongelig karakter, men uten særlige henvisninger til at kongen er innsatt av Gud (jf. Bagge, 2010, 182).

skyldes hans intensjon, dvs. at det var andre aspekter han ville fremheve i hver av sagaene.

Fra et litterært synspunkt er de eldre kongesagaene bedre enn *Hákonar saga* i den forstand at de er mer dramatiske og psykologiske. Forskjellen skyldes imidlertid ikke Sturlas mangel på evne, men sagaens forskjellige formål: å danne et bilde av en *rex iustus*, dvs. å uttrykke en ideologi i en narrativ form. Kong Hákon framstilles som fredsskaper, og dersom han fører krig, kjemper han på folkets vegne, som folkets beskytter, noe som tydelig markerer en utvikling fra «klassiske sagahelter» til *rex iustus*-ideologien. Som kongens gode egenskaper fremheves tillit til Gud, ansvarlighet for dynastiet og kongedømmet og en langvarig politisk strategi – altså noe svært upersonlig i sammenlikning med andre kongers karakteristikk. Personlige egenskaper erstattes av kongelige dyder som danner bildet av den gode kongen som beskytter folket, er snill mot de fattige og opptre som en forener av landet. *Hákonar saga* danner et forbilde, og dessuten til og med en *myte* om kongen og hans dynasti ved å sammenlikne kongen med Óláfr Tryggvason og fremheve hans forfedres kristelige moral. Også den kristne tro fremheves i *Hákonar saga* i forbindelse med kongeideologien, mens i *Íslendinga saga* er den tilknyttet personlig samvittighet. Det er generelt sett upersonlige egenskaper som *Hákonar saga* legger mest vekt på, noe som avspeiler og bekrefter dens sterke ideologiske bakgrunn.

Med hensyn til situasjonen på Island kunne man formode at *Íslendinga saga* gir uttrykk for en motsatt, antimonarkistisk og nasjonalistisk ideologi. Sagaen skaper imidlertid ikke et bilde av en enhetlig nasjon som verger seg mot fremmed herredømme, men av en indre kamp mellom ærgjerrige høvdinge i landet, som fører til en oppløsning av samfunnssystemet. Den framstilte utviklingen vurderes implisitt som negativ, og iblant henvises det til mulige løsninger som ikke gjennomføres, helst på grunn av protagonistenes uvillighet til å gi opp sine maktkrav for å sikre fred. Derfor virker det at sagaen framstiller stort sett bare individuelle interesser, slik som de fleste eldre sagaene i begge sjangrene. Samtidig er den imidlertid vurderende i den grad at ros og kritikk av ulike fenomener danner et mosaikkbilde av et idealsamfunn i negativet, dvs. at den framstiller et ideal ved å skildre dets fravær, og påpeker at islendingene en gang var i stand til å oppfylle idealet, men likevel er dets forfall deres skyld alene. Kong Hákon framstilles fra den islandske aristokratens synspunkt ikke som aggressoren, men heller ikke som en elsket forener, heller som en sterk styrer og dommer som Island uunngåelig trengte, men ikke kunne finne blant sine høvdinge. *Íslendinga saga* vurderer Sturlungetiden generelt sett negativt. Den skildrer ikke hele utviklingen fra gullalder til forfall, men på begynnelsen er situasjonen i alle fall bedre, og samtidig forutsies utviklingen ikke minst ved en framstilling av hovedprotagonistenes psykologiske forutsetninger.

6.4 Forskjellene mellom kommentarene og narrativet som et uttrykk for forfatterens avstand

Sagaene omtaler individuelle helter, men det er ikke deres hovedformål. Når det gjelder kong Hákon, og delvis Gissurr, er formålet helst å danne forbilder for å illustrere ideologien eller idealet. Hákon framstilles i kommentarene som en konge ved Guds nåde som representerer monarkiet som institusjon og dynastiet valgt av Gud, og det at han også er populær og en god høvding, framstilles nesten som en selvfølge. Saganarrativet viser derimot også andre aspekter som fikk høvdingene til å støtte Hákon: personlig fiendskap mot Skúli, lojalitet til kong Sverrir, og Hákons kloke politikk og evne til å vinne tilslutning. Det vil si at i forfatterkommentarene dominerer abstrakte, ideologiske forklaringer som gjenspeiler den offisielle kongeideologien, narrativet preges derimot av konkrete forklaringer og kan også vise spor av forfatterens bevisste avstand fra ideologien i sagaen. Også i det at Skúli framstilles positivt i forfatterkommentarene, gjør forfatterens tendens seg gjeldende i at han indirekte tar avstand fra *Hákonar sagas* ideologi. Generelt sett er imidlertid den monarkistiske ideologien sterk i *Hákonar saga*: Hovedtanken ved sagaen synes å være en bekreftelse av at kong Sverris ætt hadde kongeretten i Norge og at Hákons tronkrav var rettferdig.

I *Íslendinga saga* er det tettere forbindelser mellom forfatterens individuelle holdninger og holdningene som var felles i det skildrede samfunnet, så han behøver ikke ta så stor avstand fra helheten, bare fra noen protagonisters gjerninger – også når det gjelder Sturlungene, dvs. at forfatterens tendenser var preget av hans ætteforhold til protagonistene. Formålet er å fastsette grensen mellom taperhet og brutalitet og mellom klok maktpolitikk og ubesindig maktkamp. Det er visstnok primært forfatterens subjektive vurderinger, men de må være basert på generelt anerkjente verdier.

6.5 Vurderingen av Sturla Þórðarsons verk

Sturla Þórðarsons verk er særegent i at vi har to bevarte sagaer av samme forfatteren, som tar utgangspunkt i ulik, men ikke motstridende, intensjon. Min tilnærming til sagaene består i at jeg ikke oppfatter dem som faktakilder eller som rent litterære verk, men som vitnesbyrd om fortidens historieoppfatning. Ved å utforske både likhetene og forskjellene mellom begge sagaene med hensyn til de historiske omstendighetene i forfatterens liv kan vi få et komplekst innblikk i en gammelislandsk forfatters historiesyn. I denne avhandlingen har jeg forsøkt å vise at Sturlas historieoppfatning er basert på idéer om utvikling og forandring heller enn på den typiske middelalderlige forestillingen om syklisk eller analogisk gjentakelse

i historien.¹⁵⁹ Det er behov for videre granskning av historiografiske sagaer for å utvide og bekrefte denne hypotesen i forhold til andre sagaforfattere, ikke minst av noen sagaer som har fått forholdsvis lite oppmerksomhet innenfor sagaforskningen, som kongesaga-samlingen *Boglunga sögur* og de seneste delene av *Sturlunga*-kompilasjonen, *Þórðar saga kakala* og *Þorgils saga skarða*. Alle disse omtaler også oppbruddsperioder og borgerkrig, men for min granskning valgte jeg først Sturla Þórðarsons verk fordi det er en fordel å kunne sammenlikne to verk av en forfatter hvis liv og samfunnsrolle vi kjenner.

159 Noen moderne historiske teorier skiller mellom lineær og syklisk historieoppfatning: Den lineære oppfatningen krever et langvarig perspektiv, mens den sykliske som regel fokuserer på forholdene mellom enkelte hendelser. (Bagge, 1991, 198-201; Gurevich, 1971, 42 ff.)

Litteraturliste

- BAGGE, Sverre. Fortelling, makt og politikk hos Saxo og Snorri. In: JØRGENSEN, Jon Gunnar, Karsten FRIIS-JENSEN a Else MUNDAL, eds. *Saxo og Snorre*. København: Museum Tusculanums Forlag, 2010, s. 167-185. ISBN 978-87-635-3124-5.
- BAGGE, Sverre. *From gang leader to the Lord's annointed: kingship in Sverris saga and Hákonar saga Hákonarsonar*. Odense: University Press of Southern Denmark, 1996. ISBN 87-7838-108-8.
- BAGGE, Sverre. From Sagas to Society: the Case of Heimskringla. In: PÁLSSON, Gísli, ed. *From sagas to society: comparative approaches to early Iceland*. Enfield Lock: Hisarlik Press, 1992, s. 61-75. ISBN 1-8743-1202-8.
- BAGGE, Sverre. Ideology and Propaganda in Sverris saga. *Arkiv för nordisk filologi*. 1993, vol. 108, s. 1-18. ISSN 0066-7668.
- BAGGE, Sverre. Kongespeilets kongeideal. In: KRAG, Claus a Jørn SANDNES, eds. *Nye middelalderstudier: Kongedømme, kirke, stat*. Oslo: Universitetsforlaget, c1983, s. 164-172.
- BAGGE, Sverre. *Society and politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*. Berkeley: University of California Press, c1991. ISBN 05-200-6887-4.
- BAGGE, Sverre. The Formation of the State and Concepts of Society in 13th Century Norway. In: VESTERGAARD, Elisabeth, ed. *Continuity and Change: Political Institutions and Literary Monuments in the Middle Ages*. Odense. Odense University Press, 1986. s. 43-59. ISBN 87-7492-606-3.
- BJØRGO, Narve. Hákon Hákonssons ettermæle. In: KRAG, Claus a Jørn SANDNES, eds. *Nye middelalderstudier: Kongedømme, kirke, stat*. Oslo: Universitetsforlaget, c1983, s. 155-163.
- BJØRGO, Narve. Om skriftlege kjelder for Hákonar saga. *Historisk tidsskrift*. 1967, vol. 46, s. 185-229. ISSN 0018-263X.
- BRAGASON, Úlfar. In the scriptorium of Sturlunga's compiler. In: DALLAPIAZZA, Michael, ed. *International Scandinavian and medieval studies in memory of Gerd Wolfgang Weber*. Trieste: Parnaso, 2000, s. 471-482. ISBN 88-86474-28-8.
- BRANDT, William J. *The shape of medieval history: studies in modes of perception*. New Haven: Yale University Press, 1966.
- BYOCK, Jesse. The Age of the Sturlungs. In: VESTERGAARD, Elisabeth, ed. *Continuity and change: political institutions and literary monuments in the Middle Ages*:

- a symposium*. Odense: Odense University Press, c1986, s. 27-42. ISBN 87-7492-606-3.
- EINARSDÓTTIR, Ólafía. Om samtidssagaens kildeværdi belyst ved Hákonar saga Hákonarsonar. *Alvíssmál: Forschungen zur mittelalterlichen Kultur Skandinaviens*. 1995, vol. 5. ISSN 0942-4555.
 - EINARSDÓTTIR, Ólafía. Skulis oprør og slaget ved Örlygsstaðir: Norsk og islandsk politik 1220-1240. In: SUPPHELLEN, Steinar, ed. *Kongsmenn og krossmen: Festskrift til Grethe Authén Blom*. Trondheim: Tapir, 1992, s. 91–113. ISBN 82-519-1091-9.
 - EINARSDÓTTIR, Ólafía. *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning*. Stockholm: Natur och kultur, 1964.
 - ELLEHØJ, Svend. *Den ældste norrøne historieskrivning*. Copenhagen: Munksgaard, 1965
 - GELTING, Mihael H. Uløste oppgaver: Adam af Bremen, Saxo Grammaticus og Knytlinga saga. *Scandia*. 2011, vol. 77, iss. 2, s. 126-143. ISSN 0036-5483.
 - GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása. Sturla Þórðarson. In: GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása a Jónas KRISTJÁNSSON, eds. *Sturlustefna*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1988, s. 9-36.
 - GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása. Um sárafar í Íslendinga sögu Sturlu Þórðarsonar. In: GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása a Jónas KRISTJÁNSSON, eds. *Sturlustefna*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1988, s. 184-203.
 - GUREVICH, Aaron. From Saga to Personality: Sverris saga. In: PÁLSSON, Gísli, ed. *From sagas to society: comparative approaches to early Iceland*. Enfield Lock: Hisarlik Press, 1992, s. 77-87. ISBN 1-8743-1202-8.
 - GUREVICH, Aaron. Saga and History. The 'Historical Conception' of Snorri Sturluson. *Medieval Scandinavia* 4, 1971: 42-53.
 - INGARDEN, Roman. *O poznávání literárního díla*. Praha: Československý spisovatel, 1967.
 - ISER, Wolfgang. Apelová struktura textů. *Čtenář jako výzva: výběr z prací kostnické školy recepční estetiky*. Vyd. 1. Brno: Host, 2001. Strukturalistická knihovna, sv. 8. ISBN 80-86055-92-2.
 - ISER, Wolfgang. *Teorie literatury: aktuální perspektiva*. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2004. Theoretica, sv. 1. ISBN 80-857-7840-8.
 - JENSSON, Gottskálk. Tylensium thesauri: Den islandske kulturkapital i Gesta Danorum og Heimskringla. In: JØRGENSEN, Jon Gunnar, Karsten FRIIS-JENSEN a Else MUNDAL, eds. *Saxo og Snorre*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2010,

s. 187-207. ISBN 978-87-635-3124-5.

- JOHANSSON, Karl G. Snorri, Saxo och medeltidens berättelser om kungarnas historia. In: JØRGENSEN, Jon Gunnar, Karsten FRIIS-JENSEN a Else MUNDAL, eds. *Saxo og Snorre*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2010, s. 131-166. ISBN 978-87-635-3124-5.
- JÓHANNESSON, Jón. *Íslands historie i mellomalderen: Fristatstida*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.
- JÓHANNESSON, Jón. Um Sturlunga sögu. *Sturlunga saga*. Reykjavík: Sturlunguútgáfan, 1946.
- JÓNSSON, Finnur. *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie II*. 2nd ed. København: G. E. C. Gad, 1923.
- KER, William. *Sturla the Historian*. Oxford: Clarendon press, 1906.
- Sagaenes opfatning av vår gamle historie. KOHT, Halvdan. *Innhogg og utsyn i norsk historie*. Kristiania: H. Aschehoug, 1921, s. 76-91.
- KNUDSEN, Bo Nissen. *Ordbog over det norrøne prosasprog* [online]. Københavns Universitet, 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://onp.ku.dk/>
- KOHT, Halvdan. Um kjeldegrunnlage for saga um Hákon Hákonsson. *Historisk tidsskrift*. 1927, vol. 6, s. 16-30.
- Forord. KÅLUND, Kristian. *Sturlunga saga: i dansk oversættelse*. København: Gyldendalske Boghandel, 1904.
- LÖNNROTH, Lars. Ideology and Structure in Heimskringla. *Parergon*. 1976, vol. 15, s. 16-29.
- LÖNNROTH, Lars. Rhetorical Persuasion in the Sagas. *Scandinavian Studies*. 1970, vol. 42, s. 157-189.
- MEULENGRACHT SØRENSEN, Preben. Historiefortælleren Sturla Þórðarson. In: GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása a Jónas KRISTJÁNSSON, eds. *Sturlustefna*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1988, s. 112-126.
- MORTENSEN, Lars Boje. Litterær teknik og sprogets repræsentative effekt hos Snorri og Saxo. In: JØRGENSEN, Jon Gunnar, Karsten FRIIS-JENSEN a Else MUNDAL, eds. *Saxo og Snorre*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2010, s. 113-129. ISBN 978-87-635-3124-5.
- NORDAL, Guðrún. *Ethics and action in thirteenth century Iceland*. Odense: Odense University Press, 1998. ISBN 87-783-8419-2.
- ÓLSEN, Björn Magnússon. Um Sturlungu. *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta*

að fornu og nýju 3. Kaupannahöfn: Íslenzka bókmenntafélag, 1902, s. 193-510.

- PAASCHE, Fredrik. Tendens og syn i kongesagaen. In: HOLMSEN A. a J. SIMENSEN, eds. *Norske historikere i utvalg*, vol. 1. Oslo: Universitetsforlaget, 1967, s. 56-75 (orig. in *Edda* 12, 1922)
- PÁLSSON, Hermann. Kveðskapur Sturlu Þórðarsonar. In: GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása a Jónas KRISTJÁNSSON, eds. *Sturlustefna*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1988, s. 61-85.
- SAMSON, Ross. Goðar: democrats or despots?. In: PÁLSSON, Gísli, ed. *From sagas to society: comparative approaches to early Iceland*. Enfield Lock: Hisarlik Press, 1992, s. 167-188. ISBN 1-8743-1202-8.
- SIGURÐSSON, Jón Viðar. Historical Writing and the Political Situation in Iceland 1100-1400. In: ERIKSEN Anne a Jón Viðar SIGURÐSSON, eds. *Negotiating pasts in the Nordic countries: interdisciplinary studies in history and memory*. Lund: Nordic Academic Press, 2010, s. 59-78. ISBN 978-91-85509-33-1.
- SIGURÐSSON, Pétur. Um Íslendinga sögu Sturlu Þórðarsonar. *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju 6*. Reykjavík: Íslenzka bókmenntafélag, 1929-1939, s. 1-179.
- SJÖSTEDT, Lennart. Om Hákonarsagans tillkomstförhållanden. *Historisk tidsskrift*. 1957, vol. 37, s. 393-432. ISSN 0018-263X.
- SPRENGER, Ulrike. *Sturla Þórðarsons Hákonar saga Hákonarsonar*. New York: P. Lang, 2000. ISBN 36-313-6370-2.
- STEFÁNSSON, Magnús. Drottinsvik Sturlu Þórðarsonar. In: GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása a Jónas KRISTJÁNSSON, eds. *Sturlustefna*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1988, s. 147-183.
- SVEINSSON, Einar Ólafur. *The age of the Sturlungs: Icelandic civilization in the thirteenth century*. Ithaca: Cornell University Press, 1953.
- TRANTER, Stephen Norman. *Sturlunga saga: the role of the creative compiler*. New York: P. Lang, c1987. Europäische Hochschulschriften, Bd. 941. ISBN 38-204-9502-9.
- ÞORLÁKSSON, Helgi. Var Sturla Þórðarson þjóðfrelsihetja?. In: GRÍMSDÓTTIR, Guðrún Ása a Jónas KRISTJÁNSSON, eds. *Sturlustefna*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1988, s. 127-146.

Primære kilder¹⁶⁰

- BENEDIKTSSON, Jakob, ed. *Íslendingabók, Landnámabók*. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1968.
- BUGGE, Alexander, ed. *Norges kongesagaer IV*. Kristiania: Stenersen, 1914.
- HOLM-OLSEN, L, ed. *Konungs skuggsiá*. Oslo: Cammermeyers boghandel, 1945.
- HØDNEBØ, Finn a Hallvard MAGERØY, eds. *Snorres kongesoger*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1994. ISBN 82-521-4139-0.
- KÅLUND, Kristian, ed. *Sturlunga saga efter membranen Króksfjarðarbók, udfyldt efter Reykjarfjarðarbók*. Bd. I, II. København: Gyldendalske Boghandel, 1911.
- KÅLUND, Kristian, ed. *Sturlunga saga i dansk oversættelse*. Bd. 1, 2. København: Gyldendalske Boghandel, 1904.
- MUNDT, Marina, ed. *Hákonar saga Hákonarsonar etter Sth. 8 fol., AM 325 VIII,4° og AM 304,4°*. Oslo: Kjeldeskriftfondet, 1977.
- PÁLSSON, Steingrímur, ed. *Heimskringla*. Reykjavík: Helgafell, 1944.
- UNGER, Carl Richard, ed. *Codex Frisianus: en samling av norske konge-sagaer*. Christiania: Malling, 1871.

¹⁶⁰ I henvisningene angis kapittelnumrene etter utgavene i oversettelse for enhetlighets skyld. Originalen av *Hákonar saga* siteres etter Ungers utgave for kap. 111-134, 207, 247 og 294, og etter Mundts utgave for de øvrige.

Vedlegg 1: Utvalgte avsnitt fra primærkildene

Avsnittene angis for oversiktighets skyld bare i oversettelse til moderne skandinaviske språk. De siteres etter oversettelsene som nevnes i litteraturlisten, og kapittelnumrene angis etter disse oversettelsene. Egennavnene er i denne delen ikke overført til den norrøne formen.

1) Sturlas liv

Isl, kap. 2: Denne sommer rejste Are bort fra landet, gården Stad overdrog han Tord Sturlason og gav ham sin datter Helga til ægte. Tord overtog da husholdningen der og godedømmet. Gudny overdrog gården Hvams drift til en mand, som hed Odd dignare. Hun og Are tog sig bægge skibslejlighed vestpå i Vadil og rejste bort; der rejste også Torleik og Snorre til udlandet. Are døde i Norge. (...) Arven efter Are tilfaldt Tord Sturlason og Ares datter Helga.

Isl, kap. 3: Tord Sturlason ægtede Bjarne Bjarnesons datter Gudrun, som havde været gift med Torvard den rige. Han fik med hende meget gods, og Tord kunde nu optræde som hövding. Sighvat opholdt sig som oftest hos ham.

Isl, kap. 5: Præsten Torgils, en søn af lovsigemanden Snorre, gav Tord Sturlason det halve Torsnæsingegodedømme, men den anden halvdel havde Are besiddet. Sighvat overtog da det i slægten nedarvede godedømme, som Sturla havde været ejer af.

Isl, kap. 75: Da biskop Gudmund kom til Tord Sturlasons bygd, satte Tord sin søn Sturla til at følge med biskoppen og skaffe hansfolk natteophold, ti biskop Gudmund havde da et talrigt følge med sig.

Isl, kap. 86: De vekslede da hjærtelige ord og sagde, at deres frændskab og venskab aldrig skulde ophøre, så længe de bægge levede. Til forbindelse mellem dem blev det bestemt, at Tords søn Sturla skulde følge med Snorri og være hos ham. Da fulgte også Lofts søn Povl med Snorri, og de var bægge hos Snorri om somren. (1235)

Isl, kap. 94: Sturla anmodede ham (Bødvar) om at følge sig til sydlandet, og det lovede både han og hans broder Sturla.

2) Vurderende uttrykk i forbindelse med etiske forpliktelser

A) kristelig moral

Isl, kap. 29: Da det led ud på vinteren, gik der bud mellem hövdingerne med de fordærvelige planer, at de skulde trække krigsflokke sammen mod biskoppen.

Isl, kap. 38: Ravn sagde, at han til ære for den hellige apostel Jakob ikke nu vilde kæmpe med Torvald; det var aftenen for Jakobs messe.

Isl, kap. 50: Under disse omstændigheder trak angriberne sig tilbage og mente det var bedre at ved kløgt end med fare for mandskabet; de vilde heller ikke kæmpe, således at de udsatte biskoppen for livsfare.

Isl, kap. 88: Snorre kunde ikke bekvemme sig til at gå mod sin broder under de højtider, som nu forestod. De besluttede sig da til at sende Snorres svoger Sölmund og Orm Kløngsson nordpå for at søge forlig

Isl, kap. 106: Biskop Sigvard kom nu til med sine klerke og sprang straks ud over plankerne. Han var i fuldt skrud, med bispehue på hovedet, stav i den ene hånd, bog og kærte i den anden, og begyndte nu bansætning af Urøkja og alle hans mænd. Dette dæmpede kampen en del, da bægge parter vilde undgå at volde biskoppen og hans klerke mén.

B) ætteforhold

De gik derefter ud og fortalte Sturla hvad der var sket og spurgte, om han vilde lade skålen angribe. Sturla svarede, at det vilde han ikke, og at der var udøvet mere end nok. Han sendte da Arne Audunsson til loftet og tilbød Tord og alle hans mænd fred. Arne sagde senere, at forekom ham, at Sturla da straks så, at hans færd havde været et misgreb. kap. 67

Disse tidender rygtedes over det ganske land, anfaldet mod Sturla, og alle folk syntes, at han havde haft lykken med sig ved ikke at være hjemme, og folk dømte hårdt om Snorre, dersom han havde haft kundskab om denne færd. kap. 71

(...) da Tord Sturlason erfarede dette, red han dem imøde og traf sin broder Sighvat i Hvitåside. Han gjorde Sighvat stærke bebrejdelser, fordi han drog mod sin broder under højtiden, og sagde, at han, en gammel mand som han var, vilde få stor straf af gud for sligt. kap. 89 – ætteforhold + kristelig moral

C) personlig samvittighet

Om dagen, efter måltid blev det forebragt Urøkja af hans mænd, at Odd var mindre såret end man lod; han sendte da en isfjordsk mand ved navn Svein derhen og lod ham dræbe Odd, dette værk blev ilde omtalt. kap. 79 – å drepe en som ligger såret og ikke kan verge seg

3) Vurderende uttrykk – sortert etter hvem de tilskrives

3.1) Vurderingen uttrykkes av en konkret person i sagaen

Íslendinga saga:

Isl, kap. 23: Svein Sturlason lå på sit dødsleje, da melet blev taget; han dadlede det, da man fortalte ham derom, og sagde, at det ikke skulde være sket, hvis han havde været oppe, og at Snorre ikke vilde høste ære af denne beslaglæggelse.

Isl, kap. 42: Snorre råbte til dem, at de skulde holde op at slå, men ingen brød sig om, hvad han sagde. Torljot fra Bretaløk begav sig til Snorre og opfordrede ham til at skille dem. Snorre svarede, at han ikke havde folk nok dertil, overfor deres uforstand og hidsighed. Torljot brugte hårde ord mod Snorre. (...) Midfjordingerne hidsede Snorre til at forfølge dem til hest, og Teit dadlede ham meget, fordi han ikke vilde øge vanskelighederne.

Isl, kap. 45: Da Sæmund vendte tilbage til sin bod, sagde en af hans mænd, at det nu var gået som oftere, at Sæmund alene havde ære af sagen. Sæmund svarede: »til hvad nytte er det at sige sligt, disse brødre (dvs. Sturlusønnene) trænger sig således frem, at næsten ingen kan holde dem stangen«. Folk forlod derefter tinget, og Snorre var ilde tilfreds.

Isl, kap. 67: De gik derefter ud og fortalte Sturla hvad der var sket og spurgte, om han vilde lade skålen angribe. Sturla svarede, at det vilde han ikke, og at der var udøvet mere end nok. Han sendte da Arne Audunsson til loftet og tilbød Tord og alle hans mænd fred. Arne sagde senere, at forekom ham, at Sturla da straks så, at hans færd havde været et misgreb.

Isl, kap. 89: Sighvat og hans sønner Sturla, Kolbein og Tord kakale kom palmesøndag til Borgarfjord med 10 hundred mand; da Tord Sturlason erfarede dette, red han dem imøde og traf sin broder Sighvat i Hvitåside. Han gjorde Sighvat stærke bebrejdelser, fordi han drog mod sin broder under højtiden, og sagde, at han, en gammel mand som han var, vilde få stor straf af gud for sligt.

Isl, kap. 94: Da tog Sighvat til orde: »hvor længe vil den store voldsomhed, som Sturla viser mere end alle vore frænder, kunne holde sig«?

Isl, kap. 95: Gissur har selv fortalt, at da de stansede i lavaen ovenfor Apavatn og sad til hest, tav Sturla en tid, indtil han sagde »lad os ride videre«, og da formodede Gissur snarest, at Sturla var tvivlrådig om, hvad han skulde gøre med ham og flere andre mænd.

Isl, kap. 107: Biskoppen og abbeden blev herover meget forbitrede og sagde, at dette var et groft bedrag mod dem og mod alle, som havde taget del i disse anliggender. (...) Gissur svarede rask hertil, at nu vilde han være med til at råde for betingelserne, og at han kun på det vilkår vilde indgå forlig med Urøkja, at han alene dømte i hele sagen (...). Biskop Sigvard og abbed Brand dadlede Gissur meget for denne afgørelse og sagde, at han havde opført sig dårlig. Gissur svarede, at der forekom ham mindst af alt at være sket nogen skade herved.

Hákonar saga:

Hs, kap. 44: Dagfinn svarte : «Vi vil ikke ha nogen andre lægemidler i denne sak end dem, som Jesus Kristus vil gi os i sin miskundhet og med den hellige mø Marias, den hellige kong Olavs, den hellige Sunnivas og alle hellige mænds forbønner. Far du bort med dit snak og vit forvisst, at du skal fare en vond færd, om du siger dette oftere !» Siden gik Dagfinn til kongens mor og de mænd, som var hende nærmest, og sa i løndom til hende: «Hvis Sigar eller nogen anden kommer og byr eder noget lægemiddel eller anden list, saa ta eder i vare som for den værste fiende. Ti jeg vet forvisst, at det er falskhet og aabenbar svik under dette tilbud.»

Hs, kap. 157: Paal Vaagaskalm hadde en søn, som het Ivar Grette. Han hadde ikke noget bedre at ta sig til, end at han en kveld efter aftensang dræpte en gammel birkebein, fordi sønnen hans hadde været med ved drapet paa Arne Herjardal. Men denne mand het Eirik Bagge. Drapet skedde nord i Vaagan, som før er sagt. Straks hirden fik vite dette, hærlædde alle de haandgangne mænd sig. Disse tidender kom til Paal og hans anden søn Nikolas, og de var ilde ved over dette verk, som var øvet mot en sakesløs mand. (...) Om morgenen lot kongen blaase til hirdstevne og sa, at han paa ingen maate vilde, at Nikolas skulde undgjælde for dette verk, som han hverken hadde visst om eller var skyld i.

Hs, kap. 307: (...) kom det sendemænd vestenfra fra kong Aleksander av Skotland, en erkedjakk og en ridder, som het Missel. De for, tyktes det kongen, mer med fagre ord end med troskap.

3.2) skildring av en persons stemning eller reaksjon

Íslendinga saga:

Isl, kap. 9: Han tildömte Sæmund ejendommene, men afpassede vilkårene således, at bægge parter kunde føle sig tilfreds; dog blev det Sæmund, hvis anseelse voksede ved denne sag. Kolbein Tumeson mishagede denne afgørelse, og Sighvat var endnu mere utilfreds.

Isl. Kap. 80: Erik og hans ledsager blev udspurgte om tidender; de svarede, at der blev trukket folk sammen i Skagafjord, og at Kolbein og Urøkja vilde komme der om natten med ufred. Sighvat pustede luften fra sig og sagde, at det intet havde at betyde, og var langsom til at fatte nogen beslutning. Hans kone Halldora gik til ham og sagde, at det var selvfølgelig at samle folk. Sighvat bad hende sende bud, om hun vilde; (...) da det blev lyst, var alle bønder fra den indre del af Øfjord komne. Sighvat var da i blå kjortel, med stålhue på hovedet og sølvbeslagen økse i hånden, og var nu langt mere krigersk at se til end om aftenen, da spejderne kom.

Isl, kap. 95: De red gennem søen Apavatn og fik temlig dybt vand. Sturla var temlig barsk, men Gissur var overmåde munter og red om aftenen til Reykir.

Hákonar saga:

Hs, kap. 14: De satte ogsaa mænd til at følge kongssønnen dag og nat og kaldte ham altid kongsemnet sit og lot ham sitte i høisædet ved siden av jarlen, endda han ikke likte det stort.

Hs, kap. 21: Dette stevne endte saa, at kongsmændene var uglade, men avindsmændene kaate.

Hs, kap. 102: Da jarlen kom ut til Vaagar, fik han der den tidende, at Baard Flekk og Tord, søn av Eirik prest Baage, hadde dræpt hirdmanden Arne, søstersøn til Paal Vaagaskalm, fordi han hadde slaat ihjel Audgrim Agdenes, deres lagsfælle, sakesløs. Jarlen blev ilde ved dette.

Hs, kap. 106: (...) mændene der ombord sa kongen, at ribbungene var kommet østenfra Vermeland med meget folk og hadde dræpt Olav Mok. Dette tyktes kongen var stor skade; for han var en god dreng og kongens frænde.

Hs, kap. 126: Ivar av Skedjuhov og Torgeir biskopsmand sa kongen de tidender, som var hændt. Kongen likte dette storilde. De bad kongen fare op paa Hedemarken mot ribbungene.

Hs, kap. 143: Da brevene kom til kong Haakon, mislikte han det meget og sa: «Ikke vil jeg i slik braahast gi mit samtykke til dette landeskifte.»

Hs, kap. 200: Det var faa av kong Haakons hirdmænd indenbys, da tinget holdtes (av Skuli), men færre siden. (indirekte meningsuttrykk)

Hs, kap. 203: Hertugen likte ikke, at de hadde tat Guttorm bonde og Jon Silke ut av den hellige kirke og dræpt dem, og lot dem sætte i jern; men han tok under sig størstedelen av det gods, som de hadde hat med sig nordenfra (dvs. gods som de hadde rant voldelig fra andre).

3.3) Vurderingen tilskrives en gruppe

Íslendinga saga:

Isl, kap. 37: Nogle opfordrede til, at man skulde ride efter Torvald og hans folk og dræbe ham, da han så åbenlyst havde stræbt Ravn efter livet. Dette vilde Ravn ikke, hvad der pådrog ham store bebrejdelser.

Isl, kap. 107: En del bønder af Kolbeins flok gik til Urøkja og tilbød at kæmpe sammen med ham, og sagde, at dette var det værste forræderi; (...)

Hákonar saga:

Hs, kap. 87: Saa har kloke mænd, som dengang var i Bergen, sagt, at ikke har det i deres dage kommet bedre mandevalg sammen i Norges rike.

Hs, kap. 274: Birge jarl lot dem og mange andre halshugge, mest tyske mænd, men de fleste svensker gav han grid. Siden holdt ufreden op i Svitjod. Om denne gerning dømte folk meget ulike, eftersom de var venner eller uvenner til jarlen.

3.4) Allmenn mening

Íslendinga saga:

Isl, kap. 6: Sighvat Sturlason begav sig om foråret sydpå til Kjos selv syvende. Ketils frænder søgte bistand hos ham, og han forberedte disse sager til søgsmål på altinget. Der var megen tale om disse sager, ti det ansås for en stor nyhed, at nogen på den tid vilde føre sag mod Odde-slægten.

Isl, kap. 24: Sæmund ansås for den fornemste mand på Island på den tid (...). Han førte i Odde en prægtig husholdning og drev mange andre gårde.

Isl, kap. 44: Og det er den almindelige mening, at næppe har to mænd opført sig mere forskelligt end Gisles og Eyjulvs røgtre.

Isl, kap. 71: Disse tidender rygtedes over det ganske land, anfaldet mod Sturla, og alle folk syntes, at han havde haft lykken med sig ved ikke at være hjemme, og folk dømte hårdt om Snorre, dersom han havde haft kundskab om denne færd.

Isl, kap. 79: Om dagen, efter måltid blev det forebragt Urøkja af hans mænd, at Odd var mindre såret end man lod; han sendte da en isfjordsk mand ved navn Svein derhen og lod ham dræbe Odd, dette værk blev ilde omtalt.

Isl, kap. 79: Det er den almindelige mening, at præsten Magnus Grunnvikling havde ladet gøre det brev, som sendtes til Asgrim. (dvs. at det var en juks)

Isl, kap. 80: Det er den almindelige mening, at Kalv har været den anseteste bonde på nordlandet i sin tid.

Hákonar saga:

Hs, kap. 31: De fleste tyktes da, at det saa ut til, at det vilde gaa godt mellem kongen og jarlen.

Hs, kap. 37: Litt efter døde herr Andres. Hans lik blev flyttet til Oslo og jordet i Hallvardskirkegaarden. Folket sørget meget over hans død.

Hs, kap. 149: Gudolv hadde gjort meget ugagn der i bygden, den tid han var med ribbungene. Utrygg het en bonde, som han hadde banket stygt og tat en god hest fra. Utrygg hadde to sønner, som het Aasulv og Gudleik. De fik en flok mænd og for mot Gudolv. De tok stiger og satte ved kirken, hug taket ned over ham og løp ind og dræpte ham. Faa sørget over Gudolvs død for hans uretvishets skyld.

Hs, kap. 199: Siden talte Arnfinn Tjovssøn; men det, han sa, tyktes ikke folk meget trolig. Deretter stod Erling Ljodhorn op og sa nær paa det samme som Arnfinn. Indholdet av deres tale var, at de regnet op hertugens æt tilbake til den hellige kong Olav og sa, at han var den anden arving efter kong Inge, men kong Haakon den ellefte. Paa denne vis for flere av deres taler; men faa tyktes, at de hadde ret, uten hertugens mænd.

Hs, kap. 199: Folk tyktes likevel at finde, at korsbrødrene ikke var saa uvenlige i hugen mot Skule, som en kunde vente.

Hs, kap. 226: Men fordi at han (Arnbjørn Jonsson) hadde hat meget stræv og var kommet tilaars, saa blev han syk og laa ikke længe, før han døde. Dette tyktes den største skade, og det var bare én mening om, at det paa den tid ikke var nogen slik mand i Norge som han.

Hs, kap. 275: Folk siger, at keiser Fridrek har været den gjæveste av Romaborgskeiserne i den senere tid.

Hs, kap. 278: Før de for fra Ravnholt, holdt junker Magnus for første gang tale; folk undret sig meget over, hvor vel han talte og hvor litet barnslig. (talen gjengis ikke)

Hs, kap. 324: De fleste sa, at denne storm visst var troldomsverk.

4) Viktigst egenskap

4.1) Íslendinga saga

Individuell taperhet

Isl, kap. 23: Sturlasönnerna lagde til ved forstavnene og vilde hugge tovene, men købmændene havde beviklet tovene med jærn og værgede sig mandelig med skud og stenkast så at Sturlasönnerna intet kunde udrette og således måtte trække sig tilbage.

Isl, kap. 29. Præsten Torkel Bergtorsson, som kaldtes stift, værgede sig tappert, men faldt der oppe på husene; flere andre mænd dræbtes der. Nogle dræbtes inde i husene; én dræbte de i kirkegården, så at blodet sprøjtede hen på kirken. 6 mænd faldt der af biskoppens folk.

Isl, kap. 44: Gisle og hans folk drog derud og angreb ham i kastellet. Der var hos ham hans tjenestekarl Torstein stam og en tjenestekvinde Torbjörg. Eyjulv forsvarede sig tappert. Torstein derimod

spurgte, om han ikke skulde fodre kvæget; Eyjulfv svarede, at han kunde gå, hvorhen han vilde, og den tilladelse benyttede han. (...) der var til stede Gisles røgter, som stod i oksebåsen. Han huggede efter Jon og ramte kinden, så at den gennemskares og to kindtænder sloges ud og han faldt ud i armene på sine mænd. Røgteren løb ind gennem stalden og ud af ladevinduet og derfra op i forskansningen. Og det er den almindelige mening, at næppe har to mænd opført sig mere forskelligt end Gisles og Eyjulfvs røgttere.

Isl, kap. 50: Da gik biskoppen ud af kirken og til sine mænd, som var meget hidsige og kæmpede tappert, og ivrigst af alle Jon Ufeigsson.

Isl, kap. 53: Björn (biskopsmann) var i tykt panser og kæmpede tappert (...) Der blev da foretaget et heftigt angreb; Steingrim (biskopsmann) forsvarede sig tappert, men faldt der.

Isl, kap. 79: Odd viste stor mandighed; han og hans ledsagere gik til den dør, som var på bagsiden af husene, og som førte fra køkkenet til badstuen, således at der var et smalt stræde imellem.

Isl, kap. 92: Kolbein Sighvatsson var i spidsen for Reyknæsingerne og Kroksfjordingerne og kæmpede ivrig (...)

Isl, kap. 92: Jörund den store vilde ikke fly; han forsvarede sig tappert, men blev livsfarlig såret på den overdækkede gang.

Isl, kap. 99: Om Sturla er samtidig at fortælle, at han blev heftig angrebet og værgede sig mandig. En ung mand ved navn Markus Torgilsson løb kort efter kampens begyndelse fra Sturlas flok ned på gærdet. Han gennemboredes af et spyd, men værgede sig alligevel på det bedste; da fik han et andet stik igennem sig, så at indvoldene væltede ud; da faldt han.

Isl, kap. 100: Brand (en bondegutt) blev greben der i laden, efter at have forsvaret sig tappert og fået mange sår. De førte ham ud og han gik med ro døden i møde, Berse dræbte ham.

Isl, kap. 104: (...) han (Klæng Björnsson) mistede livet der og gik mandig døden i møde (...)

Isl, kap. 106: En mand ved navn Björn Beineson kæmpede meget tappert, skønt han kun var væbnet med en staver og ingen dækvåben havde; han slog med den spydjærnene af skafet, men tilsidst fik han mange og store sår og blev ukampdygtig. Svarthövde og hans ledsagere gik tappert løs på sadelhuset, men skjoldene blev for en stor del hugget fra dem ved stenkast.

x forsigtighed:

Isl, kap. 42: Torljot fra Bretaløk begav sig til Snorre og opfordrede ham til at skille dem. Snorre svarede, at han ikke havde folk nok dertil, overfor deres uforstand og hidsighed.

Isl, kap. 106: På kirkegården befandt sig en uforstandig dreng ved navn Birger, han gik uforsigtig ud på gærdet, hvor han fik et spydstik i kinden og døde straks.

4.2) *Hákonar saga:*

Tillit til Gud

Hs, kap. 69: Da sa Agmund merkesmand til kongen: «Herre, nu kan en se, hvordan ribbungene løper nordover fra byen, det blir ikke noget at sysle for os der denne gang. (...) og møter dem ved broen der; saa kan vi faa syslet mere, om Gud vil.»

Hs, kap. 152: Da viste Gud som saa ofte sin store miskund mot kong Haakon; ti de, som var paa skibene, gik op der, hvor kongen hadde sagt, og fandt der en sveit av ribbungene og dræpte dem alle.

Hs, kap. 221: Samme dag kom det en gjest østenfra til kong Haakon. Kongen spurte ham om nyt. Han stod og taug. Men kongen bød ham sige de tidender, som var hændt og som Gud hadde villet skulde bli. (vårbelgenes seier ved Låka)

Hs, kap. 222: Kong Haakon svarte: «Gud takke eder, herre, for den godvilje, som I viser i dette! En kan skjønne, at I vil det vel, naar I selv byr eder til at ta stræv paa eder. Men endda jeg har lidt nogen skade paa mine mænd, saa kan det vel være, at den ikke er saa stor, som folk siger. Men er det end sandt, det som folk siger, saa siger jeg likefuldt, at med Guds og den hellige kong Olavs hjælp er vor største styrke her i landet de mænd, som følger os selv. Derfor liker jeg ikke, slik som det nu staar, at slutte noget forlik med hertugen, før vi har fristet, hvorledes det gaar os, noget mere; ti endnu har vi ikke møtt hverandre selv og kjæmpet under vore merker. Men hvis det er laget slik, at vi møtes, og Gud og den hellige kong Olav har avgjort, at jeg skal fare værre, da vil det være tid til at søke at faa forlik mellem os.

Hs, kap. 225: Da messen var sunget, kaldte han (kongen) nogen mænd til sig, var venlig mot dem og bad dem være ved godt mot. Han sa, at Gud nok vilde greie færden for dem.

Hs, kap. 234: Under kong Haakons merke kunde det være én 20 mand. Han var da kommet i et farlig uføre; ti hertugen var ovenfor med mange mand, men kirkegaardsledet bak dem var fuldt av vaarbelger. Gud viste da kongen den miskund, at ingen av dem søkte mot ham. Ti hvis nogen av dem hadde gjort det, vilde det snart ha været ute med ham og de mænd, som var med ham.

Hs, kap. 237: Fra kongens tale: Derfor vil vi nu vende tilbake til byen og ta vare paa vor seir. Saa faar det gaa mellem mig og min maag, som Gud vil.

Hs, kap. 260: Siden blev våndet slaat paa ilden, og saaledes blev den slukket med Guds miskund og kongens lykke.

Hs, kap. 260: Det gik et tordenveir, og lynet slog ned i taket paa det loft, hvor junker Magnus, kong Haakons søn, var, og rev det op nogen favner bort over. Det var et stort Guds under, at lynet ikke slog ind. Men det fløi ut paa Vaagen og slog ned i masten paa et skib, som fløt der, og knaste den i smaa fliser, saa en næsten ikke saa mere av den.

Hs, kap. 291: Jeg skjøt da som jevnlig min sak til Gud, forat han skulde skifte mellem dem. Men nu er det gaat slik, at den er kaldt bort, som alle vilde ophøie, men at den lever efter, som I og flere andre av mine raadgivere vilde unde mindre hæder, end han var født til.»

Hs, kap. 323: (...) kong Haakon bød ham (skottekongen), at de selv skulde møtes med hele sin hær og tales ved, saa deres bedste mænd var nærværende. Blev de da med Guds miskund forlikt, saa var det godt. Men hvis ikke, skulde de strides med hele sin hær og den faa seir, som Gud vilde.

Tapperhet – heller kollektiv enn individuell

Hs, kap. 74: Aamunde Aakav var jarlens merkesmand; han blev skutt med en pil i halsen og fik straks sin bane. Det blev en haard kamp, ti ribbungene verget sig drengelig. Der faldt Gunnar og 90 mand med ham. (*drengiliga*)

Hs, kap. 75: Haderne og heimerne hadde hat hærsamling mot ribbungene, siden de reiste sig, og verget begge fylkerne sine saa drengelig, at ribbungene ikke trivtes der.

Hs, kap. 126: Men bønderne paa Hedemarken laai samling og verget sig vel og mandig (...)

Hs, kap. 146: Der blev det den første strid mellem gauterne og nordmændene. Bønderne stanset op, da de møttes, og vilde næsten ikke frem. Da birkebeinerne saa det, steg de av hestene og gik djervelig frem. Ribbungene søkte haardt ind paa dem; ti de hadde mange djerve mænd, og gik saa haardt frem i førstningen, at de fældte Eirik Ignarbakke, bøndernes merkesmand. Men da bønderne saa birkebeinerne stride saa vel og mandig, steg de ogsaa av hestene og fulgte dem som bedst.

Hs, kap. 155: Da birkebeinerne fik nys om ribbungene, sendte de bud til bønderne, og de djerveste av bondeflokken for ut paa skibene til birkebeinerne. (...) Birkebeinerne tok der alle ribbungenes skibe. Efter dette blev bønderne meget djervere mot ribbungene, saa at de tit for mot dem og dræpte mange folk for dem.

Hs, kap. 167: De fleste av nordmændene seilte straks øst til Norge. De hadde i denne færd vundet stor hæder for kongen vestenfor havet, og da de kom til kong Haakon, takket han dem vel for den.

Hs, kap. 232: Striden var da paa det haardeste. Birkebeinerne søkte fast frem; men vaarbelgene verget sig mandig baade med sten og skud.

Hs, kap. 326: Da det led ut paa dagen, gik nordmændene mot skotterne paa haugen og søkte frem paa det djerveste. Skotterne flygtet da, som de bedst kunde, bort i fjeldene.

Individuell tapperhet

Hs, kap. 118: Ketil Staur het en hirdmand, og Eiliv Dverg en gjest. De var i en loftstue og verget sig vel og drengelig hele natten, saa det vel neppe findes døme til, at to mænd har verget sig bedre. Men ribbungene brøt hul i huset over dem og ståk spyd ind, og der faldt de med drengskap.

Hs, kap. 150: De (Skúlis sendemenn) verget sig vel og mandig, men faldt begge med næsten hele sit følge med drengskap og stor tapperhet.

Hs, kap. 202: Brødrene saaret nogen av vaarbelgene, og en av dem døde; men tilslut faldt de med god hæder.

Hs, kap. 232: Da Alv av Leivastader saa, at de vilde bli stængt inde, søkte han ut gjennom kirkegaardsledet og kjæmpet overlag djervt. Han kom sig ned til aalen, og mange løp efter ham. Alv faldt nede i aalen. Og de fleste mænd siger, at faa har verget sig saa drengelig, som han gjorde, før han faldt.

Hs, kap. 326: Av skotterne faldt en ung mand, som het Perus. Han var kommet av de bedste ætter og søn av en mægtig ridder. Han hadde en gylden hjelm, prydet med dyrebare stener, og hele hans harnisk var derefter. Han red djervere mot nordmændene end nogen anden ridder.

Hs, kap. 326: Eiliv kom til kampen med nogen mænd og for djervt frem; det samme gjorde ogsaa de mænd, som var gaat i baatene og nu var kommet op paa mælen.

5) Personkarakteristikk – sortert etter hvem som karakteriseres

5.1) Høvdinger i *Íslendinga saga*

Sturla:

Isl, kap. 54: (...) men ingen flok holdt bedre mandstugt end den, som Sturla førte; han oprådte i denne sag velvillig og godt og blev meget afholdt der sydpå.

Isl, kap. 77: Han (Sturla) havde mange raske folk om sig, og hans indflydelse voksede hurtig, da han heller ikke manglede penge; han viste sig som en voldsom og hensynsløs mand.

Isl, kap. 78: Sturla fik i Rom afløsning i alle sine og sin faders sager og underkastede sig en stræng bod; han førtes om til alle Roms kirker og piskedes foran de fleste hovedkirker. Han bar dette mandig, som man kunde vænte, men folk flest stod ude og undrede sig, slog sig for brystet, sørgede over, at en så smuk mand skulde medhandles så ilde, og kunde ikke holde tårene tilbage, både kvinder og mænd.

Gissurr:

Isl, kap. 92: Han var en mægtig hövding, og en klog og vennesæl mand; han var nu 28 år gammel, da var ledet fra vor herre Jesu Kristi fødsel 1237 år. (...). Gissurr var af middelhøjde og ypperlig udstyret, smuk af lemmer, med skarpe og bestemte øjne, og et klogt udtryk, mere veltalende end de fleste andre her til lands, venlig i tale og med en kraftig røst; han var ingen voldsom mand, men kraftig i sine beslutninger; dog hændte det ofte, når han stod overfor stridigheder mellem høvdinger eller sine pårørende, at han holdt sig tilbage og det ansås for usikkert, hvem han vilde støtte. Han havde mægtige frænder, og de fleste ansete bønder på sydlandet og videre omkring var hans venner. Da var også forholdet mellem ham og Snorre Sturlason godt.

Skúli:

Isl, kap. 78: Alv sagde Sturla, at hertugen vilde tilstå ham de største udmærkelser, så ypperlig som han var fremfor andre mænd, (...)

Andre høvdinger:

Isl, kap. 23: Snorre Sturlason flyttede efter overenskomsten med Magnus præst til Reykjaholt. Han blev nu en mægtig hövding, da der ikke manglede penge. Snorre var en udmærket forretningsmand; han var løsagtig og havde børn med flere kvinder end Herdis.

Isl, kap. 24: Alle hans (Sæmunds) børn var smukke og vel oplærte. Sæmunds broder Orm Jonsson boede på Bredebolstad i Fljotshlid; han var en ypperlig og meget forstandig mand. (...) I Vestre Skard boede biskop Povls sön Loft, han var en meget smuk mand og skikket til hövding; yngre end han var biskoppens anden sön Ketil, som var mere afholdt. Torvald Gissursson sagde, at biskoppens sønner var meget forskellige, Ketil vilde gøre folk alt det gode han kunde, men Loft sige folk alt muligt godt.

Isl, kap. 25: Sighvat Sturlason boede i Hjarðarholt nogle år. Derefter købte han Saudafell, hvortil han flyttede i Oksefaldsvinteren, og boede der; han blev en stor hövding og afholdt af sine undergivne.

Isl, kap. 26: Biskoppen viste sig i alle henseender mindre medgørlig og mere herskesyg, end de havde formodet.

Isl, kap. 46: Han (Bjørn Torvaldsson) førte nu et stort hus, ansås for vel skikket til hövding og var fuld af iver og heftig i sindet.

Det var den almindelige mening, at ingen flok havde været så voldsom som den, der førtes af Tume Sighvatsson, og ligeså han selv (...) s. 55,

Isl, kap. 54: Arnors død var et stort tab for hans mænd; han ansås for en udmærket brav og pålidelig mand.

Isl, kap. 65: (...) han (Kolbein unge) viste sig snart som en meget voldsom mand, men velskikket til hövding.

Isl, kap. 75: Kort før havde Halvdan Sæmundsson fået Steinvör Sighvatsdatter til ægte; de boede på Keldur, og alle Åverjer vilde helst have ham til hövding, men Halvdan var tilbageholden og blandede sig lidet i de fleste sager. Björn Sæmundsson boede den gang i Gunnarsholt og var den af brødrene, som stræbte mest efter ydre anseelse. Harald og Vilhjalm boede i Odde. Andreas boede i Eyvindarmule, før han købte Ydre Skard af Ketil Torlaksson, Filippus boede på Hvål. De var alle ansete bønder, men der stilledes store fordringer til dem for deres faders skyld.

Isl, kap. 91: Og den sorg gik dem nær til hjærte, at de for så lang tid skiltes fra deres fader, ti de havde fra barnealderen af ham modtaget faderlig kærlighed og venlighed. Der findes også næppe i vort land og videre omkring nogen mand, som har været mere afholdt af sine venner end denne velsignede biskop, således som ærkebiskop Tores og ærkebiskop Guttorms og den udmærkede kong Håkons og mange andre ypperlige mænds breve fra Norge vidner om, at de elskede ham som deres broder og bad ham om hjælp ved sine bønner som deres fader.

Isl, kap. 100: Da disse tidender nåede Norge om efteråret, følte Sighvats og hans sønners død her

som et stort tab, da de var meget afholdte af købmændene og andre af landets folk. (...) Nu er at fortælle om, hvor der for blev stanset, at lördagen efter red Vermund Tumeson til bad tillige med sin følgesvend Asgeir øre-præst; han (Vermund) holdt af at gå prægtig klædt, var en smuk mand og havde en god sangstemme.

5.2) Aristokrater i *Hákonar saga*:

Hákon:

Hs, kap. 4: Gutten var meget spræk, endda han var liten av vekst efter alderen. Han var svært veslevoksen i sin tale, saa at jarlen og alle de, som hørte ham, ofte hadde gammen av guttens ord.

Hs, kap. 8: Guttorm var jevnlig mere braa og hastig; men Haakon var stilfærdig og ikke meget uspak og mere kjær for de fleste.

Hs, kap. 11: (...) for gutten var fuld av gammen og sa mange ting, som en maatte le av.

Hs, kap. 260: Kongen for dit og kom der i stor fare; ti det var der som jevnlig, naar det var fare paa færde, at han for djervt, men dog sindig, for at faa det frem, som han vilde.

Hs, kap. 298: Kongen bar dette frem for sine venner og raadgivere. Men hvad end de andre sa, saa var det ikke kongens sed ikke at holde sit ord.

Hs, kap. 332: Kong Haakon var middelshøi av vekst, heller lav, men vel vokset, bred over herderne og smal om midjen, høi i sætet, men ikke langbent; han skjævet litt utover. Han var bred i andletet, hadde god let, vakkert haar og store og fagre øine. Alle likte ham, naar han var god i hugen; men han var grum og skræmmelig, naar han var vred. Han var mere gladlyndt, raskere og livligere end nogen anden og blid mot fattige og trængende, saa han altid svarte dem venlig, om han end var aldrig saa tung i hugen. Han var, som det sømmer sig for en konge, høvisk, naar han sat med andre høvdinger, venlig og værdig, ordsnild og veltalende paa tinge. Han var den lovkyndigste og klokeste i raadslagning. Kloke mænd, som var sendt til ham fra andre høvdinger, sa, at de aldrig hadde set nogen høvding, som mere tyktes dem at være baade konge, herre og kamerat. Kong Haakon lot i mange stykker bøte lov og landsret i Norge. Han lot det sætte i lovbooken, som nu kaldes den nye lov. Han tok av alle manddrap og avhugning av hænder eller føtter indenlands. Ingen skulde faa lov til at være i landet, som tok en anden mands egtehustru. Han lot ogsaa ta av alle ætte-drap, saa at ingen skulde undgjelde for en andens gjerninger uten med de bøter, som loven sa.

Andre aristokrater, lendmenn og geistlige:

Hs, kap. 33: Om vinteren slog Torbjørn paa Lumaland og hans bror Helge sig til ham (Benedikt slitting). De var begge ætstore og rike paa gods og selv dugelige mænd.

Hs, kap. 50: En kveld møtte han en bra mand(godr maðr), som het sira Eiliv, en høvisk mand av gode seder; han var jarlens bedste ven og raadgiver.

Hs, kap. 90: Kong Haakon stod da op og sa: «Ikke skal vi fare slik frem i ransakningen av denne sak. Først skal vi la den lagmand tale, som har ret til at være den første, lagmanden fra Trøndelagen, der hvor kongesættet med rette er. Han er og den ældste lagmand i landet; ti han tok lovsagn i kong Sverres og erkebiskop Øysteins dage. Heller ikke har folk hittil hos ham fundet falskhet, svik eller uret, og derfor holder alle mænd det for sandt, at han er den klokeste mand i landet.

Hs, kap. 138: (...) ti biskop Nikolas var den mest navngjetne(agiætismaðr) mand og storraad langt omframt andre lærde mænd i Norge. Han var ogsaa kommet av de største ætter i Sveavælde og Danmark, og likevel velættet indenlands. Men endda han hadde været litet ven av birkebeinerne, sa kong Haakon, at neppe hadde det været en slik mand som biskop Nikolas til denne verdens kløkt og hæder.

Hs, kap. 149: Den første, som tok imot denne grid, var Erling Rumstav; han var en rask mand av gode seder.

Hs, kap. 161: (...) seilte de mot en baee, og der lot Gregorius Jonsson livet og nogen mænd med ham. Han tyktes paa den tid den gjæveste av lendermændene og at være kommet av de bedste ætter i Norge. Med ham var det paa det nærmeste slut med den lendermandsæt, som hadde været den gjæveste paa Sunnmøre, og som blev kaldt blindheimsmændene.

Hs, kap. 163: Olav Gudrødsson var dengang konge paa Man; han verget dette rike mot jarlen med manddom og stor troskap mot kong Haakon.

Hs, kap. 168: Paa Orknøene blev en skibsstyremand efter, som het Ølve Ilteitt; han var kongens hirdmand og en stor voldsmand.

Hs, kap. 191: Paa den tid, da kong Haakon og hertug Skule raadde i Norge, var Fridrek, sønnesøn av keiser Fridrek, keiser over Romaborgs rikel. Han var en stor og framifraa høvding, og mange gjæve høvdinger fra andre lande søkte paa den tid hans venskap.

Hs, kap. 209: Nikolas Paalsson var da hos kongen; han var den yngste av alle lendermændene, og det tyktes ventelig, at han vilde bli en framifraa mand i klokskap og hæder.

Hs, kap. 231: Torstein Heimnes bar kongens merke; han var en mand av gode seder, som længe hadde tjent kongen og altid vist sig som en bra kar.

Hs, kap. 237: Etter dette agtet kongen Gregorius høit og gav ham Borgarsyssel. Gregorius var en klok og dugelig mand i alle maater.

Hs, kap. 239: Peter (Skulason) var ikke stor av vekst, men tyk, og lignet at se paa mer paa sin morsæt. Han hadde gode gaver og var en god klerk og kristen; men vaarbelgene tyktes ikke, at han var saa djerv i ufred, som hans forfædre hadde været.

Hs, kap. 245: Paa den tid, da kong Haakon raadde over Norge, var Aleksander, søn av Viljalm skottekongen, konge i Skotland. Han var en stor høvding og meget kjær efter denne verdens hæder.

Hs, kap. 265: Men da han ikke fik kjøpt dem, tok han et andet raad, som ikke høvet en konge; han drog sammen en stor hær fra hele Skotland og rustet sig til at fare ut til Suderøene og vilde vinde landene under sig.

Hs, kap. 294: Deretter talte kongen (av Spania) op alle sine brødre, og sa, hvordan enhver av dem var laget. Fridrek var den ældste av brødrene; han var en rask mand, sa han, en god ridder og en bra dommer i sit land; han var en stor veidemand, og derfor hadde han skaar i læben. Hans bror Heinrek var den bedste ridder av alle brødrene; men ikke nyttet det at tale om ham, sa han; ti han hadde sat sig op mot ham og sin far og stredet paa deres rike. Sancius,

erkebiskopsemne av Tolet, var en dygtig mand og vel laget til klerk; men Philippus, erkebiskopsemne av Sibia, var ikke skapt til prest, men heller til at fare med skjerten, høker og hunder; han sa, at ingen var djervere end han til at slaas med bjørner og vildsvin; han var stadig glad, kaat og venlig og den bedste kamerat. «Han er ogsaa den sterkeste av os brødre og en god ridder.» Men om hans vekst eller utseende talte han intet; ti det kunde nordmændene stadig selv se.

Hs, kap. 311: Knut jarl blev jordet i Kristkirken ved siden av Haakon, sin far. Han var den mest høviske mand i alle deler, en god klerk og overlag gavmild, høi av vekst og vakker at se paa, men en altfor stor ven av drik; og derav fik han vanhelse.

5.3) Alminnelige folk i *Íslendinga saga*:

Isl, kap. 35: Ravn var misfornøjet med Lofts jordekøb og bosættelse, da Loft var en voldsom og ufredelig mand. Loft brugte nedsættende ord om Ravn og hans tingmænd, og sagde, at han aldrig brød sig om, hvad enten de syntes godt eller dårligt om hans bosættelse.

Isl, kap. 76: Nu var 8 mænd tilbage i indhegningen. Der var først brødrene Snorre og Tord (Torvaldssønnene, dvs. høvdinger). Snorre var 18 år, han var en smuk mand med lyst og glat hår, velvoksen og høvisk i fremtræden, over middelhøjde efter sin alder, uforfærdet, ordholdende og venlig i tale, kaldte den han talte til jævnlig »sin« (brugte sådanne udtryk som „min Torkel“, d. v. s. min kære ven Torkel, i tiltale); han blandede sig ikke ofte i de forefaldende sager, men hvis han sagde sin mening, vilde han råde, hvem han end havde at gøre med, ellers blev han ganske ustyrlig. Tord var høj og hærdebred, velvillig og venlig af sind, havde en styg næse, men ellers et velformet ansigt, store øjne med et fast blik, hans hår var lysebrunt og faldt i lokker; han ansås for at egne sig til høvding; Sturla sagde, at så længe Tord var i Isafjord, kunde ingen, som sad i Dalene, vænte at nå nogen anseelse i Vestfjordene. Den tredje mand var Tord Henriksson; han var stridhåret og stærkt fregnet, havde smukke øjne, fremstående mund og lang næse, han var nærsynet, tætbygget og en rask mand. Den fjerde mand var Snorre, en søn af Loft Markusson; han var en lille og mørk mand, havde store øjne, var en høvisk og dygtig mand. Den femte mand var Torstein, søn af Gelle Höskuldsson; han var lav af vækst og mørk, havde store og vidt åbnede øjne, lokket hår, en kæk mand. Der var to Hjalmssønner. Atle Hjalmsson var lav af vækst og bred over brystet, velskabt og af godt udseende, men dog med en temlig styg næse; Tormod Hjalmsson, som var den 7de, var en stor og kæk mand, firskåren af vækst, med lysebrunt hår. Den 8de var Torkel Magnusson, lav af vækst og svær, en flink mand.

Isl, kap. 83: Da sagde Urøkjas mænd, at Orm var en mand, hvem lykken fulgte, og at folk som han havde bedst udsigt til at forlige disse frænder.

Isl, kap. 100: Toralv Bjarneson hed en mand, som stammede fra Østfjordene, men dog tilhørte Torgils Oddesons slægt. Han havde i Østfjordene dræbt en mand ved navn Halla-Greir; derefter sendte Torarin Jonsson ham til Kolbein unge, og han blev Kolbeins følgesvend; han var temlig hovmodig og herskesyg, men dette mishagede Kolbeins andre følgesvende, og de syntes, at han var misundelig på dem. Hos Kolbein var Brand Kolbeinsson og Povl Sæmundssons søn Isar; de fandt Toralv temlig nærgående mod sig, han gav dem øgenavne og kaldte dem dunvanter (...)

Den detaljrike beskrivelsen av Sturlas motstandere før kampen mot Torvaldssønnene i kap. 76 er et ytterst særeget eksempel: høvdingene Snorre og Tord Torvaldsson og deres 6 følgesvenner skildres i stor detalj, både når det gjelder utseende og karakter. Ingen andre steder i sagaen beskrives personenes utseende så nøyaktig, og så omfattende karakteristikk gis bare av Gissur Torvaldsson. Ingen andre steder forekommer ordet *høvisk* som her brukes til og med to ganger. Den etterfølgende kampscenen er også særegen i at den inneholder uvanlig mye dialog: Sturla gikk omkring noget borte; han tok en sten opp, han kastet bedre end noen annen med sten og traff sikkert.

Han sagde: »jeg tror, at hvis jeg vilde kaste en sten, skulde jeg bedre end I kunne bestemme, hvor den skulde ramme; men nu vil jeg dog ikke prøve det«, og hermed lod han stenen falde. Det så Snorre Torvaldsson og sagde: »hvorfor angriber du ikke, Sturla? nu tror jeg Dale-Frey sander sit navn og står ikke nær«. Rögnvald Illugeson svarede: »du har ikke nødtigt at ægge så stærkt, man vil nok til fulde gøre det af med eder, men det passer bedre, at vi to kæmper sammen«. Hall Areson sagde da til Snorre: »vi to er de yngste her, og vi kan prøve kræfter, hvis du vil«. »Det vilde jeg gerne«, svarede Snorre, »dersom man kunde have nogen tillid til eder; men det har vist sig, at man aldeles ikke kan tro eder, I har narret en af vore folk ud af tomten, og han fik ikke lov til at vende tilbage til os«. Snorre tog en sten op og svingede den. Han sagde: »tag dig i agt, Hall«! men sendte stenen mod Rögnvald, så at han faldt ved hugget. »Der sank én«, udbrød Snorre, »og en anden kan faldet være lige så nær«. Nu blev angrebet heftigere, og de, som var de kraftigste, gik løs på gærdet.

Atle Hjalmsøn drev sit spyd mod Halldor Jonsson; det ramte brynjen, og han såredes ikke. Da råbte Sturla: »træng ind på dem af alle kræfter«!

Det er uklart hvorfor det forekommer så mye detalj nettopp i dette kapitlet, for Torvaldssønnene er ikke blant Sturlas viktigste fiender.

En bonde vurderes som oftest som *anselig/anset* eller *dyktig*:

Isl, kap. 9: Sæmund sendte Snorre Sturlason til Borgarfjord for at opbyde de tingmænd, som hans fader Jon havde haft, det var både mange og ansete bønder. Han fik en samling dygtige folk. (*goda bændr, gott mann-val*)

Isl, kap. 35: Drabs-Hauk og hans hustru Hallbera forlod landet og drog først til Norge og derfra til Grönland, og hvor han kom regnedes han for en dygtig mand. (*mikill maðr*)

Isl, kap. 41: (...) at han havde dræbt eller såret en af de anseteste bønder i Øfjord (*hinn bezta bonda*)

Isl, kap. 42: (...) han (Eyjulf Kársson) var en stor og kraftig mand, dygtig til alt (*hinn vaskarzsti*)

Isl, kap. 43: Torarin, en søn af Grim Eldjarnsson, boede i Snoksdal; han var en anset bonde (*goðr bonði*)

Isl, kap. 65: I Hjardarholt boede den gang Dufgus Torleivsson, han gjaldt for den mest ansete bonde i Dalene

Isl, kap. 80: Det er den almindelige mening, at Kalv har været den anseteste bonde (*mestr bóndi*) på nordlandet i sin tid.

men en høvding vurderes som *ypperlig/mektig*:

Isl, kap. 5: (...) afgørelsen tilkom Sigurd Ormsson og hendes moder Turid Gissursdatter (...) samt hendes broder Kolbein Tumeson og andre ypperlige mænd, som var hendes frænder

Isl, kap. 23: Han blev nu en mægtig høvding, (...) (hofþingi mikill)

Isl, kap. 24: Sæmunds broder Orm Jonsson boede på Bredebolstad i Fljotshlid; han var en ypperlig og meget forstandig mand.

Isl, kap. 94: Mår svarede: »sandsynligvis vil den kunne holde sig længe ved den støtte han har i dig og eder andre ypperlige frænder (...)

5.4) Alminnelige folk i Hákonar saga:

Hs, kap. 44: Med jarlen var en mand, som het Sigar og var fra Brabant. Han var en hændig mand, som skjønte sig paa mange ting og var klok til at gi raad.

Hs, kap. 233: En av birkebeinerne, som het Bjarne Hest, blev skutt i knæet med en kesje, og av dette sår døde han. Han var brorsøn til Karl Svange og Sigurd Skjaalge og den evneligste mand. – han omtales bare på dette stedet i sagaen

6) Nøkkelsenene

6.1) Íslendinga saga

Isl, kap. 8

Sighvat og Halldora havde en søn, som hed Tume, han fødtes om somren efter at de havde været én vinter sammen. Den næste vinter var Halldora frugtsommelig, og hendes tilstand udviklede sig langsomt. Gudny Bødvarsdatter (Sighvats mor) boede da på Hvam, hun var meget ivrig efter at spørge nyt om Halldoras befindende. En nat drømte hun, at der kom en mand fra Hjardarholt, og at hun spurgte om, hvorledes Halldora befandt sig. Han sagde, at Halldora havde født et barn og at det var en dreng. Gudny spurgte hvad han hed. »Han

hedder Kampstærk«. svarede manden. Næste morgen kom der en mand fra Hjarðarholt og sagde, at Halldora var bleven forløst. Gudny spurgte, hvad barnet var. Han sagde det var en dreng, og at han hed Sturla [1199].

Isl, kap. 28

Om vinteren efter jul fødte Torvald i Runes hustru Tora Gudmundsdatter et drengebarn; man talte til Torvald om, at han skulde opkalde sønnen efter Kolbein. Torvald svarede: »min søn vil ikke blive så dygtig en mand som Kolbein; og desuden har forstandige folk sagt, at man ikke skulde opkalde sine sønner efter de mænd, der bortkaldes ved en hastig død. Jeg vil lade min søn hedde Gissur; ti de, som hidtil har heddet således i Haukdøle-ætten, har ingen vanslætninge været«.

Isl, kap. 41

Sturla var 18 år gammel, da han en dag begav sig til Miklegård; to mænd fra Øfjord sluttede sig til ham. De red op foran døren, og Sturla gik ind, medens de andre blev siddende til hest udenfor. Sturla gik hen til husbondens plads og tog sværdet; han gik med det ud i forstuen for at se på det og drog det af skeden. Da kom præsten til (178) og greb fat i sværdet; han vilde forhindre, at det blottedes, og kaldte på huskarlene. Da kom Torvard til og sagde, at han skulde lade være at tage sværdet. Sturla bad ham låne sig det. Torvard svarede, at han ikke behandlede det således, at der var udsigt dertil, og sagde at han på ingen måde skulde få det. Da strømmede husets folk til, både mænd og kvinder, og forsøgte alle at få sværdet fat, så at stimlen trængtes hen mod udgangen. Sværdet blev da vristet fra ham. Sturla holdt øksen Svedja under sin arm; den greb han og svingede den mod Torvard, uden at bryde sig om enten eggen eller bagsiden vendte frem; øksenakken ramte Torvard i hovedet og tilføjede ham et stort hudsår; hjærneskallen rævnede og Torvard faldt i besvimelse og lå længe som død. Husfolkene tumlede med ham, men Sturla med sine ledsagere red hjem til Grund. Da Sturla kom hjem, spurgte Sighvat, om der var noget nyt. Sturla svarede, at han kunde ikke berette nogen nyheder, men hans ledsagere fortalte hemmelig Sighvat, hvad der var sket. Da han erfarede dette, spurgte han Sturla, om det var sandt, at han havde dræbt eller såret en af de anseteste bønder i Øfjord. Sturla svarede, at han desværre formodede, at han ikke var død. Da begyndte Sighvat at udskamme Sturla på det stærkeste og truede ham med bortvisning. Tume blandede sig da i sagen og sagde, at flere skulde få den behandling at blive pryglede, og at det havde vist sig, at med det gode kunde man ikke få bønderne pålidelige. Tidlig næste morgen var Sturla oppe og gik over gulvet. Sighvat spurgte, hvem det var. Sturla nævnede sit navn. Sighvat bad ham gå ind i sængekamret til sig. Da han kom derind, tog Sighvat til orde: »jeg er ikke så utilfreds med dette, som jeg lader, og jeg skal udjævne sagen; men lad, som om du intet ved herom«.

Isl, kap. 61

Man fortæller, at Torvald den dag, da bryllupsgildet fandt sted, kaldte frem for sig og Sighvat sine børn, først børnene med Jora biskopsdatter, og sagde at han lagde megen vægt på, om Sighvat syntes godt om børnene. Sighvat betragtede dem en tid og sagde da, at ikke mange vilde findes dygtigere. Derefter gik Toras børn frem, Gissur stod foran dem og Torvald holdt ham i hænderne, idet han sagde: »her er nu min yndling, Sighvat bonde! (Bonde er i sådanne forbindelser et hædrende tillæg, der betegner vedkommende som en uafhængig mand med egen husstand.) og det vilde være mig af største betydning, om du mener, at lykken vil følge ham«. Sighvat svarede ikke, men betragtede ham i lang tid. Gissur stod rolig og så uforskrækket på Sighvat. Endelig tog Sighvat til orde temlig uvenlig: »jeg holder ikke af de rynkede bryn«. Da Sighvat tog sagen således, opgav Torvald denne samtale. Gildet forløb heldig, på beværtning var anvendt megen bekostning, og alle skiltes med venskab. Moder og datter rejste med Sturla til vestlandet. Det siges, at Torvald fulgte dem på vej, ledsaget af nogle mænd. För han og Sighvat skiltes, steg de af hestene og talte da meget om deres venskab. Da sagde Sighvat: »det vil jeg bede dig om, Torvald, at vi ser vel til, at vore sønner overholder venskab og frændskab godt«. Torvald så ned for sig noget bekymret og sagde: »så længe vi lever, vil det blive overholdt«. Dette forekom folk at være en mærkelig spådom, efter hvad der senere tildrog sig, ti Torvald var død, da Apavatnsfærden indtraf (Ved denne lejlighed tog Sturla med svig Gissur til fange, hvad der senere medførte hans egen og faderens undergang). Derpå vendte Torvald hjem.

Isl, kap. 66

De kom til Saudafell, da Sturla havde spist nadver, og kaldte præsten Torve Gudmundsson ud; ham sendte de ind til Sturla for at bede ham om beskyttelse; men da præsten fortalte, at Dufgus var bleven såret, blev Sturla meget forbitret og sagde, at det var dristigt af dem at komme til ham; han bød dem at drage bort undtagen Tjostar, han kunde blive, hvis han vilde. Dette vilde Tjostar ikke. De drog da alle sydefter langs fjældet og agtede sig til østlandet til Orm Svinfelling på Sida, som var en ven af Tjostar. Torve præst bad imidlertid for dem hos Sturla; han fremhævede, at Torgils' svoger Gudmund på Fells og de andre Strandboeres troskab vilde afhænge heraf, og at de vilde slutte sig til ham eller hans frænde Tord, efter den holdning han nu viste overfor Torgils. Følgen af dette blev, at Torve præst red efter dem, og de kom tilbage om natten.

6.2) *Hákonar saga*

Hs, kap. 72-3: Anders dreper Vegard sakesløs, men kongen tror at det var jarlen som hadde egget til det:

Kongen likte dette storlig ilde; han tyktes ved denne gjerning at ha mistet de to mænd, som var ham mest hulde. Men han trodde at vite, av hvis røtter dette var rundet. Kongen gikk til jarlen og sa ham disse tidender. Jarlen sa ikke stort dertil, men en kunde merke, at han ikke syntes, det vilde være værre, om dette blev hevnet paa Andres. (kap. 72) (...) Kongen kaldte da sine venner til sig og spurte dem tilraads i denne sak. Han fikk det raad av dem, at Andres skulde miste sin hæder av kongen, men ikke livet, endda han hadde fortjent det; ti de fandt, at den, som hadde voldt dette, var likesaa meget den mand, som vilde begges død. Litt efter kom Andres til byen med en tyvesesse; han angret meget denne gjerning og tyktes at se, hvilke snarer der var lagt for ham. Kongen tok syslen fra ham, men gav ham forlik. (kap. 73)

Hs, kap. 194

Roald het en mand, bror til Aasulv Stryk; han var kommet ut for kongens vrede for sine voldsgjerningers skyld, og kongen vilde ikke, at han skulde være i landet. Han var paa den tid i Bergen og laa jevnlig i kirkerne. En anden mand het Sigurd Kærer; han hadde øvet drap paa Haalogaland og gjort endda flere voldsgjerninger. Han sat i Kristkirken; ti han turde ikke være ute for kongen og hans mænd. Hertugen gikk ut forbi Kristkirken, før han la fra byen. I det samme gikk Sigurd fra kirken og om bord med hertugen. Da var ogsaa Roald kommet der; de for begge bort sammen med hertugen og var siden hos ham.

Hs, kap. 198

Hertugen talte jevnlig med dem om det, som siden kom frem, at han vilde la sig gi kongsnavn. Stundom lot han dem tale med sig enkeltvis og vilde paa den vis bli viss paa, hvad hver av dem syntes. Men det var begge slag: somme egget ham til ulov og sa, at han var blit ranet for sin brorsarv, og at han hadde ret til at bære kongsnavn efter kong Inge; men somme talte noget imot. Han hadde ogsaa jevnlig samtale med korsbrødrene og spurte dem tilraads. Av dem var det ogsaa somme, som egget ham og sa, at han var ret arving til kongedømmet, endda en anden bar kongsnavn. (...) Hans egen hug samtykket altfor meget med disse mænd, som raadde ham til ugagn og unytte. Og tilslut drev hans egen æresyke og de andres fortaler ham til at stevne Øreting (...)

Hs, kap. 202

De kom uforvarende til Folskn og dræpte straks Gunnar. Ivar Korne var ute i et loft og kom sig ut gjennom en glugge i bare skjorte og linbrok. Han vilde ind i kirken; men den var laast. Det stod en stige ved kirken; han kløv paa stigen og op paa kirketaket og var der om natten; men de løp rundt om den og passet paa. Om morgenen var Ivar mest død av kulde. Han bad om grid, men fikk det ikke. Siden gikk en mand op paa stigen og stak ham med et spyd. Ivar faldt da ned og var død; men hans blod og indvolder laa efter paa kirken.

Hs, kap. 225

Det var breve fra hertugen til paven og keiseren og mange høvdinger ute i landene, som han tænkte skulde ha hjulpet hans sak som mest; de var skrevet med saa stor svik, at en neppe skulde tro, at en slik høvding (Skuli) vilde blande sammen saa meget sandhet og løgn.

7) Forholdet mellom Hákon og Skúli

Hs, kap. 19: Men naar kongens venner paatalte for ham, hvor mistænkelig det var at søke venskap der, hvor det stadig hadde været fiendskap, saa svarte kongen: «Jarlen er en saa klok mand, at han nok kan vælge sine venner. Jeg tror ikke det er til skade for mig, at han faar sig mange venner; ti han vil dog visst holde vor avtale fra sin side, og jeg tænker heller ikke paa at bryte den.»

Hs, kap. 61: Han hadde sendt mænd i forveien til kongen, men kongen sendte mænd for at møte ham og bød ham til at sitte i hans kost i julen. De sat da begge sammen i julen, og alt gikk paa det bedste mellom dem. Dette var den fjerde vinter i kong Haakons kongedømme.

Hs, kap. 157: De var begge i kongsgaarden og hadde mange mænd. Det var det bedste venskap mellom dem, og hver dag var den ene hos den anden i gjestebud. (...) Det var ogsaa meget andet styr om sommeren paa grund av altfor meget drikking; men mellom kongen og jarlen gikk alt venskabelig.

Hs, kap. 158: Jarlen for nord til Trondheim, og han og kongen skiltes dennegang med stor kjærlighet.

Hs, kap. 160: Det hændte sig en kveld, at en mand av jarlens følge, som het Roe Hallkelsson, dræpte en av kongens haandgangne mænd ved navn Olav Hvite. Da Roe hadde gjort dette, løp han til den gaard, hvor kongen og jarlen var, og banket paa døren. Kongen bød at lukke op, og da Roe kom ind, gav han sig

i kongens vold og sa, hvad han hadde gjort. Kongen svarte: «Fordi du har git dig i min vold, skal du faa grid av mig; men det er like fuldt at vente, at de, som ikke har voldt denne gjerning, faar undgjælde for den.» Litt efter lod kongsluren, og de av kongens lendermænd og haandgangne mænd, som var i byen, samlet sig og løp mot den gaarden, hvor jarlens sveit var. (...) Kongen kommer jarlsmennene til hjelp. En jarlsmann påpeker likevel at det er anledning til å drepe kongen, men de andre skjeller ham ut: En av jarlens mænd, som het Sigurd, sa da: «Vi vilde ha noget igjen for alt det staak og den ugagn, som her er gjort mot os, om vi først dræpte kongen, og det vilde nu ikke være vondt at gjøre.» Men hans fæller sa, at han ikke skulde tale slik, og sa: «Vilde du, din usling, øve nidingsverk mot kongen og dræpe ham, fordi han er kommet for at hjælpe os!»

Hs, kap. 177: Der bar kongen flere saker mot ham og gav ham haarde paataler. Derefter blev det sat ting paa Kristkirkegaarden. (...) Saa stod kongen op, talte vel og bar mot jarlen de saker, som dennes uvenner hadde kommet frem med for ham. Da kongen hadde endt sin tale, stod lendermændene op, den ene efter den andre, og gav ham haarde

paataler. (...) Derefter talte han længe og vel og frala sig alle de saker, som var baaret mot ham. Han nævnte, at det var hans skyldighet at tjene kongen og rette sig efter ham. Men det var at vente, sa han, at han viste lendermændene stor utak for deres baktalelser og for deres ildsindede gang mellem ham og kongen.

Hs, kap. 179: Da kom jarlen nordfra, og de var begge sammen om sommeren, og alt gik vel mellem dem, som jevnlig naar de begge var sammen. Men skjønt de viste hverandre venlighet, saa gik dog deres uvenner slik mellem dem, at det ikke længe efter holdt paa at bære til en ulykke, som det siden viste sig.

Hs, kap. 181: Kong Haakon sat om vinteren i Oslo, som før er sagt. Da kom det paany op mange saker mellem ham og jarlen; ophavet til det var som før, at de mænd gik imellem, som jevnlig pleide at spille deres venskap. Kong Haakon skrev om vaaren nord til jarlen og satte stevne med ham i Bergen om sommeren, for at tale om de tvistemaal, som var mellem dem.

Hs, kap. 185: Alle disse egget jarlen meget til at reise ufred og ikke la kong Haakon sitte over sin brorsarv. Jarlen hørte altfor meget paa deres tale, som det siden viste sig.

Hs, kap. 187: Denne vinter gik alting vel mellem dem, som det jevnlig gjorde, naar de begge var sammen; for da blev det baaret færre løgner mellem dem, naar det var saa let at motbevise dem, at de straks selv kunde faa sandheten frem.

Hs, kap. 189: Om vaaren hændte det i Trondheim en liten ting, som viste, hvor nær de stod, som vilde spille venskapet mellem kongen og jarlen. Det gik slik til. Gunnar kongsfrænde var dengang hos kongen. (...) Men natten efterat Gunnar var faret bort, blev det sagt kongen, at Gunnar var dræpt, og at jarlen hadde sendt gjester efter ham og latt ham dræpe. – men det viser seg å være løgn

Hs, kap. 194: Da hertugen kom nord til Trondheim, talte folk ofte om, at kong Haakons lendermænd hadde gjort meget til at spille venskapet mellem ham og hertugen; mest gav de Gaut Jonsson skylden. (...) Det blev i denne tid av hertugens mænd sagt meget, som det var let at se av, at ikke alt var, som det skulde ; og mest gik det ut over kongens venner.

8) Maktforholdene

Íslendinga saga

Isl, kap. 96: Kolbein unge trak folk sammen fra Skagafjord og alle herreder vestpå indtil Midfjord. Da han kom syd over Kølen, red han fra sine folk med 1 hundred mand sydpå til Keldur og bad Halvdan yde sig hjælp med hele sin styrke (Halvdan var Sighvat Sturlasons svigersønn). Da denne ikke vilde det, lod han ham gribe og tog fat på en økse han holdt på, men kunde ikke vriste den fra ham, før flere tog fat. Halvdan holdt armen ud fra sig og de sagde, at ørnens klo greb hårdt. Han og hans broder Vilhjalm blev med alle gårdens folk drevne ind i stuen; Kolbein opholdt sig der om natten med hele flokken og lod tage brødrenes hele forråd af våben og heste (...) Derefter sendte han bud til Halvdans brødre, at de skulde rejse sig for at følge ham, ellers truede han med at hjem søge hele herredet og gøre dem skade. Fire af brødrene, nemlig Björn, Andreas, Harald og Filippus, rejste sig med hele den styrke de kunde få.

Hákonar saga

Hs, kap. 7: En mand het Hide. Han var bror til Sigurd Skjaalge. De hadde begge længe tjent kong Sverre. (...) Han tok da en dag til at tale til jarlen med disse ord: «Her er en gut hos eder, som kaldes søn av kong Haakon, og det kan være, hvis han vokser op, at mange vil elske ham baade for hans fars og farfars skyld; (...)

Hs, kap. 28: (...) og folk i hele Viken utredet fuld ålmenning med god vilje og gaver ovenikjøpet.

Hs, kap. 32: Raumerne sa, at han var haard i syslen; han trængte ogsaa til meget; ti han hadde en stor sveit. Men da foldungene spurte dette, knurret de stygt og sa, at han visst ikke vilde bli god mot dem, naar han hadde været vond mot hine. Ragnvald for ut til Haugsvik og stevnte foldungene til ting, som sysselmændene

pleier. Men da tingbudet for i bygden, vendte bønderne det om til hærpil og stevnte sammen hver mand, som kunde bære vaaben, og møtte paa tinget fuldt vaebnet. Ragnvald for til tinget bare med faa mænd. Han bad bønderne sætte tinget; men straks han vilde sige noget, ropte bønderne mot ham og bad ham tie; nogen drog sverd og gik løs paa ham. Ragnvald vilde da søke unda; men bønderne løp efter og dræpte ham (...)

Hs, kap. 33: Om vinteren slog Torbjørn paa Lumaland og hans bror Helge sig til ham (Benedikt). De var begge ætstore og rike paa gods og selv dugelige mænd. Da slog ogsaa mange bønder og bondesønner sig sammen med flokken (slittungene).

Hs, kap. 60: (...) det blev ogsaa sendt mange breve om utredsel til sysselmændene. Men de greide litet av det, de var skyldige til; ti sysselmændene var ikke meget rædde for kongen, og hver gang han satte dem irette, blev det straks svart, at de hadde anden nødvendig bruk for pengene.

Hs, kap. 74: En mand het Gunnar Aasassøn. Han hadde været en gammel begling og en stor uven av birkebeinerne. Han gik kong Haakon til haande, da baglerne overgav sig. Men han fik ikke hos kongen; derfor løp han til ribbungene og tok straks len av dem; han fik en stor sveit, og ingen mand blev værre end han.

Hs, kap. 75: De søkte saa haardt mot hverandre, at merkesmændene møttes og birkebeinerne fik tat ribbungenes merkesmand, som het Herbjørn. (...) Efter det flygtet ribbungene, men birkebeinerne for ut til jarlen. De hadde Herbjørn med sig. Han blev siden Skule jarls hirdmand.

Hs, kap. 79: De fortalte, at ribbungene var kommet nord over fjeldet og gjorde meget vondt, hvor de for. De var alt kommet til Soknedalen til en gaard, som Ivar i Berudal eide, og gjorde mange slemme ting. Men da bønderne i Gauldalen spurte dette, skar de op hærpil, og overalt var det hærsamling mot dem.

Hs, kap. 105: Heinerne viste da meget drengskap; de skar op hærpil, nævnte op mænd fra tredingene, holdt vagt over sig nat og dag og indgik den forening over hele Hedemarken, at den skulde agtes for landraademand mot kongen, som ikke møtte, naar det krævedes.

Hs, kap. 108: Kongen sendte ogsaa bud om i hele Folden, at de skulde la ham faa ridehester. Vestfoldingene var saa bra karer, at de sendte ham to hundrede hester for at syne ham sin godvilje.

Hs, kap. 134: De kom og frembar sit erende og sa, at Sigurd bød forlik og krævede sin del av landet. Kong Haakon svarte saaledes: «Mere kostet det kong Sverre, min farfar, og mere vondt taalte han, end vi endda har hat, før han vandt Norge under sig fra sine uvenner. Mange søkte ogsaa mot ham siden, da han var blit eneherre, men han vilde likevel ikke gaa med paa noget andet skifte, men bad Gud skifte mellem dem, som han hadde miskund til. Nu kan I ogsaa sige det til eders høvdinger, at vi ikke vil gaa med paa anden deling av landet end den, som Gud gjør os.

Hs, kap. 138: Nikolas biskop var da meget syk. Han sendte bud til kongen og bad ham komme til ham. Kongen hadde i denne færd fundet nogen breve, som tyktes vise, at biskopen ikke var ham bare tro, og han bar dette paa ham. Biskopen vedgik det og bad kongen tilgi ham. Han sa, at han gjerne vilde gjøre det for Guds skyld.

Hs, kap. 143: Siden sendte han mænd med breve nord til jarlen og erkebiskopen, og i dem sa han : «I har skrevet til os og truet os haardt, hvis vi ikke vilde forlikes med Sigurd ribbung og gi ham del i vor farsarv. Men det tyktes os haardt at la de mænd faa del i landet, som ikke er født til Norge. Nu viser det sig, hvor meget der er i det, som I skrev til os i høst, da I, erkebiskop, kom til landet, at de var uvenner med eder, baade korsbrødrene og alle de andre. Men nu sandes det gamle ord: at «krake søker make» og «sammen skrider nidinger.» Disse ord kan I nu gjøre til eders, I karer. Men hvorledes det end er, saa skal Gud skifte mellem mig og Sigurd, og ikke biskopene.»

Hs, kap. 146: Bønderne stevnte ting og opnævnte mænd fra bygdene til at fare til Oslo mot ribbungene.

Hs, kap. 147: Derefter stevnte han bønderne til sig, og de lofte alle at holde sammen med kongen mot ribbungene. (...) Kong Haakon holdt ting i Oslo og i Tunsberg, og alle bønderne gik til samhold med kongen mot ribbungene.

Hs, kap. 148: Men da bønderne vilde verge sig, faldt det mange gode drenger av dem. Arnbjørn sendte da brev til kongen og bad ham skynde sig til Viken, ti ribbungene styrkedes meget. Da kongen spurte disse tidender, for han øst i landet. (...) Kongen talte da paany med sine mænd; men de bad ham alle om ikke at tro bønderne. Kongen tok da selv saken i sin haand og sa, at han ikke vilde følge nogen mands raad uten sit eget, og at han tilvisse vilde sitte (med hæren) hos bønderne, naar de bød ham saa gode kaar og vilde vaage gods og liv for ham.

Hs, kap. 187: Skule jarl var i Viken om sommeren; mange mænd gik ham da til haande, og han drog meget folk til sig. Han fik sig skibe og tok fartøier fra bønderne, uten at spørge om det.

Hs, kap. 194: Hertug Skule og hans frænde Aasulv paa Austraatt blev usams om garden Austraatt. Fru Sigrid abbedisse, hertugens søster, som hadde været gift med Jon paa Austraatt, sa, at den var hendes tilgift; men Aasulv sa, at det var hans hustru Baugeid Jonsdatters fædrearv. Det blev holdt mange stevner om dette; men de blev ikke forlikt. Aasulv bød sig til at lægge andre eiendommer til klostret paa Rein, og hertugen sa ikke nei til det; dog blev det for denne saks skyld slut med venskapet mellem dem, og Aasulv vendte sig efter dette med sin troskap mot kong Haakon.

Hs, kap. 197: Men fordi at han trængte meget kost til at føde denne store skare, sendte han brev ind i Trondheim og bød ut fuld almenning. Bønderne tyktes likevel ikke, de var istand til at rede ut saa store paalæg. (...) Da nu hertugens maend ikke fik noget ind av denne utredsel, rustet hertugen sig til selv at dra ind

i Trondheim. (...) Hertugen la med sine skibe ind til Vaagsbru, og bønderne redet ut meget gods til ham, somme én mark guld, somme to og somme alt, hvad de eide.

Hs, kap. 220: Hertug Skule gav grid til Lodin Gunnessøn og de mænd, som var med ham. Derefter for han ut til Oslo og lot sig ta til konge der. Han gav grid til de mænd, som var i klostret paa Hovedøen, til Paal Gaas, Gjardar Styrkaarssøn og endda flere sveitehøvdinge. Mange birkebeiner gik da hertugen tilhaande. - etter seiren ved Låka

Hs, kap. 238: Hertug Skule var om natten paa Vang i Opdal og for derfra til Nidaros. Da han kom dit, tyktes han og hans venner at finde, at folks sindelag mot ham hadde vendt sig meget. Det var mange ting, som gjorde det: for det første, at trønderne tyktes, de hadde hat et stort mandetap i Oslo; for det andet, at den tid, kong Haakon sat i Trondheim, hadde de hørt meget, som var tvert imot det, som hertugens mænd hadde talt paa Øretinget om høsten, og det, kongen sa, tyktes dem troligere. Dertil kom ogsaa, at trønderne ikke tyktes at se nogen fremgang for hertugens sak, og derfor vilde de ikke være med ham i nogen ufred mot kongen.

Hs, kap. 247: Da svarte kong Haakon: «Kongerne har alt undt eder slike retterbøter, at vi knapt kan øke dem, og endda har I nyttet dem videre, end meningen var, da de blev git. Men skulde jeg sverge en slik ed, som kong Magnus (Erlingsson) svor, da synes det mig, som om vor hæder vilde minke heller end at vokse; ti kong Magnus ænste ikke, hvad han gjorde, for at faa det, som han ikke hadde nogen ret til. Men med Guds miskund tykkes det mig, at jeg ikke trenger at kjøpe av eder det, som Gud rettelig har kaaret mig til efter min far og mine forfædre.

Hs, kap. 246: Denne vaar kom Bjørn abbed tilbake til landet. Han sendte mænd i forveien til kong Haakon og bad om at faa være i fred for ham og sa, at han hadde gode tidender at bringe. Kongen tilgav ham gjerne og bad ham komme til sig, saasnt han vilde.